

TC.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ADLİ TIP ENSTİTÜSÜ
Danışman
Dr. Öğretim Üyesi Z. Belma Gölge

**GENEL POPULASYONDA ANTİSOSYAL DAVRANIŞLARIN SIKLIĞI VE
ANTİSOSYAL DAVRANIŞLAR GÖSTEREN KİŞİLERDE SUÇA EĞİLİM İLE
ERKEN DÖNEM UYUMSUZ ŞEMALAR ARASINDAKİ İLİŞKİNİN
İNCELENMESİ**

SOSYAL BİLİMLER ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

PSİKOLOG ULVIYE DUYGUNER
İstanbul-2018

TEŞEKKÜR

Öncelikle tüm tez sürecinde bana gösterdikleri sabır, anlayış ve destek için biricik oğlum Efe'ye, anneme, babama ve her aşamada sunduğu değerli katkılarından dolayı tez danışmanım sayın Dr. Öğretim Üyesi Zeynep Belma Gölge'ye çok teşekkür ederim.

Bu uzun ve zorlu süreçte yardımlarını benden esirgemeyen Mustafa Esmer'e, çeviri konusunda, gerek tez sürecinde gerekse tez dışında bana her zaman destek olan sevgili hocam İbrahim Doğan'a, istatistik konusunda sık sık değerli katkılarıyla desteğini esirgemeyen sevgili arkadaşım Doğan Yılmaz'a ve yine tüm bu süreçte beni motive eden ve yardımcı olan değerli dostlarım Ajda Ekinci, Seden Aksu, Buket Ünver ve Selda Özgür'e teşekkürü borç bilirim. İyi ki varsınız.

ÖZET

Şiddeti öngörmek ve suç davranışı riskini arttıran etkenleri değerlendirmek halk sağlığı açısından oldukça önemlidir. Ancak suç davranışına ilişkin çalışmalar genel olarak suç işlemiş kişiler üzerinde yürütülmektedir. Özellikle ülkemizde genel popülasyonda suça eğilimin incelendiği kapsamlı araştırmaların olmaması bu çalışmanın oluşmasını sağlamıştır. Çalışma ile genel popülasyonda antisosyal davranışlar gösteren kişilerin sıklığının ve antisosyal davranışlarla ilişkili erken dönem uyumsuz şemalar ile kriminal düşüncelerin belirlenmesi aracılığıyla literatüre suç riskinin azaltılmasına yönelik yapılacak bilişsel müdahaleler açısından önemli bilimsel katkılar sağlamak amaçlanmıştır.

Çalışma grubu, 18 yaş ve üzerindeki, şu anda ya da geçmişte psikiyatrik tanı ve/veya tedavi almamış olduğunu beyan etmiş olan 295 kadın ve 332 erkek olmak üzere toplam 627 kişiden oluşmaktadır. Katılımcılara, çalışmacı tarafından hazırlanan bir demografik bilgi formu ile MMPI Psikopatik Sapma Alt Ölçeği, Young Şema Ölçeği-Kısa Form 3 ve Kriminal Düşünce Ölçeği uygulanmıştır. Kriminal Düşünce Ölçeği'nin, daha önce Türkçe'ye uyarlanmasına ilişkin bir çalışma bulunmamakta olup, bu çalışmada Türkçe uyarlaması yapılmış ve Türkçe formunun yapı geçerliliği ve güvenilirliğine ilişkin sonuçların kabul edilebilir düzeyde olduğu görülmüştür.

Çalışma sonunda elde edilen bulgulara göre, genel popülasyonda antisosyal davranışlar sergileyen kişilerin sıklığı %7.7 olup, farklı alanlara yayılmış uyumsuz şema boyutları ve bu şemaların içerdiği inançlarla ilişkili kriminal düşünce biçimleri antisosyal davranışları yordamaktadır. Antisosyal davranışlar üzerinde etkisi olan uyumsuz şemaların ve suça eğilim oluşturan bilişsel çarpıtma biçimlerinin ortaya konması, suç riskinin azaltılmasına yönelik bilişsel müdahalelerde önemli bilgiler verecektir.

Anahtar kelimeler: Antisosyal davranışlar, erken dönem uyumsuz şemalar, kriminal düşünceler

ABSTRACT

Predicting violence and evaluating the factors that increase the risk of criminal behavior is very important for public health. However, studies on criminal behavior are generally conducted on criminal persons. In our country, the lack of large-scale studies that into criminal tendencies in the general population has led to this study. The study aimed to provide important scientific contributions for cognitive interventions to reduce the risk of crime by determining the frequency of people who display antisocial behaviors in the general population and the early maladaptive schemas associated with criminal thinking and antisocial behaviors.

The study group consisted of 627 persons whose aged 18 years and over, 295 women and 332 men who declared that not received psychiatric diagnosis and/or treatment in the present or past. Participants were given a demographic form which is prepared by researcher, MMPI Psychopathic Deviate Subscale, Young Schema Questionnaire- Short Form-3 and Criminal Thinking Scale. There is no study on the adaptation of the Criminal Thinking Scale to Turkish. In this study, Turkish adaptation of the Criminal Thinking Scale was made and seen that the results regarding the construct validity and reliability of the Turkish form were acceptable.

Study results revealed that the frequency of antisocial behaviors in the general population was % 7.7, and the maladaptive schema dimensions spread across varied domains and criminal thinking styles related to the beliefs contained in these schemas predicted antisocial behaviors. Identification of maladaptive schemas that have an impact on antisocial behaviors and forms of cognitive distortions that constitute criminal risk will provide important information for cognitive interventions to reduce the risk of crime.

Keywords:Antisocial behaviors, early maladaptive schemas, criminal thinking

KISALTMALAR

AGFI: Düzeltilmiş İyilik Uyum İndeksi

AFA: Açımlayıcı Faktör Analizi

APA: Amerikan Psikiyatri Birliği

CFI: Karşılaştırmalı Uyum İndeksi

CSS-M: Kriminal Düşünce Skalasını Modifiye Edilmiş Form

DFA: Doğrulayıcı Faktör Analizi

DSM-4: Amerikan Psikiyatri Birliği, Psikiyatride Hastalıkların Tanımlanması ve Sınıflandırılması El Kitabı, Dördüncü Baskı

DSM-5: Amerikan Psikiyatri Birliği, Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı, Beşinci Baskı

GFI: İyilik Uyum İndeksi

HIT: Nasıl Düşünüyorum Ölçeği

ICD-10: Dünya Sağlık Örgütü Ruhsal ve Davranışsal Bozukluklar Sınıflandırılması

KDÖ: Kriminal Düşünce Ölçeği

KMO: Kaiser-Meyer-Olkin Testi

MCAA: Kriminal Tutum ve Birliktelikler Ölçeği

MMPI: Minnesota Çok Yönlü Kişilik Envanteri

MOTS: Suçlu Düşünce Stilleri Ölçeği

NFI: Normlaştırılmış Uyum İndeksi

PICTS: Kriminal Düşünce Stilleri Psikolojik Envanteri

PSÖ: Psikopatik Sapma Alt Ölçeği

RMR: Ortalama Hataların Karekökü

RMSEA: Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü

SPSS: Sosyal Bilimler İçin İstatistik Programı

TCU-CTS: Teksas Hristiyan Üniversitesi Kriminal Düşünce Ölçeği

YŞÖ-KF3: Young Şema Ölçeği Kısa Form 3

İÇİNDEKİLER

	sayfa
1.Giriş ve Amaç	1
2. Genel Bilgiler	4
2.1. Antisosyal Davranış	4
2.1.1 Tanımsal Çerçeve	4
2.1.2.Demografik Karakteristikler	7
2.1.3.Yaygınlık	10
2.1.4. Risk Faktörleri	11
2.1.4.1.Genetik/Biyolojik Faktörler	12
2.1.4.2.Çevresel Faktörler	15
2.2. Suç Olgusu	20
2.2.1 Tanımsal Çerçeve	20
2.2.2 Teorik Yaklaşımlar	22
2.2.3 Risk Faktörleri	26
2.2.3.1. Ailesel Özellikler	26
2.2.3.2. Çevresel Faktörler	29
2.2.3.3. Bireysel Karakteristikler	31

2.2.3.3.1. Kriminal Düşünce	33
2.2.3.3.1.1 Kriminal Düşünce Kavramının Gelişimi ve Ölçülmesi	33
2.2.3.3.1.2 Kriminal Düşünce ve Antisosyal Davranışlar Arasındaki İlişki	40
2.3. Erken Dönem Uyumsuz Şemalar	44
2.3.1 Tanımsal Çerçeve	44
2.3.2 Şema Alanları ve Erken Dönem Uyumsuz Şema Boyutları	47
2.3.3 Erken Dönem Uyumsuz Şemalar ile Antisosyal Davranışlar Arasındaki İlişki	53
3.Gereç ve Yöntem	56
3.1. Katılımcılar	56
3.2. Veri Toplama Araçları	56
3.2.1 Demografik Bilgi Formu	56
3.2.2. MMPI Psikopatik Sapma Alt Ölçeği	57
3.3.3. Young Şema Ölçeği Kısa Form-3	57
3.3.4. Kriminal Düşünce Ölçeği	58
3.3. Araştırma Modeli	60

3.4.İşlem	61
4.Bulgular	62
4.1. Kriminal Düşünce Ölçeğinin Psikometrik Özelliklerine İlişkin	
Analiz Sonuçları	62
4.1.1. Yapı Geçerliliği	62
4.1.1.1.Açımlayıcı Faktör Analizi	62
4.1.1.2.Doğrulayıcı Faktör Analizi	67
4.1.2. Güvenirlik	70
4.2. Katılımcılara İlişkin Analiz Sonuçları	71
4.2.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri	71
4.2.2. Katılımcıların Özgeçmişlerine İlişkin Bilgiler	72
4.2.3. Katılımcıların Cinsiyet Değişkeni Açısından Demografik	
Özelliklerinin ve Özgeçmişlerine İlişkin Bilgilerin Karşılaştırılması	74
4.2.4. Katılımcıların Ölçeklerden Elde Ettikleri Puanlara İlişkin	
Analiz Sonuçları	78
4.3. Antisosyal Davranışlar Gösteren Kişilere İlişkin Analiz	
Sonuçları	84
4.3.1. Sıklık	84
4.3.2. Antisosyal Davranış Gösteren Kişilerin Demografik	
Özellikleri	84
4.3.3. Antisosyal Davranış Gösteren Kişilerin Özgeçmişlerine	
İlişkin Bilgiler	85

4.3.4. Antisosyal Davranış Gösteren Kişilerin Cinsiyet Değişkenine Göre Karşılaştırılması	86
4.3.5. Antisosyal Davranış Gösteren Kişilerin Ölçeklerden Elde Ettikleri Puanlara İlişkin Analiz Sonuçları	89
4.4. Hipotezlerin Sınanmasına İlişkin Analiz Sonuçları	96
4.4.1. Antisosyal Davranışlar ile Kriminal Düşünceler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	96
4.4.2. Antisosyal Davranışlar ile Erken Dönem Uyumsuz Şema Boyutları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	98
4.4.3. Kriminal Düşünceler ile Erken Dönem Uyumsuz Şema Boyutları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	100
5. Tartışma	107
5.1. Kriminal Düşünce Ölçeğinin Psikometrik Özelliklerine İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	107
5.2. Antisosyal Davranışların Sıklığı ve Demografik Özelliklere İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	109
5.3. Ölçek Puanlarına İlişkin Betimleyici Bulguların Değerlendirilmesi	112
5.4. Antisosyal Davranışlar ile Kriminal Düşünceler Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulguların Değerlendirilmesi	115
5.5. Antisosyal Davranışlar ile Erken Dönem Uyumsuz Şemalar Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulguların Değerlendirilmesi	118
5.6. Kriminal Düşünceler ile Erken Dönem Uyumsuz Şemalar Arasındaki	

İlişkiye Yönelik Bulguların Değerlendirilmesi	121
5.7. Çalışmanın Sınırlılıkları	124
5.8. Yeni Çalışmalar İçin Öneriler	125
6.Sonuç	128
7.Kaynaklar	129
8. Ekler	154

1. GİRİŞ VE AMAÇ

Halk sağlığı açısından Şiddetin öneminin giderek artan bir Şekilde kabul edilmesiyle birlikte, Şiddeti öngörmek ve suç riskini değerlendirmek, gerek klinik gerekse araştırma alanında oldukça fazla ilgi odağı olmakta (*Fazel ve ark., 2012*), genel olarak suç işlemiş kişilerle yapılan çalışmalarda, antisosyal davranış geçmişi, antisosyal kişilik örüntüsü, antisosyal akran ilişkileri ve antisosyal bilişlerin, suç riskini ve gelecekteki suç tekrarını en iyi Şekilde yordadığı ileri sürülmektedir (*Walters ve De Lisi, 2013*). Antisosyal kişiler diğer suçlulara göre daha genç yaşta suç işlemeye başlamakta, Şiddet suçlarını da içeren daha geniş bir yelpazede suç işlemeye devam etmekte ve Şiddeti daha yüksek derecede uygulamaktadır (*Cantürk ve Cantürk, 2004*).

Belli bir kültürdeki ortalama bir insanın algılama, düşünme, hissetme ve başkaları ile ilişki kurma biçiminden sapma Şeklinde kendisini gösteren antisosyal davranışlar, yineleyici ve sürekli olan saldırgan, başkaldırıcı, toplumsal olarak kabul gören davranış örneklerini, normları ve diğerlerinin haklarını zedeleyen davranışlardır (*Gökdağ, 2000*). Antisosyal biliş kavramıyla ise suça teşvik eden tutum, değer ve inançlar kastedilmektedir (*Walters ve De Lisi, 2013*). Normalden sapan bilişler, Şiddet ve suç davranışlarının ortaya çıkmasında ve sürdürülmesinde önemli bir rol oynamakta (*Chakhssi ve ark., 2014*); antisosyal bilişin çekirdek özelliği olarak tanımlanan kriminal düşünce, suç davranışı ile ilgili dinamik bir risk faktörü olarak birçok çalışmada vurgulanmaktadır (*Knigh ve ark., 2006; McCoy ve ark., 2006; Dembo, Turner ve Jainchill, 2007; Walters, 2012*).

Antisosyal bireylerde, davranışların gelecekteki sonuçlarını en aza indirgerken anlık kişisel tatmini ön plana çıkaran uyumsuz bilişler görülmekte, bu bireyler, dış dünyaya karşı oldukça güvensiz ve düşmanca bir bakış açısı sergilemekte ve uyumsuz Şemalar erken çocukluk dönemindeki olumsuz yaşam olaylarının etkisi altında gelişmektedir (*Beck ve ark.'dan akt., Chakhssi ve ark., 2014*). *Young, Klosko ve Weishaar (2003)* tarafından geliştirilen bilişsel teoriye göre; erken dönem uyumsuz Şemalar, kaynağını olumsuz çocukluk yaşantıları ve mizaç

özelliklerinden alan uyumsuz biliş ve duygu kalıpları olup, uyumsuz başa çıkma davranışları ile birlikte kişiler arası etkileşimi etkilemekte ve davranışları yönlendirmektedir. *Beck ve arkadaşları (1990)*, güvensizlik/suistimal edilme, duyguları bastırma, hak görme/büyüklik ve yetersiz özdenetim şemalarının, yetişkin antisosyal davranışları için temel oluşturabileceğini ileri sürmüştür (*Beck ve ark.'dan akt., Chakhssi ve ark., 2014*), yapılan çalışmalarda antisosyal ve saldırgan davranışların güvensizlik/suistimal edilme, duyguları bastırma, hak görme/büyüklik ve yetersiz özdenetim/özdisiplin şema boyutları ile ilişkili olduğu gösterilmiştir (*Ball ve Cecero, 2001; Tremblay ve Dozois, 2009*). *Chakhssi ve arkadaşları'na (2014)* göre, erken dönem uyumsuz şemalar antisosyal özellikler üzerinde önemli rol oynamakta ve bu şemalara yönelik yapılacak terapiler, antisosyal davranışların kontrol edilmesinde etkili olabilmektedir.

Şiddeti öngörme ve suç riskini değerlendirmenin önemi göz önünde bulundurulduğunda, genel popülasyonda suça eğilimle ilgili çalışmaların gerekliliği, ancak suç davranışına ilişkin araştırmaların genellikle suç işlemiş kişiler üzerinde yapılması ve Türkiye’de, genel popülasyonda suça eğilimin incelendiği kapsamlı araştırmaların olmaması bu çalışmanın oluşmasını sağlamıştır. Çalışma, suç davranışına ilişkin eğilimlerin suçlu olmayan bir kitle üzerinde incelenmesi açısından önem taşımaktadır. Bu çalışma ile genel popülasyonda antisosyal davranışlar gösteren kişilerin sıklığının ve suç davranışına ilişkin riskin değerlendirilmesi, antisosyal davranışlarla ilişkili erken dönem uyumsuz şemaların ve suça eğilim oluşturan düşüncelerin belirlenmesi aracılığıyla, literatüre suç riskinin azaltılmasına yönelik yapılacak bilişsel müdahaleler açısından önemli bilimsel katkılar sağlamak amaçlanmıştır. Bu kapsamda araştırma soruları şunlardır:

- Türkiye’de genel popülasyonda antisosyal davranış sıklığı nedir?
- Antisosyal davranışlar ile kriminal düşünceler arasında nasıl bir ilişki vardır?
- Antisosyal davranışlarla erken dönem uyumsuz şemalar arasında nasıl bir ilişki vardır?
- Kriminal düşüncelerle erken dönem uyumsuz şemalar arasında nasıl bir ilişki vardır?

Tezin Hipotezleri:

Çalışmada genel popülasyonda antisosyal davranışların sıklığı ve antisosyal davranışlar ile suça eğilim ve erken dönem uyumsuz şemalar arasındaki ilişki incelenmiştir.

Bu doğrultuda aşağıdaki hipotezler sınanmıştır:

- 1) Psikopatik Sapma Alt Ölçeği'nden elde edilen puanlar ile kriminal düşünce alt boyutlarından elde edilen puanlar arasında pozitif korelasyon olması beklenmektedir.
- 2) Psikopatik Sapma Alt Ölçeği'nden elde edilen puanların, erken dönem uyumsuz şema boyutları içerisinde, özellikle sosyal izolasyon/güvensizlik, duyguları bastırma ve ayrıcalıklılık/yetersiz özdenetim şema boyutları ile ilişkili olması beklenmektedir.
- 3) Kriminal düşünce alt boyutlarının, erken dönem uyumsuz şema boyutları içerisinde, özellikle sosyal izolasyon/güvensizlik, duyguları bastırma ve ayrıcalıklılık/yetersiz özdenetim şema boyutlarıyla ilişkili olması beklenmektedir.

2.GENEL BİLGİLER

2.1.ANTİSOSYAL DAVRANIŞ

Antisosyal davranışlar, suçluluğa doğru uzanan bir süreklilik üzerinde, boyutsal bir özellik olarak değerlendirilmektedir (*Rutter, Giller ve Hagell, 1998*). Bu bölümde öncelikle geniş kapsamlı bir davranış dizisini içeren antisosyal davranışlar tanımlanmış, daha sonra yaş ve cinsiyet gibi demografik faktörlerle ilişkili karakteristik özellikler, yaygınlık ve bu tür davranışların gelişiminde rol oynayan etkenler literatür temelinde değerlendirilmiştir.

2.1.1 Tanımsal Çerçeve

19. yüzyılın başlarında psikolojik anormalliği göstermek için belirli bir antisosyal davranışa değinme çabası içinde Philippe Pinel ‘manie sans delire’ kavramını ortaya atmış ve bu terimi akıl hastalıklarında sıklıkla görülen diğer bilişsel belirtileri göstermeyen, ancak şiddet içeren davranışlar sergileyen akıl hastası kişileri tanımlamak için kullanmıştır. 1835’de bir İngiliz psikiyatrist olan James Prichard, genel geçer etik ve yasal kurallara uymayan sosyallik karşıtı davranışları açıklamak için ‘ahlak deliliği’ kavramını ileri sürmüştür. Her iki örnekte de antisosyal davranış, bir ahlak bozukluğu niteliği ve onu diğer suç ve saldırgan faaliyetlerden ayıran bir tuhafılık içermektedir (*Davison ve Neale, 2004*).

Genel olarak antisosyal davranışlar, geleneklere, toplumda kabul gören standartlara ve ahlaki ilkelere ters düşen davranışlar olup, diğerlerinin kişiliğine veya malına karşı kayıtsızlık, sahtekarlık, istismar, kavgacılık, yalan söyleme, hırsızlık, evden kaçma, denetimsiz, saldırgan davranışlar gibi toplum içinde ve aile yaşamındaki çeşitli sorumsuz ve suç niteliği taşıyabilen davranış örneklerini içermektedir (*Budak, 2000; Öztürk, 2002*). *Gökdağ’a (2000)* göre, antisosyal davranışlar, belli bir kültürdeki ortalama bir insanın algılama, düşünme, hissetme ve başkaları ile ilişki kurma biçiminden sapma şeklinde kendisini gösteren, yineleyici ve sürekli olan saldırgan, toplumsal yönden bozuk ve

başkaldırıcı davranışlardır. *Clark, Vanyukov ve Cornelius (2002)* ise, antisosyal davranışı, sosyal kuralları ve diğerlerinin haklarını ihlal eden, insanlara ya da mala zarar verme amaçlı, genel olarak kabul gören kurallar ve otoriteye başkaldıran yasadışı davranışlar olarak tanımlamaktadır. *Lahey, Waldman ve McBurnett (1999)*, önemli norm ve yasaları ihlal eden davranışları antisosyal davranışlar olarak tanımlamakta, insan ve hayvanlara karşı gösterilen fiziksel agresyon ile sahtekarlık, mala karşı işlenen suçlar gibi agresif olmayan antisosyal davranışları, gelişimsel örüntülerinin farklı olması nedeniyle birbirinden ayırmaktadır.

Kaner'e (1990) göre, antisosyal davranışlar toplumsal olarak belirlenmiş davranış örneklerini, normları ve başkalarının haklarını zedeleyen davranışlardır ve antisosyal davranışlar gösteren bireylerle yapılan çalışmalar, bu kişilerin bazı ortak davranış özellikleri olduğunu göstermektedir:

- Bu bireylerin kişiler arası ilişkilerinde süreklilik ve tutarlılık yoktur.
- Dürtülerini kontrol edemezler, bu yüzden atak davranırlar.
- Tepkilerini açığa vurmak için uygun zamanı bekleyemezler.
- Engellenme eşikleri düşüktür.
- Aşırı hareketlidirler.
- Sorumluluk almaktan kaçınırlar.
- Davranışlarının sonuçlarına katlanmak yerine başkalarını suçlamayı tercih ederler.
- Olaylara başkalarının bakış açısından bakmakta, kendisini onların yerine koyup, duygu ve düşüncelerini anlamakta güçlükleri vardır.
- Kendilerini değerlendirmeleri gerçekçi değildir.

Amerikan Psikiyatri Birliği'nin Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Sınıflandırma El Kitabı'nın 4 (DSM-IV) ve 5. (DSM-V) baskısı, antisosyal davranışları, erişkin ve çocuk ya da ergen antisosyal davranışı olmak üzere iki ayrı kategoride ve klinik ilgi odağı olabilecek diğer durumlar

başlığı altında ele almış, bazı profesyonel hırsızların, haraç kesenlerin ya da yasa dışı madde satıcılarının davranışlarını örnek olarak göstermiştir.

Literatürde bu davranışların, çocukluk çağında davranım bozukluğu, yetişkinlik çağında ise antisosyal kişilik bozukluğu olarak nitelendiği (*Kaner, 1990; Lahey ve ark., 1999; Gökdağ, 2000*), çocuklardaki antisosyal davranışların yaşla birlikte artış gösterirken ciddi düzeyde antisosyalliğe doğru ilerlediği (*Bal, 2010*), çocuklardaki davranım bozukluğu ve ergenlikteki suç davranışlarının yetişkin antisosyal davranışlarının erken göstergeleri olduğu ileri sürülmektedir (*Farrington, 2005*). Bu bağlamda davranım bozukluğu ve antisosyal kişilik bozukluğu tanı kategorilerini kısaca açıklamak gerekirse; DSM-5'te (*APA, 2013*) davranım bozukluğu, başkalarının temel haklarının ya da yaşına uygun toplumsal değerlerin ya da kuralların çiğnendiği, yineleyici ve sürekli bir davranış örüntüsünü kapsamakta ve bu davranışlar, insanlara ve hayvanlara karşı saldırganlık, eşyaları kırıp dökme, dolandırıcılık ya da hırsızlık ve kuralları büyük ölçüde çiğneme olmak üzere dört ana kümede ele alınmaktadır. Antisosyal kişilik bozukluğu tanısının koyulabilmesi için ise, kişinin en az on sekiz yaşında olması, on beş yaşından önce davranım bozukluğu olduğuna dair kanıtların olması, toplumdışı davranışların yalnızca şizofreni ya da iki uçlu bozukluğun gidişi sırasında ortaya çıkmamış olması ve aşağıdakilerden üçü (ya da daha çoğu) ile belirli on beş yaşından beri süregelen, başkalarının haklarını umursamayan ve çiğneyen yaygın bir örüntünün olması gerekmektedir:

- Tutuklanmasına yol açan yineleyici eylemlerde bulunmakla belirli olmak üzere, yasal yükümlülüklerle uymama.
- Sık sık yalan söyleme, takma adlar kullanma, ya da kişisel çıkarı ya da zevki için başkalarını dolandırma ile belirli düzmecilik (sahtekarlık).
- Dürtüsellik ya da geleceğini tasarlamama.
- Sık sık kavga dövüşlere katılma ya da başkalarının hakkına el uzatma ile belirli olmak üzere sinirlilik ve saldırganlık.

- Kendisinin ya da başkalarının güvenliğini umursamama.
- Sürekli bir işinin olmaması ya da parasal yükümlülüklerini yerine getirmeme ile belirli, sürekli bir sorumsuzluk.
- Başkasını incitmesi, başkasına kötü davranması ya da başkasından çalması durumunda aldırmaçlık gösterme ya da yaptıklarına kendince bir kılıf uydurma ile belirli olmak üzere vicdan azabı çekmeme (pişmanlık duymama) (APA, 2013).

Dünya Sağlık Örgütü (1992) ise Ruhsal ve Davranışsal Bozukluklar

Sınıflandırması'nda (ICD-10), topluma aykırı (dissosyal) kişilik bozukluğu başlığı altında;

- Başkalarının hissettiklerine karşı katı bir aldırmaçlık
- Toplumsal değerler, kurallar ve zorunluluklara karşı inatçı bir tanımazlık ve sorumsuzluk
- İlişki kurmakta bir güçlük olmamasına karşın ilişkileri uzun süre sürdürememe
- Engellenme eşliğinin ve şiddeti de içeren saldırganlığın dışı vurulmasında eşğin çok düşük olması
- Suçluluk duyamama ve deneyimlerden, özellikle cezadan yararlı ders alamama
- Başkalarını suçlamaya ve toplumla çatışan davranışları için akla uygun gerekçeler kullanmaya yatkınlık ölçütlerini sıralamakta ve öyküde çocuklukta ve delikanlılık çağında davranım bozukluğunun olmasının tanıyı desteklediği belirtilmektedir.

Özetlemek gerekirse; literatürde antisosyal davranışa ilişkin tanımsal yaklaşımların ortak noktalar içerdiği görülmekte, antisosyal davranışların sosyal normlardan sapan, uyumsuz ve suç niteliği taşıyabilen karmaşık bir davranış dizisini kapsadığı genel olarak kabul görmektedir.

2.1.2. Demografik Karakteristikler

Yaş ve cinsiyet özellikleri açısından bakıldığında, çalışmalar, antisosyal davranışların okul öncesi çağlarda başlayarak çocukluktan ergenlik ve yetişkinliğe doğru uzanan gelişimsel bir yol

izlediğini, dikkat çekici bir süreklilik gösterdiğini, çocukluk ve ergenlikteki antisosyal davranışların yetişkin antisosyal davranışlarının habercisi olduğunu göstermekte, çocukluk/ergenlik dönemi antisosyal davranış göstergeleri hırsızlık, vandallık, otoriteye karşı olma, fiziksel agresyon, dürtüsellik, beklenenden erken gelişen alkol kullanımı ve cinsel davranışlar, evden ve okuldan kaçma, yalan söyleme ve hayvanlara eziyet gibi yasadışı davranış örneklerini de içeren bir dizi davranışı kapsamaktadır (*Patterson ve ark., 1989; Tremblay ve ark., 1994; Farrington, 2005*).

Çocukluk dönemi antisosyal davranışlarının önemi kısmen ortaya çıktığı zamana bağlı olmakta, örneğin başlangıç yaşı daha erken olan davranım bozukluğunun daha ağır antisosyal davranışların göstergesi olduğu ileri sürülmektedir (*Loeber ve ark.'dan akt., Clark ve ark, 2002*). Genel popülasyonda genç nüfusta gözlenen antisosyal davranışlar yaşla birlikte artmaktayken, yaşa göre eğilimler agresif ve agresif olmayan antisosyal davranışlar açısından farklılaşmaktadır. Erken çocukluk döneminden ergenliğin sonlarına doğru agresif olmayan antisosyal davranışlar artış gösterirken, fiziksel agresyon artan yaşla birlikte azalmaktadır. Çalışmalarda bu durumun en az 4 yaşından ergenliğe doğru hem kızlar hem erkekler için geçerli olduğu gösterilmiş, ancak oranlardaki ortalama değerlerin her yaş dönemi için erkeklerde daha yüksek olduğu görülmüştür (*Lahey ve ark., 1999*).

Çalışmalar, antisosyal davranışların, kız ve erkekler arasında, gerek biçim, gerekse sıklık ve değişkenlik açısından farklılaştığını (*Rhodes ve Fischer, 1993; Fergusson, Horwood ve Lynskey, 1994*), oldukça geniş bir davranışsal özellik kapsamında erkeklerin, kadınlara göre daha antisosyal olduğunu, daha fazla şiddet içeren ve içermeyen antisosyal davranış sergilediğini göstermektedir (*Kazdin ve Esveldt-Dawson, 1986; JungerTas ve ark.,1994; Marcus, 1999; Barriga ve ark., 2001*). İki farklı kültürden, yaşları 7 ile 12 arasında değişen kız ve erkek çocukların karşılaştırıldığı bir çalışmada, yalnızca erkek çocuklarda antisosyal davranışların yüksek oranda gelişimsel bir gidişat izlediği, erkeklerin daha fazla antisosyal davranış gösterdikleri, daha yüksek oranda antisosyal

arkadaşlar edindikleri ve akranları tarafından daha fazla reddedildikleri gösterilmiştir (*Van Lier ve ark., 2005*).

Antisosyal davranışlar sergileyen çocukların tamamında bu durum süregelen olmamakla birlikte ağır antisosyal davranışlar, hem kızlarda hem erkeklerde dikkat çekici bir gelişimsel istikrarlılık sergilemekte, bu eğilimlerin dışavurumu, gelişimsel dönemlere göre farklılaşmakta, altta yatan karakteristik özellikler aynı kalmakta, fakat gelişimin farklı noktalarında ortaya çıkan yeni sosyal fırsatlar nedeniyle davranışlar biçim değiştirmektedir (*Moffitt, 1993; Dishion ve ark., 1995; Lahey ve ark., 1999; Loeber ve ark.'dan akt., Clark ve ark, 2002*). Örneğin, küçük çocuklarda çabuk öfkelenme/uyarılma ve dürtüsellik olarak kendini gösteren antisosyal davranış, bu çocukların yetişkinlik dönemlerinde suç davranışı olarak açığa çıkabilmekte (*Dishion ve ark., 1995*); 4 yaşında ısırma ve vurma, 10 yaşında okuldan kaçma ve hırsızlık, 16 yaşında uyuşturucu madde satma ve araba hırsızlığı, 22 yaşında gasp ve tecavüz, 30 yaşında dolandırıcılık ve çocuk istismarı gibi farklı biçimlerde tezahür etmektedir (*Moffitt, 1993*).

Sosyoekonomik özellikler açısından incelendiğinde ise; antisosyal davranışlar gösteren çocukların düşük sosyoekonomik seviyedeki ailelerden geldiği, gelir düzeyi ve ebeveynlerin eğitim seviyesi ile antisosyal davranışlar arasında ters bir ilişki olduğu görülmektedir (*Lahey ve ark., 1999; Farrington, 2005; Romeo ve ark., 2006*). Davranım bozukluğu gösteren çocuklar düşük gelirli, ebeveynlerin işsiz olduğu, devlet destekli konutlarda ve yoksullar için yapılan yardımlarla geçinen ailelerden gelme eğilimi göstermektedir (*Farrington, 2005*). *Offord ve arkadaşları (1991)* tarafından yapılan çalışmada düşük gelir düzeyinin davranım bozukluğu ile ilişkili en güçlü sosyodemografik değişken olduğu, bunu tek ebeveyne sahip olma faktörünün izlediği gösterilmiştir. *Veenstra ve arkadaşları (2006)*, sosyoekonomik seviye ile antisosyal davranışlar arasındaki ilişkinin erkeklerde, kızlara oranla daha olumsuz olduğunu, sosyoekonomik seviyenin etkisinin, çocukların cinsiyeti ve mizaç özelliklerine bağlı olarak farklılaştığını göstermiştir. Yetişkin antisosyal davranışlarını inceleyen çalışmalarda bu kişilerin eğitim ve gelir düzeylerinin diğerlerine göre çok

daha düşük olduğu (*Marmorstein, 2006*), daha çok erkek, genç, 25-44 yaş aralığında, dul/boşanmış ya da ayrı yaşayan ve kentsel bölgelerde yaşayan kişiler olduğu (*Tweed ve ark., 1994; Compton ve ark., 2005*), benzer şekilde Türk örneklemini üzerinde yapılan bir çalışmada da şiddet içeren suç davranışı gösteren antisosyal kişilerin eğitim ve ekonomik düzeylerinin düşük, aile bağlarının zayıf, aile içi ilişkilerinin yetersiz olduğu saptanmıştır (*Süer, 1998*). Son zamanlarda yapılan boylamsal çalışmalar, yetişkinlikte devam eden antisosyal davranışların, eğitim ve iş yaşamındaki düşük başarı düzeyi ve daha yüksek düzeyde madde kötüye kullanımı ile ilişkili olduğunu göstermektedir (*Elkins ve ark., 1997*).

2.1.3. Yaygınlık

Antisosyal davranışlar, göreceli olarak yüksek sıklıkta görülmesi, süreğenlik ve nesilden nesile aktarım gibi nedenlerle, klinik bir problem olarak dikkat çekmekte (*Kazdin ve Esveldt-Dawson, 1986*), epidemiyoloji uzmanları, erkeklerin yaklaşık %8'inde ve kızların % 3'ten daha azında erken dönemde ortaya çıkan ve devam eden antisosyal davranışlar olduğunu ileri sürmektedir (*Patterson, 2002*). Ergenlikteki davranış problemlerini inceleyen bir çalışmada antisosyal ya da yasaları ihlal eden eylemleri içeren davranış problemleri gösteren ergenlerin oranı %7 olarak saptanmıştır (*Fergusson, Horwood ve Lynskey, 1994*). *Compton ve arkadaşları (2005)*, yetişkin antisosyal davranışlarının görülme sıklığını %12.3 olarak saptamış, antisosyal davranışları 3 etnik grup arasında karşılaştırmalı olarak inceleyen bir başka çalışmada, antisosyal davranışlar ağırlıklarına göre farklı kategorilere ayrılarak ölçülmüş, görece hafiften ağıra doğru uzanan farklı antisosyal davranış düzeyleri arasında %1.4 ile %22.7 arasında değişen oranlar görülmüştür (*Bird ve ark., 2011*).

Literatürde antisosyal davranışlar, çocukluk çağında davranım bozukluğu, yetişkinlik çağında ise antisosyal kişilik bozukluğu olarak nitelenmekte (*Kaner, 1990; Lahey ve ark., 1999; Gökdağ, 2000*), çalışmalar çocuk ve ergenlerde davranım bozukluğu görülme sıklığının %11 olduğunu,

elverişsiz çevrelerde yaşayan çocuklarda bu oranın %20–35'e yükselebildiğini göstermekte (*Arkan ve Üstün, 2009*), antisosyal kişilik bozukluğunun görülme sıklığı üzerine 1980-2005 yılları arasında yapılmış farklı çalışmalarda ise %0.14 ve % 4.1 arasında değişen oranlar görülmektedir. (*Moran, 1999; Samuels ve ark., 2002; Grant ve ark.,2004; Trull ve ark., 2010*). Önceki DSM'lerin tanı ölçütleri kullanılarak yapılan çalışmalarda antisosyal kişilik bozukluğunun 12 aylık görülme oranları %0.2 ile 3.3 arasında bulunmuş, ağır alkol kullanım bozukluğu olan erkeklerde, madde bağımlılığı tedavisi merkezlerinde ve cezaevlerinde %70 den daha yüksek bir sıklıkta görüldüğü bildirilmiştir (*APA, 2013*). Ülkemizde ise *Şenyuva (2007)* tarafından yürütülen çalışmada antisosyal kişilik bozukluğunun sıklığı % 4.5, *Dereboy ve arkadaşları (2014)* tarafından yapılan araştırmada ise % 5.3 olarak saptanmıştır.

2.1.4. Risk Faktörleri

Antisosyal davranışlar, sosyal, psikolojik ve biyolojik nedenlerin karşılıklı etkileşimi sonucunda ortaya çıkmakta (*Brennan ve Raine, 1997*), birçok risk faktörünün yığılmalı etkisi antisosyal davranış olasılığını arttırmaktadır. Dürtüsellik, antisosyal akran ilişkileri ve ebeveyn özellikleri gibi farklı risk faktörlerinin etkisiyle aynı sonuç (örn; suç davranışı) ortaya çıkabilirken, düşük sosyoekonomik seviye gibi tek bir risk faktörü de farklı sonuçları (örn; suç davranışları, madde kullanımı ve işsizlik) yordayabilmektedir (*Morizot ve Kazemian, 2014*).

Biyososyal yaklaşımlar kriminal ve antisosyal davranışları açıklarken, genetik ve çevresel faktörlerin karşılıklı etkileşimine vurgu yapmakta, genetik faktörlerin bu tür davranışların başlaması ve gelişmesindeki önemli rolünü kabul ederken, çevrenin etkisini de yadsımamaktadır (*Morizot ve Kazemian, 2014*). Çalışmalar, genetik aktarımla birlikte olumsuz çevre koşullarının varlığı söz konusu olduğunda, her iki faktörün tek başına etkisine kıyasla antisosyal davranış riskinin çok daha yüksek olduğunu (*Cadoret ve ark., 1983; Raine, 2002*), genetik faktörlerin kriminal davranışların gelişiminde oynadığı rolün belirli çevresel risk faktörlerinin varlığında gerçekleştiğini, çevresel risk

faktörlerinin neden olduğu epigenetik değişimler aracılığıyla genetik faktörlerin kriminal davranış riskini arttırdığını göstermektedir (*Caspi ve ark., 2002; Tremblay, 2010*).

Nedensel faktörlerin göreceli gücünün yaşa bağlı olarak değiştiği, erken başlangıçlı antisosyal davranışlarda, bu eğilimin genetik faktörlerin etkisindeki mizaç ve bilişsel yetilerin çeşitli açılardan bir sonucu olarak ortaya çıktığı, ancak daha geç başlayan antisosyal davranışlar için genetik faktörlerin etkisi azalırken çevresel faktörlerin etkisinin daha belirleyici olduğu ileri sürülmektedir (*Lahey ve ark., 1999*). Bu bölümde antisosyal davranışların gelişiminde risk oluşturan faktörler literatür temelinde ele alınmıştır.

2.1.4.1. Genetik/Biyolojik Faktörler

Biyolojik temelli çalışmalara ilişkin oldukça geniş bir literatür bulunmakta, çalışmalarda belirli beyin fonksiyonları (*Seguin, Pinsonneault ve Parent 2015*), genetik çok biçimlilik (*Beaver, Schwartz ve Gajos, 2015*) ve nörokimyasal değişkenler gibi biyolojik faktörler ile antisosyal davranışlar arasındaki ilişki gösterilmektedir (*Moore, Scarpa ve Raine, 2002*). Bazı araştırmacılar biyolojik faktörlerin davranışsal düzeydeki şiddet üzerinde her zaman doğrudan etkili olmadığını, sıklıkla altta yatan dürtüsellik ve öfke gibi etkenlerin aracı rol oynadığını ileri sürmektedir (*Loeber, Byrd ve Farrington, 2015*).

Genetik faktörlerin antisosyal davranışlar üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla pek çok ikiz ve evlat edinme çalışması yapılmış ve genetik aktarımın önemli bir rolü olduğu gösterilmiştir (*Grove ve ark., 1990; Rhee ve Waldman, 2002; Jaffee, 2003; Moffitt, 2005*). Çalışmalarda bu etkinin boyutu ile ilgili değişen oranlar bildirilmekte, örneğin *Walters (1992)* 11 aile, 14 ikiz ve 13 evlat edinme araştırmasını incelediği çalışmada düşük-ılımlı bir ilişki belirlerken, *Mason ve Frick (1994)* ele aldıkları 12 ikiz ve 3 evlat edinme çalışmasında antisosyal davranışların ölçümünde gözlenen değişimin yaklaşık % 50'sini genetik faktörlere dayandırmaktadır.

Baker ve arkadaşları (2007) tarafından, 605 ikiz ve üçüz ailesinden oluşan ve etnik ve ekonomik değişkenler açısından kapsamlı bir örneklem üzerinde yapılan çalışmada, genetik faktörlerin çocuklarda gözlenen antisosyal davranışlar üzerinde oldukça güçlü bir etkisi olduğu gösterilmiştir. Özellikle agresif antisosyal davranışların çocukluk döneminde büyük ölçüde kalıtsal olduğu ve çocukluktan ergenliğe devam eden agresif antisosyal davranışlarda genetik etkinin önemli bir rolü olduğu saptanmıştır (*Eley ve ark., 2003*).

Biyolojik temelleri olan, genetik olarak aktarılan, tepkisellik ve kendi kendini düzenlemedeki bireysel farklılıklar olarak tanımlanan ve bireyin çeşitli durumlardaki duygusal, dikkate dayalı ve motor tepkileri üzerinde belirleyici olan mizaç özellikleri (*Rothbart, 1991; Rothbart ve ark, 2000*) ile antisosyal davranışlar arasındaki ilişkiyi inceleyen boylamsal çalışmalarda, mizacın sosyal çevre ile etkileşim aracılığıyla antisosyal davranışlar üzerinde etkili olduğu gösterilmiştir.

Bazı araştırmacılar DSM-4'te (*APA, 1994*) tanımlanan karşıt olma-karşı gelme bozukluğu belirtilerini, erken dönemde antisosyal davranışların gelişimine yön veren mizaç boyutları olarak değerlendirmekte, karşıt mizacın, özellikle yaşamın erken dönemlerinde ortaya çıktığında, antisosyal davranışın gelişiminde rol oynayan en güçlü değişken olduğunu ileri sürmektedir (*Lahey ve ark.,1999*). *Loeber ve arkadaşları (1997)* tarafından yapılan boylamsal çalışmada, süregelen antisosyal davranışlar gösteren erkek çocukların daha erken dönemde de ısrarlı karşıt olma davranışları gösterdikleri görülmüştür. Bir başka boylamsal çalışmada çocukluk ve ergenlik dönemi başlangıçlı antisosyal davranış vakalarının 3 yaş kadar erken bir dönemde mizaç farklılıkları gösterdikleri, daha erken başlangıçlı antisosyal davranış vakalarının erken dönemlerde diğerlerinden daha yüksek oranda hiperaktif ve karşıt olma davranışları sergilediği saptanmıştır (*Moffitt ve ark., 1996*). Yine aynı örneklem üzerinde, erken dönemdeki mizaç özelliklerinin, ağırlıklı olarak daha sonraki dönemlerde görülen suç davranışlarıyla ilişkili olduğu gösterilmiştir (*Henry ve ark., 1996*). *Veenstra ve arkadaşları (2006)* yaptıkları çalışmada kontrol ve engellenmişlik mizaç

boyutları ile antisosyal davranışlar arasında güçlü bir ilişki olduğunu ortaya koymuş, başka bir çalışmada ise anaokulu döneminde gözlenen yüksek dürtüsellik, 10-13 yaşları arasındaki suç davranışına karışma sıklığını en iyi şekilde yordayan mizaç boyutu olduğu, yüksek dürtüsellik, düşük kaygı ve düşük ödül bağımlılığı mizaç boyutlarının, ergenlikteki antisosyal davranışlar için en yüksek riski oluşturduğu saptanmıştır (*Tremblay ve ark., 1994*). *Caspi (2000)*, 3 yaşında dürtüsel, hareketli, dikkat dağınıklığı olan ve duygusal tepkilerinde değişkenlik gösteren çocukların, yetişkin dönemde de dürtüsel, güvenilmez ve antisosyal kişiler olduklarını, iş yaşamında ve sosyal çevrelerinde diğerleriyle daha fazla çatışma yaşadıklarını ortaya koymuştur.

Mizaç boyutlarının farklı birleşimleri ve sosyal çevre içerisindeki farklı etkileşimleri, farklı antisosyal davranış biçimlerini oluşturmada, zemin hazırlayan çoklu mizaç boyutlarının anlaşılmasının, antisosyal davranışları açıklamaya yardımcı olacağı ileri sürülmektedir (*Lahey ve ark., 1999*).

Nöropsikolojik yetersizlikler ve antisosyal davranışlar arasındaki ilişki de birçok çalışmada gösterilmiş, antisosyal davranışlar gösteren kişilerin yürütücü işlevlerinde diğerlerine göre belirgin bir yetersizlik olduğu görülmüştür (*Moffitt, 1990; Moffitt ve Henry, 1991; Moffitt, 1993; Ogilvie ve ark., 2011*). Özellikle çocuklukta başlayıp, kalıcı olan antisosyal davranışlar için bu ilişkinin güçlü olduğu gözlenmekte, sözel yetersizlikler, antisosyal çocuklarda anlayarak dinleme ve okuma, problem çözme, etkili konuşma ve yazma ve hafızayı etkilemekte, yürütücü işlevlerdeki kısıtlılık, dikkatsizlik ve dürtüsellik belirtilerini de içeren davranışsal öğrenme yetersizliğine yol açmaktadır (*Moffitt, 1993*). *Stevens ve arkadaşlarının (2003)* antisosyal kişilerde yürütücü bilişsel işlevleri incelediği çalışmada, sözel soyutlama yetisinin antisosyalde belirgin düzeyde daha düşük olduğu ve antisosyal davranışın şiddetiyle ters bir ilişki gösterdiği saptanmıştır. Bir başka çalışmada antisosyal davranışlar sergileyen ergenlerin prefrontal korteksin aracılık ettiği bilişsel işlevleri etkinleştiren görevlerde daha düşük bir performans sergilediği, bu durumun özellikle mekânsal

işleyen bellek ölçümlerinde belirginleştiği görülmüştür (*Cauffman, Steinberg ve Piquero, 2005*). *Raine ve arkadaşları (2005)* yaptıkları çalışmada, antisosyal davranışların yalnızca çocukluk dönemiyle sınırlı olduğu ve yaşam boyu devam etme eğiliminde olan her iki grupta, istismar, psikososyal zorluklar, kafa travması ve hiperaktivite etkenlerinden bağımsız olarak mekânsal beceriler ve hafıza işlevlerinde yetersizlikler saptamıştır. Ülkemizde yürütülen bir çalışmada, antisosyal kişilerde, normallere göre, daha yüksek düzeyde patolojik elektroensefalografi (EEG) bulgularıyla birlikte, hafıza ve dikkat ile ilgili nöropsikolojik testlerde daha düşük puanlar elde edilmiştir (*Tarhan ve ark., 1990*).

Lahey ve arkadaşları (1999), nöropsikolojik yetersizlik yerine, daha geniş bir kapsamda çoklu bilişsel yetenek ve işlevlere gönderme yapması nedeniyle zeka kavramını kullanmayı tercih etmiş, erken çocukluk döneminde zekadaki bireysel farklılıkların, kısmen iletişim yeteneklerinin gelişimindeki farklılıklar olarak kendisini gösterdiğini, buna göre iletişim yetenekleri görece daha iyi olan çocukların daha kolay sosyalleştiği ve ailelerini daha az hayal kırıklığına uğrattığını, düşük sözel yeteneğin ise ailelerin çocuklarını erken dönemdeki sosyalleştirme çabalarını engellediğini, böylece daha sonraki yaşlarda bilişsel yetileri gelişmiş olan gençlerin, antisosyal davranışların sonuçlarını daha iyi öngörebileceğini ve uygun olan diğer yöntemleri benimseyebileceğini ileri sürmüştür.

2.1.4.2. Çevresel Faktörler

Ebeveynlerin suç öyküsü, sosyal ve ekonomik dezavantajlar, çocuğun mizaç özellikleri ve evlilik uyumsuzluğu gibi pek çok faktör çocuklarda antisosyal davranışların gelişiminde rol oynamakla birlikte bu faktörlerin etkilerinde ebeveynlik özelliklerinin aracı rol oynadığı, özellikle başarısız bir disiplin ve yetersiz ebeveyn gözetiminin erken dönemde antisosyal davranışların gelişmesinde ve sürmesinde en yakın belirleyici faktör olduğu ileri sürülmektedir (*Reid ve Patterson, 1989*). Örneğin; *Smith ve Farrington (2004)*, yaptıkları çalışmada, antisosyal ebeveyn ve antisosyal çocuk arasındaki ilişkinin tamamen ebeveynlik özelliklerine atfedilemese de, ebeveyn

antisosyal davranışlarının, çocuğun antisosyal davranışları üzerindeki etkisinde aracı rol oynadığını ortaya koymuştur. Ebeveynlik özellikleri, antisosyal davranış eğilimi olan çocuklar için, bu eğilimin gelişimsel dönüşümünde temel rolü oynamakta (*Lahey ve ark., 1999*), *Moffitt (1993)*, erken dönemde çocuğun gösterdiği davranış problemleri, ebeveynin bu davranışlara verdiği yanıt ve çocuğun tekrar bu yanıt tepkisi şeklinde bir silsilenin, süreğen antisosyal davranışların gelişiminde en olası etken olduğunu ileri sürmektedir. Biyolojik ebeveynlerdeki antisosyal özellikler, çocuklardaki antisosyal/düşmancıl davranışlarla ilişkiliyken, aynı zamanda, evlat edinilmiş çocukta gözlenen antisosyal/düşmancıl davranışlarla, evlat edinen annenin ebeveynlik özelliklerinin birbirini etkilediği görülmektedir (*Ge ve ark., 1996*).

Çalışmalar, ergenlerde antisosyal davranışların gelişimi ve önlenmesinde ebeveyn davranışlarının rolünü vurgulamakta (*Vieno ve ark., 2009*), ebeveyn gözetimi ile ilişkili ailesel faktörlerin ergenlerdeki davranış problemlerinin en güçlü yordayıcıları olduğu ileri sürülmektedir (*Dishion ve McMahon, 1998*). *Vieno ve arkadaşları (2009)*, yaptıkları çalışmada, özellikle anne ile kurulan yakın ilişkinin ergenlerde antisosyal davranış gösterme olasılığını azalttığını saptamıştır.

Ebeveynler arasındaki çatışmalar da antisosyal davranışların gelişiminde rol oynamakta, ergenlik dönemi antisosyal davranışları için güçlü bir yordayıcı olduğu ileri sürülmekte (*Buehler ve ark., 1997*), ayrıca ebeveynlerin ayrı olması ve tek ebeveyn faktörlerinin çocuklarda davranım bozukluğunu yordadığı görülmektedir. Travma teorileri bu ilişkiyi bağlandığı bir ebeveynin kaybının çocuk üzerindeki olumsuz etkileriyle açıklarken, yaşam seyri teorileri, ayrılmayı birbiri ardına gelen stresli yaşam olaylarının bir sonucu olarak görmekte ve ebeveyn çatışmaları, ebeveynin kaybı, yetersiz çocuk yetiştirme biçimleri gibi çoklu stres faktörlerinin etkilerine odaklanmakta, seçim teorilerine göre ise parçalanmış aileler, öncesinde ebeveyn çatışmaları, suçlu ya da antisosyal ebeveyn gibi risk faktörleri açısından diğer ailelerden farklılaşmaları nedeniyle suça eğilimli çocuklar meydana getirmektedir (*Farrington 2005, 2007*).

Boylamsal çalışmalar fazla sayıda aile üyesinin bulunduğu kalabalık evlerde yaşayan çocuk ve ergenlerde sonraki dönemlerde suç davranışı riskinin arttığını göstermektedir. Bununla birlikte bu ilişki, kalabalık ailelerde artmış engellenmişlik ve aile çatışmaları, çocukların suçlu kardeşlerle karşı karşıya olma eğilimi ve ebeveynlerin çok sayıda çocuğa tutarlı bir disiplin ve gözetim sağlama kapasitelerinin azalması gibi aracı etkenlerle de açıklanabilmektedir (*Pardini ve ark., 2015*)

Birçok çalışma, suç öyküsü olan ebeveynler tarafından büyütülen çocuklarda suç davranışı riskinin arttığını göstermektedir (*Pardini ve ark., 2015*). Ancak antisosyal davranış ve suç davranışlarındaki ailesel geçiş için genetik yatkınlık, işlevsel olmayan ebeveynlik, davranışsal model olma gibi etkenlerin oynadığı aracı rolün kapsamı karmaşıktır (*Pardini ve ark., 2015*). Örneğin antisosyal ebeveynler çocuklarının diğer çocuklara uyguladığı fiziksel şiddet, zorbalık ya da hırsızlık gibi davranışlarını normal çocuk davranışları olarak değerlendirmekte ve onları vazgeçirmek için herhangi bir girişimde bulunmamakta, antisosyal ebeveynlerin çocuklarının olumsuz davranışlarına olumsuz yanıt verme eşiğinin süregelen bir şekilde düşük olduğu, bu davranışlardan vazgeçirmekten çok, teşvik edici şekillerde tepki verme eğilimi gösterdikleri kabul edilmektedir (*Lahey ve ark., 1999*).

Çocukluk döneminde maruz kalınan istismar da antisosyal davranışlar için evrensel bir risk faktörü olarak görülmekte (*Caspi ve ark., 2002*), birçok çalışma, çocukluk döneminde maruz kalınan istismar ve ihmalin antisosyal davranış ve suç davranışı riskini arttırdığını göstermektedir (*Widom ve Maxfield, 1995; Smith ve ark., 2005; Kerig ve Becker, 2015*). Literatürde fiziksel istismarın uzun dönemdeki sonuçları arasında ağırlıklı olarak saldırgan ve şiddet içeren davranışlar gösterilmekte (*Malinosky-Rummell ve Hansen, 1993*), ebeveynlerin diğer açılardan çocuğa yeterli bir sosyalleşme ortamı, bilişsel uyarım ve duygusal destek sağlayıp sağlamamalarından ve sosyoekonomik seviye, etnik grup ve çocuğun cinsiyeti gibi diğer tüm değişkenlerden bağımsız

olarak, fiziksel ceza çocuklarda antisosyal davranış riskini arttırmaktadır (*Straus ve ark.,1997; Grogan-Kaylor, 2004*).

Sosyoekonomik özellikler bir başka risk faktörü olarak ele alınmakta, antisosyal çocuklar düşük sosyoekonomik seviyeden gelme eğilimi göstermekte, gelir düzeyi ve ebeveynlerin eğitim seviyesi düşüktüçe, antisosyal davranış riski artmaktadır (*Lahey ve ark., 1999; Farrington, 2005; Romeo ve ark., 2006*). Davranım bozukluğu gösteren çocuklar düşük gelirli, ebeveynlerin işsiz olduğu, devlet destekli konutlarda ve yoksullar için yapılan yardımlarla geçinen ailelerden gelme eğiliminde olmakta (*Farrington, 2005*), düşük gelir düzeyinin davranım bozukluğu ile ilişkili en güçlü sosyodemografik değişken olduğu ileri sürülmektedir (*Offord ve ark., 1991*) Antisosyal davranışlar gösteren kişiler daha çok erkek, genç, sosyoekonomik düzeyi düşük, dul/boşanmış ya da ayrı olan ve kentsel bölgelerde yaşayan kişiler olma eğilimindedir (*Compton ve ark., 2005*). Sosyoekonomik seviye ve antisosyal davranışlar arasındaki ilişkiye, düşük sosyoekonomik seviyenin, suç oranının yüksek olduğu bir çevrede yaşama ve suçlu akranlarla aynı okulda eğitim alma riskini arttırması ve düşük sosyoekonomik seviyedeki ailelerde yetersiz ebeveyn gözetiminin olması gibi açıklamalar getirilmekte (*Lahey ve ark., 1999*), ayrıca dezavantajlı ev, okul ve muhitlerde, çocukların davranış problemlerine gösterilen tepkiler düzeltici olmaktan çok sorunu ağırlaştırıcı nitelikte olmaktadır (*Moffitt, 1993*). Erken çocukluk döneminde aile çatışmaları ile birlikte dezavantajlı bir muhitte yaşamının erken başlangıçlı antisosyal davranışlar için risk oluşturduğu ve orta çocukluk dönemi boyunca sapkın akranlarla bir arada olmanın antisosyal davranışlar üzerinde oldukça önemli bir rol oynadığı gösterilmiştir (*Ingoldsby ve ark., 2006*).

Özetlemek gerekirse antisosyal davranışlara ilişkin oldukça geniş bir literatür bulunmakta ve genel olarak şu noktaların altı çizilmektedir:

- Antisosyal davranış karmaşık bir eylemler dizisidir.
- Antisosyal davranış nedenleri bireyler ve kültürler arasında farklılaşmaktadır.

- Antisosyal davranış tek bir nedensel faktör ile açıklanamaz.
- Antisosyal davranış biyolojik, psikolojik ve sosyal faktörlerin karşılıklı etkileşimi sonucunda ortaya çıkmaktadır (*Brennan ve Raine, 1997*).

2.2. SUÇ OLGUSU

Suç olgusu, zamana, mekâna ve topluma göre farklı anlamlar taşıyabilmekte, bu nedenle suçun genel geçer bir tanımını yapmak oldukça güç olmaktadır (*Burkay, 2008*). Bu bölümde öncelikle suç davranışına ilişkin tanımsal ve teorik çerçeve sunulmuş, daha sonra suç davranışının ortaya çıkmasında risk oluşturan faktörler ve çalışmanın değişkenlerinden biri olan kriminal düşünce risk faktörü detaylı olarak ele alınmıştır.

2.2.1. Tanımsal Çerçeve

Suç, insanlık tarihi kadar eski, çok boyutlu ve karmaşık bir olgu olup üzerinde fikir birliğine varılmış bir tanımını yapmak oldukça güçtür. (*Güllü, 2014*). Neyin, hangi ölçütlere göre suç olarak tanımlandığı hala tartışma konusudur. Suçu açıklamak üzere farklı coğrafyalar farklı ölçütler kullanmış, bu nedenle suç farklı mekanlara, mekanların kullanıcısı olan insanların ekonomik, sosyal, kültürel özellikleri nedeniyle farklı şekillerde yansımış (*Ayhan ve Çubukçu, 2007*), toplumlara göre değişen yönlerinin yanı sıra zaman içerisinde de farklı özellik ve boyutlar kazanmıştır (*Güllü, 2014*). Herhangi bir zamanda, yerde ya da toplumda suç olarak tanımlanmayan bir davranış, farklı bir zaman diliminde, başka bir toplumda ve mekanda suç olarak nitelendirilmiştir (*Burkay, 2008*).

Jhering, toplum halinde yaşama şartlarına yönelmiş her türlü saldırıyı suç olarak tanımlarken, Durkheim, ortak bilincin kuvvetli ve belirmiş tutumlarını ihlal eden fiiller olarak görmektedir (*Özkalp ve ark., 2012*). Hagan, suçu kanunlar tarafından yasaklanmış, sosyal normlardan sapan bir davranış olarak tanımlamış (*Erkunt, 2003*), Sutherland ise suçun; bütün grup veya grup içinde siyasal bakımdan önemli olan küçük bir alt grup tarafından takdir olunan bir değer, küçük grubun, kültürel bakımdan diğer grup ile çatışma halinde bulunması dolayısıyla, söz konusu değeri ya hiç takdir etmemesi veya az takdir etmesi ve böylece o değeri tehlikeye sürüklemesi ve değeri takdir

etmeyenlere karşı usulünce uygulanan cebir yoluna başvurulması olmak üzere üç unsurdan oluştuğunu ileri sürmüştür (*Dönmezer'den akt. Özkalp ve ark. 2012*).

Wikström (2010), suç davranışını ahlaki bir eylem olarak tanımlamakta, bu bağlamda açıklanması ve analiz edilmesi gerektiğini savunmakta, suç davranışını açıklamanın daha genel anlamda ahlak kurallarının ihlalini açıklamaktan farklı olmadığını, insanların neden ahlak kurallarına uyduğu ya da onları ihlal ettiği açıklanabildiğinde, yasalarla tanımlanmış ahlak kurallarına uyum ve ihlalin de açıklanabileceğini, suç davranışını temelde ahlaki bir eylem olarak kavramsallaştırmanın eşitsizlik, bütünleşme, ayrımcılık gibi sistemik faktörlerin ve sosyal değişimin suç üzerindeki etkisinin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacağını ileri sürmektedir.

Günümüzde sosyokültürel bilimler, suç teşkil eden insan davranışını toplumda yürürlükte olan normlardan bir nevi sapış, sapıcı eylem olarak tanımlamakta, suçlu birey, içinde yaşadığı toplumun normları ile kişisel kuvvetleri arasında bir denge kuramamış kişi olarak görülmektedir (*Dönmezer'den akt. Özkalp ve ark. 2012*). Ancak suç davranışı, kanun koyucular tarafından ceza yaptırımı ile belirlenmiş olması sebebiyle diğer sapma davranışlarından ayrılmakta, yasalarla belirlenmemiş eylemler suç sayılmamakta (*Kızılçelik ve Erjem'den akt., Burkey, 2008*), başka bir deyişle, nezaket kurallarına, örf ve adetlere ve bir kısım ahlak kurallarına aykırı davranışlar teknik ve hukuki anlamda suç teşkil etmemektedir (*Dönmezer'den akt. Özkalp ve ark., 2012*). Suç, bütün diğerleri gibi sapıcı bir eylem olsa da, bu sapıcı eylemin kanun koyucu tarafından seçilmiş ve bir ceza müeyyidesi ile karşılanmış olması gerekmekte (*Özkalp ve ark. 2012*), kanunlarla tanımlanmış olma ve cezai müeyyide gerekliliği tüm suç tanımlarında ön plana çıkan iki ortak nokta olmaktadır.

Suç olgusu, kişisel ve sosyal kontrollerin başarısızlığıyla ilgili çeşitli değişkenleri içeren dinamik bir sosyal süreçtir (*Aytaç ve ark., 2007*). Bir davranışın ceza kanunlarında suç olarak tanımlanması toplumun kültürel, siyasal, ekonomik ve hukuki yapısı, zamanın getirdiği değerler ve değişimler gibi dinamiklere göre şekillenmekte, toplumsal gelişim ve değişime paralel olarak bazı

eylemler zamanla suç olmaktan çıkarılırken, bazı eylemler ise suç olarak tanımlanabilmektedir (*Çakmak, 2015*). Örneğin Türkiye’de kamu hizmet binalarının kapalı mekanlarında tütün ürünlerinin kullanılması, buna ilişkin kanun yürürlüğe girmeden önce suç teşkil etmezken, kanunun yürürlüğe girmesinden itibaren suç olarak kabul edilmektedir (*Özkalp ve ark., 2012*).

Bir toplumda hafiften ağıra doğru bir aralıkta uzanan alt kategorilere bölünebilecek pek çok suç türü olup (*Erkunt, 2003*), Türk Ceza Kanunu, suç türlerini, vatana ihanet suçları, hürriyete karşı suçlar, devlet yönetimine karşı suçlar, adliyeye karşı işlenen suçlar, kamu düzenine karşı suçlar, kamu güvenine karşı suçlar, kamu esenliğine karşı suçlar, genel ahlaka ve aile düzenine karşı suçlar, kişiye karşı suçlar ve mala karşı suçlar şeklinde on farklı grupta ele almaktadır. (*Aytaç ve ark., 2007*).

Suç olgusu çok boyutlu yapısı ile sosyoloji, biyoloji, psikoloji, hukuk, antropoloji gibi birçok farklı disiplin tarafından araştırılmakta, çok sayıda suç türünün olması, suç olgusunun çok boyutlu ve değişken yapısı, suçlulukla ilintili çok sayıda değişkenin varlığı, suçlu kişilerin bireysel farklılıkları, kriminoloji literatüründe yer alan teorik yaklaşımların oldukça fazla sayıda olması ve suçun tek bir teorik düzlemde açıklanmasının güçlüğünü beraberinde getirmekte, suç olgusunu birçok açıdan açıklayan bütünlüklü modellere ihtiyaç duyulmaktadır (*Kızmaz, 2005; Güllü, 2014*).

2.2.2. Teorik Yaklaşımlar

Suç olgusuna ilişkin literatürde biyolojik, sosyolojik ve psikolojik açıdan birçok teori ve yaklaşım yer almakta, ancak geleneksel suç kuramlarının suçu açıklama kapasitelerinin sınırlı olduğu belirtilmekte, son zamanlarda birden fazla suçluluk değişkenini ve kuramını bir araya getirdiği için suç olgusunu daha kapsamlı çözümledikleri düşünülen bütünleşik suç kuramlarına ilgi artmaktadır (*Kızmaz, 2006*). Bu bölümde yaklaşımların genel özellikleri üzerinde kısaca durulmuş ve bazı bütünleşik kuram örneklerine yer verilmiştir.

Biyolojik yaklaşımlar suç davranışlarının biyolojik bozukluklar sonucunda ortaya çıktığını, suçlu kişilerde kalıtsal bozukluklar, endokrinolojik patolojiler ya da bazı beyin hasarları olduğunu ileri sürmekte, suçun biyolojik yönü genetik, nöroloji, biyokimya, endokrinoloji, psikofizyoloji gibi alanlarda yapılan birçok çalışma ile gösterilmektedir.

Psikolojik yaklaşımlar ise bireyi davranışa sevk eden güdüleyicilere, bireysel ve kişiler arası dinamiklere odaklanmakta, bireyin kendisi için önem taşıyan kişiler ve yakın çevresiyle etkileşimi sonucunda oluşan psikopatolojik özellikler nedeniyle suça yöneldiğini ileri sürmekte, suçluluğu psikolojik uyumsuzluğun neden olduğu normal dışı bir davranış olarak görmektedir. Temelde bireyin kişilik özelliklerine odaklanan psikolojik kuramlar sosyolojik ve biyolojik faktörleri reddetmemekte ancak bu faktörlerin etkilerini bireyin kişilik yapısı içinde ele almaktadır.

Sosyolojik yaklaşımlar suçluluğu bireyin içinde yaşadığı sosyal çevreye bağlı olarak sosyal yapı, sosyal süreç ve sosyal tepkiler açısından açıklamaktadır. Sosyal yapı teorileri alt sınıf çevrelerinde hakim olan koşullara gösterilen uyuma odaklanmakta, alt sınıf erkeklerinin oluşturduğu çete suçluluğunu açıklamanın yanında orta ve üst sınıflardaki suçluluğu da açıklamayı amaçlamaktadır. Sosyal süreç teorileri insan davranışlarını etkileyen çeşitli sosyo-kültürel kurumları, ilişkileri ve süreçleri ele almakta, sosyal yapı kuramcılarına karşı olarak gençlerin yaygın inanç ve değerleri paylaştıklarını ancak herhangi bir sosyal tabakada var olabilecek belli koşulların onları suça itebileceğini ileri sürmektedir. Sosyal tepki teorileri ise özellikle hükümetin sosyal kontrol kurumları olmak üzere, politik olarak güçlü olan bireylerinin ya da gruplarının, toplumun daha dezavantajlı olan bireylerine tepkilerinin sonucunda ortaya çıktığını, suçluların doğuştan hatalı ya da kötü olmadığını, daha çok sosyal, politik ve ekonomik güçleri ellerinde tutanların onlara verdikleri aykırı statüye sahip olduklarını, bu nedenle suçluluğun sosyal olarak kabul edilemez davranışları nedeniyle yetersizlik duyguları yaşatılan gençlerin kişiler arası ilişkilerinin sonucunda ortaya çıktığını savunmaktadır (*Kaner, 1992*).

Suç olgusuna yönelik yeterli bir çerçeve sağlamadığı düşünülen parçalı teorilere karşı son zamanlarda gelişmiş batı ülkelerinde giderek popülerliği artan bütünleşik yaklaşımlar birden çok suç kuramını bir araya getirerek daha fazla değişkeni içeren bir çerçeve sunmaktadır (*Kızmaz, 2006; Güllü, 2014*). Örneğin Kaplan tarafından geliştirilen benliğin aşağılanması kuramı; sosyal öğrenme, sosyal kontrol, gerilim, sembolik etkileşim ve etiketleme kuramlarının bir bileşimi niteliğinde olup, sosyal öğrenme kuramından sapkın akran etkilerini, kontrol teorisinden aile ve okul değişkenlerini, gerilim kuramından geleneksel beklentilere ulaşmada yaşanan başarısızlık ve sembolik etkileşim ile etiketleme kuramından da benlik kavramını, bir model çatısı altında birleştirmeye çalışmıştır. Bu kurama göre, bireyin toplum ve grup içerisinde yaşadığı başarısızlık ve gerilimler, benlik yapısında olumsuz sonuçlar yaratacak, bu olumsuzlukların bireydeki yansıması, benliksel düzlemde bir aşağılanma şeklinde gerçekleşecektir. Benliğin aşağılanması ise, bireyin geleneksel kurumlara olan bağlılığının zayıflamasına neden olacak, kendisine olan güvenini ve saygısını kaybeden ergen, yeniden güven veya benlik inşası için suçlu akran gruplarına yönelecek, suç işleyen akran gruplarıyla olan bu temas ise bireyin suç işlemesinde önemli bir faktör olarak etkili olacaktır.

Biososyal suç kuramı ise suç davranışına ilişkin sosyobiyojik, psikolojik, ve rasyonel fırsat açıklamalarının bir birleşimini içermekte, kriminal davranışa ilişkin daha bütünsel bir çerçeve sunmaktadır. Kuram, suçun kaynaklarını davranışsal, biyolojik ve çevresel unsurlar ekseninde çözümlenmeye çalışmakta, yaş, cinsiyet, düşük zeka düzeyi gibi yapısal faktörlerle birlikte gelişimsel faktörlerin bireyi suça yatkın kıldığını, ancak bu durumun suçun zorunlu olarak kalıtımsal olduğu anlamına gelmediğini, çünkü bir suç geni veya “doğuştan suçlu” denilen bir gerçeklik bulunmadığını ileri sürmektedir.

Bir başka bütünleşik kuram olan sosyal ağ kuramının temelini sosyal öğrenme ve bağlantı kuramı oluşturmakta, kuram, sosyal ağın yapısal nitelikleri ile etkileşimsel süreçleri birbirine bağlamakta, sosyal ağların yapısal nitelikleri olarak çok katlılık ve yoğunluk olmak üzere iki temel kavramı analiz etmektedir. Çok katlılık kavramı iki veya daha fazla insanın ortaklığına dayalı olarak

meydana gelen çok sayıda ilişki biçimi veya bağlama gönderme yapmaktadır. Bireyin içinde bulunduğu ilişkisel ağ ne kadar çok katlılık sergilerse, bireysel davranış o ölçüde sınırlandırılmakta ve bu sınırlandırma genelde düşük suçlulukla sonuçlanmaktadır. Ağ yoğunluğu kavramı ise bir ilişki ağında var olan sosyal ilişki düzeyini ifade etmekte, aynı şekilde yüksek bir ağ yoğunluğu bireysel davranışın önemli ölçüde sınırlandırılmış olması anlamına gelmekte ve bu durum düşük düzeyde bir suçluluk oranının gerçekleşmesini sağlamaktadır. Bu yaklaşımda suç olgusu ile bireylerin etkileşim içinde bulunduğu ağ/ilişki yoğunluğu arasında bir ilişki kurulmakta, sosyal ilişki biçiminin ve yoğunluğunun birey üzerinde oluşturduğu denetimin, suçun işlenmesindeki etkisi vurgulanmakta, bireyin toplumsal gruplarla olan ilişki yoğunluğunun azalmasının, suç işleme olasılığının artması anlamına geldiği ileri sürülmektedir.

Thornberry, etkileşimsel kuramda sosyal yapı, sosyal bağlantı ve sosyal öğrenme kuramlarına ilişkin değişkenleri bir araya getirmiş, sosyal sınıf, ırk, toplum yapısı ve yerleşim yerinin özelliklerinin, bireyin hem sosyal bağlılık durumunu hem de sosyal öğrenme faktörlerini etkilediğini, suç olgusunun meydana gelmesindeki temel faktörün bireylerin topluma olan bağlılıklarının zayıflaması olduğunu ileri sürmüştür. Hawkins ve Weis'in yaptıkları araştırmalar sonucunda ortaya çıkan sosyal gelişimsel teoride ise, suç olgusunu bireylerin geleneksel sosyal kurum ve değerlere olan bağlılıklarının zayıflaması ile açıklayan sosyal kontrol kuramı ve suçluluğu çevre ile etkileşim neticesinde öğrenilen bir davranış olarak gören sosyal öğrenme kuramı birleştirilmiştir. Kuram, bireyin sapkın veya toplum yanlısı davranışları çok sayıda sosyalleştirici kaynaktan öğrendiğini, sosyalleşme sürecinde; sosyal etkileşim için algılanan fırsatlar, sosyal etkileşim düzeyleri, davranışsal katılma ve etkileşim için gerekli olan beceri ve toplum yanlısı veya antisosyal davranış için algılanan ödül gibi unsurların etkili olduğunu ileri sürmektedir (Kızmaz, 2006).

Bütünleşik suç kuramlarının, geleneksel suç teorileri ile karşılaştırıldığında daha işlevsel bir görünümü olduğu, suç olgusunu çok sayıda değişken etrafında irdelemeleri sebebiyle daha

kapsayıcı bir çerçeve sundukları ancak yine de suçu genel ve bütünlüklü bir çerçevede ortaya koymak konusunda yetersizlikleri olduğu ileri sürülmektedir (*Kızmaz, 2006; Güllü, 2014*). Suç gerçekliğini, ilişkili olduğu tüm değişkenler bağlamında analiz etmek veya suçta etkili olan unsurları/kaynakları bütüncül bir çerçevede ele alabilmek, disiplinler arası bir çabayı, suçun doğası gereği bütüncül bir bakışı gerektirmektedir (*Kızmaz, 2005*).

2.2.3. Risk Faktörleri

Suçluluk için risk oluşturan faktörler, kişinin suç davranışında bulunma olasılığını, suç işlemeye başlama yaşının küçüklüğü, suç işleme sıklığı ve süreklilik açısından arttıran etkenlerdir (*Farrington, 2007*). Gelişmiş batı toplumlarında son 30-40 yıldır yapılan boylamsal çalışmalarla birlikte, kişilerde gelişimsel olarak dışa dönük saldırgan davranış problemleri ve suç davranışı riskini arttıran etkenlerin belirlenmesinde önemli bir ilerleme kaydedilmiş olup (*Topçuoğlu, 2013*), çalışmalarda vurgulanan risk faktörlerini genel olarak; bireysel karakteristikler, ailesel özellikler ve çevresel faktörler olarak gruplandırmak mümkündür (*Korkmaz ve Erden, 2010*).

2.2.3.1. Ailesel Özellikler

Kriminal ve antisosyal ebeveynler, kalabalık aileler, çocuk yetiştirme biçimleri, ihmal ve istismar, parçalanmış aileler ve ailenin sosyoekonomik özellikleri, suç davranışı ile ilgili ailesel özellikler olarak vurgulanmakta (*Farrington, 2007*), suçlu ebeveynlere sahip olmanın çocuklarda suç davranışı riskini arttırdığı bilinmektedir (*Pardini ve ark., 2015*). Örneğin bir çalışmada babası bir suç nedeniyle mahkum edilmiş erkek çocukların % 63'ünün genç yetişkinlik döneminde suç işleyerek ceza aldıkları saptanmıştır (*Farrington, 2003*). *Farrington ve arkadaşları (2001)*, anne, baba, kız ve erkek kardeşler, büyükanne ve büyükbaba, amca ve teyzedeki suç davranışlarının erkek çocuklarda suç davranışını yordadığını, ancak babanın en önemli faktör olduğunu, baba suçluluğunun, erkek çocukların suç davranışını diğer tüm yakınardan bağımsız olarak yordadığını

saptamıştır. *Farrington ve arkadaşları (2001)*, suç davranışlarının aynı aile içinde yoğunlaşması ve bir nesilden diğerine aktarılmasının olası nedenleri arasında; yoksul çevrelerde yaşama, parçalanmış aile gibi çoklu risk faktörlerine maruz kalma açısından kuşaklar arası bir devamlılık olabilmesi, sınıfsal eşleşmenin (antisosyal kadınların antisosyal erkekleri eş olarak seçme eğiliminde olması) suçluluğun kuşaklar arasında geçişine olanak sağlaması, aile üyelerinin birbirlerini etkilemeleri, suçlu ebeveynin yetersiz gözetim ve tutarsız disiplin gibi özelliklerinin oynadığı aracı rol, genetik mekanizmalar aracılığıyla gerçekleşen kuşaklar arası aktarım, suçlu ailelere yönelik etiketleme ve polis ön yargısı olabileceğini ileri sürmektedir

Boylamsal çalışmalar kalabalık ailelerde yaşayan çocuk ve ergenlerde sonraki dönemlerde suç davranışı riskinin arttığını göstermekte (*Pardini ve ark., 2015*), kalabalık ailelerden gelen kişiler diğerlerine göre daha ciddi suç davranışları sergilemektedir (*Ellis, 1988*). Bu ilişki, kalabalık ailelerde ailevi çatışmaların daha fazla olması, çocukların suçlu kardeşlerle karşı karşıya olma eğilimi ve ebeveynlerin çok sayıda çocuğa tutarlı bir disiplin ve gözetim sağlama kapasitelerinin azalması gibi aracı etkenlerle de açıklanabilmektedir (*Pardini ve ark., 2015*).

Çocuk yetiştirme biçimleri açısından yetersiz gözetim, yetersiz disiplin, ebeveynin kayıtsızlığı veya reddetmesi, çocuk ve ebeveyn arasındaki yetersiz bağlanma, suç davranışıyla ilişkili en önemli etkenler olarak kabul edilmekte, özellikle yetersiz ebeveyn gözetiminin suç davranışının en güçlü yordayıcısı olduğu ileri sürülmektedir. Çocuk yetiştirme biçimleri ve suçluluk arasındaki ilişkiye yönelik açıklamalarda daha çok bağlanma ve sosyal öğrenme teorileri temel alınmakta, buna göre yakın, sevecen, saygı duyan bir ebeveyn ile duygusal bir bağı olmayan çocuklar suçlu olmaya eğilim göstermekte ve çocukların sergiledikleri davranışların ebeveyn tarafından verilen ödül ve cezalara ve ebeveynin sergilediği davranış modellerine bağlı olması nedeniyle, ebeveynin çocuğun antisosyal davranışları karşısında tutarlı bir disiplin sergilememesi ya da ebeveynin antisosyal tutum ve davranışlarının olması çocukta suç davranışı riskini arttırmaktadır (*Farrington, 2007*).

Literatürde, çocuğun istismar ve ihmali, suç davranışının gelişiminde bir başka önemli risk faktörü olarak yer almaktadır. 900'ün üzerinde vaka ile yürütülen geniş kapsamlı boylamsal bir çalışmada çocuk istismar ve ihmalinin çocukluk ve yetişkinlik döneminde suç ve şiddet davranışı riskini belirgin şekilde arttırdığı, özellikle ihmal ve fiziksel olarak istismar edilen çocukların şiddet içeren suç davranışı gösterme olasılığının daha yüksek olduğu saptanmıştır (*Maxfield ve Widom, 1996*). Çocuk istismar ve ihmali ile suç davranışı arasındaki ilişkiye dair pek çok teorik açıklama öne sürülmekte, örneğin sosyal öğrenme yaklaşımına göre çocuk, ebeveynin istismar eden davranışlarını taklit etme, model alma ve takviye aracılığıyla benimsemekte, bağlanma yaklaşımına göre çocuğa kötü muamele, ebeveyne yetersiz bir bağlanmaya ve dolayısıyla düşük özdenetime neden olmakta, gerilim teorisine göre ise diğerleri tarafından sergilenen olumsuz davranışlar, intikam arzusu ve artmış saldırganlığa yol açan öfke ve hayal kırıklığı gibi duyguları açığa çıkarmaktadır (*Farrington, 2007*).

Parçalanmış aile faktörünün suç davranışı üzerindeki etkisi birçok çalışmada gösterilmiş, biyolojik ebeveyninden ayrı büyüyen çocukların, dağılmamış ailelerde büyüyen çocuklara göre suç işleme olasılığının daha yüksek olduğu görülmüştür (*Farrington, 2007*). *Juby ve Farrington (2001)* tarafından yürütülen boylamsal bir çalışmada suç oranının parçalanmış ailelerden gelen bireylerde daha yüksek olduğu, benzer şekilde ülkemizde suç işlemiş çocuk ve gençler üzerinde yürütülen çalışmalarda parçalanmış aile oranının yüksek olduğu saptanmıştır (*Uygur ve ark., 1994; Akduman ve ark., 2007*). Parçalanmış ailelerle suç davranışı arasındaki ilişkiye dair farklı teorik açıklamalar ileri sürülmekte, örneğin travma teorilerine göre ebeveyn kaybının çocuk üzerindeki olumsuz etkileri çoğunlukla ebeveyne bağlanma ile ilişkili olmakta, yaşam seyri teorileri ayrılmayı stresli yaşam olaylarının silsilesi içinde ele almakta ve ebeveyn çatışmaları, ebeveyn kaybı, yetersiz ekonomik koşullar, ebeveyn figürlerindeki değişiklik ve sağlıksız çocuk yetiştirme yöntemleri gibi çoklu stres faktörlerinin etkilerine odaklanmaktadır. Seçilim teorilerine göre ise parçalanmış aileler, öncesinde ebeveyn çatışmaları, suçlu ya da antisosyal ebeveyn gibi risk faktörleri açısından diğer

ailelerden farklılaşmaları nedeniyle suça eğilimli çocuklar meydana getirmektedir (*Farrington, 2005, 2007*).

Araştırmaların odaklandığı bir başka risk faktörü ise ailenin sosyoekonomik özellikleridir. Suç davranışı sergileyen gençlerin çoğunluğunun alt sosyoekonomik düzeyden gelen, düşük eğitilmiş ve işsiz kişiler oldukları (*Uygur ve ark., 1994*), anne ve babanın eğitim düzeyi yükseldikçe ergenlerin suç davranışında bulunma riskinin azaldığı gösterilmiştir (*Akduman ve arkadaşları, 2007*). *Kızmaz ve Bilgin (2010)*, çocukların suçlulukla ilişkili ya da suça eğilimli olmalarında, aile içinde fiziksel şiddet, parçalanmış aile, sapkın akran grubu gibi faktörlerin yanı sıra ebeveynlerin öğrenim ve gelir düzeylerinin oldukça düşük olması gibi sosyoekonomik özelliklerin etkisine dikkat çekmektedir. Sosyoekonomik özelliklerin; ebeveynlerin eğitim düzeyinin çocuk yetiştirme konusundaki tutum ve davranışlarını etkilemesi, sosyoekonomik seviye düştükçe çocuklara yapılan yatırımın azalması, suç oranının yüksek olduğu bir çevrede yaşama ve suçlu akranlarla aynı okulda eğitim alma riskini artırması gibi etkenler aracılığıyla suç davranışında rol oynayabileceği düşünülmektedir (*Lahey ve ark., 1999; Akduman ve ark., 2007*).

2.2.3.2. Çevresel Faktörler

Ekonomik ve sosyal özellikler açısından dezavantajlı bir çevrede yaşamak suç davranışı için risk oluşturmakta, (*Krivo ve Peterson, 1996; Ludwig ve ark., 2001; Morenoff ve ark., 2001*), bu tür yerlerde gerek olumsuz sosyal etkilerin varlığı gerekse olumlu rol modellerinin olmayışı suç davranışının ortaya çıkmasına katkıda bulunmaktadır (*Krivo ve Peterson, 1996*). Türkiye’de 81 ili kapsayan sosyal ve ekonomik unsurların suç oranı üzerindeki etkisini inceleyen bir çalışmada; işsizlik, şehirleşme ve göç oranları, kişi başına düşen gelir düzeyi, gelişmişlik, demografik unsurlar ve illerin büyüklüğünün suç oranını etkilediği görülmüştür (*Cömertler ve Kar, 2007*).

Göç olgusunun suç davranışı ile ilişkili toplumsal bir risk etkeni olduğu yine birçok çalışmada gösterilmiştir (*Akduman ve ark., 2007; Kızmaz ve Bilgin, 2010; Öter, 2005; Engbersen ve ark., 2006*). Göç olgusu sonrasında yaşanan kültür çatışmaları, soyutlanma ve bu durumun akran ilişkileri üzerindeki olumsuz etkileriyle birlikte kültürel uyumsuzluklara bir tepki olarak kendini kanıtama ve yetkeye baş kaldırma gibi etkenlerin özellikle ergenleri suça yöneltebileceği ileri sürülmekte, göç ve gecekondulaşma özellikle büyük şehirlerde sosyal gerilimlere, sosyal gruplar arası çatışmalara ve sonuç olarak suç davranışlarının artmasına neden olabilmektedir (*Akduman ve ark., 2007*). Çevresel sosyal örgütlenmenin ve sürekliliğin olduğu avantajlı çevrelerin, kişilerarası bağları güçlendirerek sosyal kontrolü artırdığı ve suç davranışını azalttığı görülmüştür (*Korkmaz ve Erden, 2010*).

Akran gruplarının suç davranışının güçlü bir yordayıcısı olduğu ileri sürülmekte (*Miller ve Matthews, 2001; Mears ve Field, 2002*), suç davranışı ile ilgili olumsuz tutum ve tavırları olan destekleyici akranlar koruyucu bir faktör olarak işlev görürken, suç davranışına eğilim gösteren, bu tür davranışlara yönelik olumlu tutumlar sergileyen akranlar bir risk faktörü olarak değerlendirilmektedir (*Simoës ve Matos, 2008*). *Kreager (2004)*, akranlarla olan ilişkinin yetersiz olmasının suç davranışı riskini arttırdığını, ancak izole olma ile okulda problemlili davranışları olan akranlarla ilişki içinde olma faktörleri bir arada bulunduğu, suç riskinin çok daha yüksek olduğunu ileri sürmektedir.

Okul bağlamında bakıldığında, iyi bir okul performansının, öğretmen ve öğrencilerle iyi ilişkilerin, okul güvenliğinin ve katılım olanaklarının olmaması, suç davranışı riskini arttıran etkenler olarak görülmektedir (*Simoës ve Matos, 2008*). *Akduman ve ark. (2007)* yaptıkları çalışmada, suça karışan ergenlerin yarısından fazlasının okula devam etmediklerini ve bir kısmının hiç okula gitmeyen ergenler olduğunu saptamış, okuldan uzak kalmanın, başarıyı, gelişimi çevreye uyumu ve ruh sağlığını olumsuz yönde etkileyebileceğini, okula devam etmeyen ergenlerin

akranlarıyla daha fazla zaman geçirebileceğini ve eğitimle kazanılan olumlu davranış özelliklerini yeterince kazanamayacağını, böylelikle suça karışmaya daha açık olabileceklerini ileri sürmüştür.

2.2.3.3. Bireysel Karakteristikler

Çalışmalarda düşük zeka ve başarı düzeyi, düşük empati yeteneği ve dürtüsellik, önemli bireysel risk faktörleri olarak ön plana çıkmaktadır. Düşük zeka ve başarı düzeyi hem çocukluk hem yetişkinlik dönemindeki suçluluk için risk oluşturmakta, (*Farrington, 2007*), çalışmalar 4 yaşındaki düşük zeka düzeyinin 18 yaşına kadar görülen suç davranışlarını (*Lipsitt ve ark., 1990*), yine 3 yaş kadar erken bir dönemde ölçülen düşük zeka düzeyinin 30 yaşına kadar olan suç davranışlarını yordadığını göstermektedir (*Stattin ve Klackenber-Larsson, 1993*). *Farrington (2007)*, düşük zeka ve başarı düzeyi ile suçluluk arasındaki ilişkinin temelinde yatan etkenin soyutlama yetisi olabileceğini, düşük zeka ve başarı düzeyi sergileyen kişilerin suç davranışının sonuçlarını öngörebilme ve mağdurların duygularını anlayabilme yetilerinin zayıf olduğunu ileri sürmektedir.

Dürtüsellik, suç davranışını yordayan en önemli kişilik özelliği olarak görülmektedir (*Farrington, 2007*). *Babinski ve arkadaşları (1999)* tarafından yürütülen boylamsal çalışmada çocukluk dönemindeki hiperaktivite-dürtüsellik, yetişkin suç davranışlarını yordadığı gösterilmiş, daha geniş kapsamlı bir başka boylamsal çalışmada, dürtüsellik ile suç davranışı arasında güçlü bir ilişki saptanmış, dürtüsellik özellikle süreklilik gösteren ciddi suç davranışlarıyla ilişkili olduğu ileri sürülmüştür (*White ve ark., 1994*).

Bir mağdurun hissettiklerini anlayabilen kişilerin diğerini mağdur etme olasılıklarının düşük olduğu varsayımından hareketle, empati yeteneğinin suç davranışı ile ilişkili önemli bir kişilik özelliği olduğuna ilişkin yaygın bir inanç vardır. Yapılan çalışmalarda şiddet içeren suç davranışı sergileyen kişilerin, şiddet içermeyen suç davranışı olanlara göre daha yüksek düzeyde dürtüsellik ve daha düşük düzeyde empati gösterdikleri (*Nussbaum ve ark., 2002*), şiddet içeren zorbaca

davranışların her iki cinsiyette düşük empati düzeyi ile ilişkili olduğu saptanmıştır (*Jolliffe ve Farrington, 2006*). Çalışmalarda diğerinin duygularını anlayabilmek olarak tanımlanan bilişsel empati ile diğerinin duygularını deneyimlemek/hissedebilmek olarak tanımlanan duygusal empati arasında ayırım yapılmaktadır (*Farrington, 2007*). Bu konuda yapılmış 35 araştırmayı inceleyen bir çalışmada, düşük bilişsel empati yetisinin suç davranışıyla güçlü bir ilişki gösterdiği, ancak düşük duygusal empati yetisinin daha zayıf bir ilişkisi olduğu saptanmıştır (*Jolliffe ve Farrington, 2004*).

Cinsiyet faktörü de suç davranışı için bireysel bir risk olarak literatürde yer almakta, çalışmalarda erkeklerde, kadınlara göre daha yüksek suç oranları gözlenmektedir (*Uygur ve ark., 1994; Kalb ve Williams, 2003; Cheng, 2004; Akduman ve ark., 2007*). Kültürel yapının, kız ve erkek çocuklara karşı yaklaşımı etkileyerek suç davranışında rol oynayabileceği (*Korkmaz ve Erden, 2010*), özellikle toplumumuzda sosyal yapının kız ve erkek çocukların yetiştirilme biçimlerinde farklılaşmayı beraberinde getirdiği, erkeklerin gerek aile içerisinde gerekse ev dışındaki sosyal çevrede daha serbest olabildiği, çeşitli akran gruplarına katılıp onlardan olumsuz etkilenmelerinin daha olası olduğu, dolayısıyla daha fazla suç davranışına karışabildikleri ileri sürülmektedir (*Akduman ve ark., 2007*).

Psikolojik bozukluklar ve madde kullanımı da suç davranışı ile ilişkili kişisel risk faktörleri olarak sıkça araştırılmaktadır. *Simoës ve arkadaşlarının (2008)* çocuk suçluluğunda risk faktörleri ve koruyucu faktörleri inceledikleri çalışmada, madde kullanımının çocuklardaki suç davranışında en önemli risk faktörü olduğu saptanmış, *Kızmaz ve Bilgin (2010)* tarafından yapılan çalışmada da suçla ilişkili ya da suça eğilimli çocuklar arasında madde kullanım oranının oldukça yüksek olduğu gösterilmiştir. Yapılan çalışmalar psikolojik bozuklukların da normal nüfusa göre suça yönelmiş çocuklar arasında daha yaygın olduğunu göstermektedir (*Korkmaz ve Erden, 2010*). 1829 tutuklu ergen üzerinde yapılan bir çalışmada erkeklerin ve kızların çoğunluğunun bir ya da daha fazla psikiyatrik rahatsızlığın tanı ölçütlerini karşıladığı ve her iki cinsiyette çocukların yaklaşık yarısında

madde kullanımı olduğu belirlenmiştir (*Teplin ve ark., 2002*). Özellikle antisosyal davranış geçmişi ve antisosyal kişilik bozukluğunun suç davranışı için önemli düzeyde risk oluşturduğu bilinmektedir (*Walters ve De Lisi, 2013*).

Suç davranışı için risk oluşturan etkenleri inceleyen birçok çalışmada düşünce faktörünün önemi vurgulanmakta (*Holsinger, 1999*), kriminal tutum ve düşüncelere ilişkin literatürde, antisosyal tutum ve düşünceler, kriminal düşünce, sosyal biliş ve kendine hizmet eden bilişsel çarpıtmalar gibi farklı kavramlar kullanılabilir (*Wallinius ve ark., 2011*). Bu tarz düşünce ve tutumlar, suç davranışını yordayan oldukça önemli bireysel bir risk faktörü olarak kabul edilmekte (*Holsinger, 1999*), bu ilişki, gerek yetişkinlerde gerekse ergenlerde antisosyal davranış ve suç davranışlarıyla ilgili yapılan çalışmalarda gösterilmekte (*Simourd ve Andrews, 1994; Liau ve ark. 1998; Barriga ve ark.,2001; Gendreau'dan akt., Walters, 2006; Velden ve ark. 2010; Wallinius ve ark.,2011*), suçlu olmayan gruplarda yapılan çalışmalarda da kriminal düşüncenin suç davranışını yordadığı ileri sürülmektedir (*McCoy ve ark., 2006; Fix ve Fix, 2015*).

2.2.3.3.1. Kriminal Düşünce

Bu bölümde; yasaları ihlal eden davranışların ortaya çıkması ve sürmesine yol açan, suç işleyen kişilerin antisosyal davranışlarını destekleyen belirli düşünce biçimleri olarak tanımlanan kriminal düşünce kavramı (*Walters, 2006; Taxman ve ark., 2011*); gelişimi, ölçülmesi ve antisosyal davranışlarla ilişkisi açısından ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

2.2.3.3.1.1 Kriminal Düşünce Kavramının Gelişimi ve Ölçülmesi

Kriminal ve sosyal psikoloji alanında yapılan çalışmalar kökleşmiş ve süregelen kriminal düşüncelerin suç davranışı üzerindeki yordayıcı etkisini ortaya koymakta, kriminal düşünce biçimleri sergileyen bireylerin suç davranışına karışma riskinin oldukça yüksek olduğu ileri sürülmektedir (*Boduszek ve Hyland, 2012*). Kriminal düşünce, diğerlerine göre daha yüksek oranda

kriminal düşünce sergileme eğiliminde olsalar da antisosyal ya da psikopatik kişilik gibi, tekrarlayan suç davranışlarıyla karakterize kişilik biçimlerinden bağımsız bir olgu olarak tanımlanmakta (*Mandracchia ve Morgan, 2011*), birey düşüncelerinin hatalı doğasının farkında olmasa da, davranışın sorumluluğunu açıkça ihmal etmesi nedeniyle ‘hatalı düşünceler’ olarak kabul edilmektedir (*Mandracchia ve ark., 2007*)

Bilişlerin suç davranışları üzerindeki önemini vurgulayan birçok geleneksel teoriden biri *Sutherland’in (1978)* ayrıştırıcı birliktelikler teorisidir. Teoriye göre suç, daha önce suç işlemiş olan kişilerle birliktelikler aracılığıyla öğrenilmekte, böylelikle suç yöntemleri, suç davranışını sürdüren güdüler, rasyonalizasyonlar, tutum ve düşünceler de öğrenilmektedir (*Sutherland and Cressey’den akt., Simourd, 1997; Walters, 2006*).

Etkisizleştirme (nötralizasyon) teorisine göre ise suç işleyen kişilerin çoğunluğu kendilerini antisosyal olarak görmekten çok geleneksel olarak tanımlamakta ve davranışlarını meşrulaştırma ve rasyonalize etme yollarını aramaktadır. *Sykes ve Matza (1957)*, sorumluluğun inkar edilmesi (bu bir kazaydı), zararın inkar edilmesi (kimsenin canı yanmadı), mağdurun inkar edilmesi (bunu o istedi), suçlayıcıların suçlanması (gerçek suçlu toplumdur), daha üst bir yetkeye başvurmak (dostlarımı yüz üstü bırakamazdım) olmak üzere beş etkisizleştirme yöntemi ile bu süreci açıklamıştır.

Yochelson ve Samenow (1976), kriminal düşüncenin kavramsallaştırılmasına ilişkin ilk önemli modeli oluşturmuş, tekrarlayan suç davranışları gösteren ve birçoğu psikiyatrik nedenle cezadan muaf tutulan kişilerle yürüttükleri çalışmaların sonucunda, geleneksel psikiyatrik yaklaşımların açıklamalarının yetersiz olduğunu, suçlu kişilerin hayatlarının her alanına nüfuz eden farklı düşünce süreçleri gösterdiklerini ileri sürmüştür, suçlu kişiliğin düşünce biçimi ile karakterize olduğunu düşündükleri 52 düşünce hatası ve bu düşünce hatalarını temel alarak sekiz ayrı kriminal düşünce karakteristiği tanımlamıştır:

- Yumuşatma (etkisizleştirme)

- Kesme (Korkuyu bertaraf etme)
- Hak görme (Müstesna olma sanısı)
- Güç yönelimi (Suçlu kişinin yaşamındaki kontrol algısı)
- Duyarlılık (Geçmiş suç davranışlarını telafi etmek için iyi eylemlerde bulunma)
- Aşırı iyimserlik (Suçlu kişiye arzularını elde etme/başarma inancını sağlayan bir iyimserlik biçimi)
- Bilişsel tembellik (Suç davranışına direnç göstermekte yetersizlik)
- Amaç ve vaatlerin zaman içinde süreklilik göstermemesi (Kolay çelinebilme)

Yochelson ve Samenow'a (1976) göre kriminal düşünce, hatalı/çarpıtılmış bir düşünce biçimi olup, problemleri davranışlar ya da suç davranışları, tüm bu çarpıtılmış düşüncelerin bir sonucu olarak ortaya çıkmakta, bu nedenle antisosyal davranışların değişmesi için bu düşünce biçimlerinin değişmesi gerekmektedir (Yochelson ve Samenow'dan akt., Walters, 2006; Mandracchia ve ark., 2007; Mandracchia ve Morgan, 2011; Boduszek ve Hyland, 2012)

Gibbs ve Potter (1992) ise, antisosyal davranışlarla ilişkili kendine hizmet eden bilişsel çarpıtmaları dört kategoride ele almıştır:

- Benmerkezcilik: Kendi bakış açısı, beklentileri, ihtiyaçları, hakları, duyguları ve arzularını meşrulaştıran ölçüde diğerlerinin hakları beklentileri ve duygularını neredeyse hiç düşünmemek ya da umursamamak
- Diğerlerini suçlama: Zarar veren davranışlarının sorumluluğunu hatalı bir şekilde bir diğer kişi, grup ya da sarhoşluk gibi geçici bir sapma haline atfetmek
- Küçültme/Etiketleme: Antisosyal davranışı zararsız, kabul edilebilir hatta takdire değer bir davranış olarak tanımlamak ya da diğerlerine, onları küçülten ya da insani özelliklerden ayıran etiketler atfetmek

- En kötüsünü varsayma: Nedensiz bir şekilde diğerlerine düşmanlık bir tutum sergilemek, adeta kaçınılmazmış gibi bir sosyal durumla ilgili en kötü senaryoyu düşünmek ya da kendisinin ve diğerlerinin davranışlarında düzelme olmasının imkansız olduğunu varsaymak

Gibbs ve Potter (1992), bu dört kategoriyi de birincil ve ikincil bilişsel çarpıtmalar olarak ayırmış, benmerkezciliğin birincil bilişsel çarpıtma olduğunu, diğer üç kategorinin ise ikincil grubu oluşturduğunu ileri sürmüştür. Onlara göre ikincil bilişsel çarpıtmalar suç davranışının öncesinde ya da sonrasında, vicdan ya da suçluluk duygusunu etkisizleştirmeye yarayan, böylece antisosyal davranışın sonrasında kendilik imajının zarar görmesini önleyen rasyonalizasyonlarla karakterizedir (*Gibbs ve Potter'dan akt., Barriga ve Gibbs, 1996; Liau ve ark., 1998*) Gibbs ve Potter'ın (1992) çalışması temel alınarak, antisosyal kişilerde kendine hizmet eden bilişsel çarpıtmaları ölçmek üzere geliştirilen 'Nasıl Düşünüyorum' (How I Think-HIT) ölçeği, altılı likert tipi altmış maddeden oluşmakta, tanımlanan dört tanımsal kategoriyi içermektedir. Ölçeğin geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olduğu ve ölçülen bilişsel çarpıtmaların antisosyal davranışlarla ilişkili olduğu gösterilmiştir (*Barriga ve Gibbs, 1996*)

Walters (1990) tarafından geliştirilen model ise, kriminal düşünceye merkezi bir rol vermekte, suçun belli inanç ve düşünce sistemleriyle bağlantılı bir yaşam biçimi olduğunu ve koşullar, seçimler ve bilişler olmak üzere üç faktörün etkisiyle ortaya çıktığını ileri sürmektedir. Koşullar; zeka ve kalıtım gibi içsel, aile ve akran grubu gibi dışsal ya da kişi ve durum arasındaki etkileşimsel özellikler olup, suç davranışı üzerinde doğrudan etkili olmamakta, suç davranışına yatkınlık oluşturmakta, birey sahip olduğu yaşam koşullarının kendisine sağladığı seçenekler arasından bir seçim yapmakta, bu durum bireyin kararlarını rasyonalize eden ve meşrulaştıran düşünce değişikliklerine yol açmakta ve davranışlarından kaynaklanabilecek herhangi bir suçluluğu ortadan kaldırmaktadır. *Walters (1990)*, Yochelson ve Samenow tarafından geliştirilen modeli temel alarak, yumuşatma, kesme, hak görme, güç yönelimi, duyarlılık, aşırı iyimserlik, bilişsel tembellik ve

süreksizlik olmak üzere birbiriyle örtüşen sekiz kriminal düşünce stili tanımlamıştır. Yumuşatma stili, bireyin normları ihlal eden davranışlarını sosyal adaletsizliğe vurgu yaparak, antisosyal davranışlarının ciddiyetini küçülterek ya da mağdurları suçlayarak rasyonalize etme ve meşrulaştırması olarak tanımlanmakta; kesme ise, korku, kaygı ve suç davranışının diğer psikolojik olarak caydırıcı etkenlerini hızlı bir şekilde bertaraf etmektedir. Hak görme, sahip olma, ayrıcalıklı olma düşüncesi ve arzuları hatalı bir şekilde ihtiyaçlarla özdeşleştirmeyi içermekte; güç yönelimi, kendisi, diğerleri ve çevre üzerinde kontrol sağlama ihtiyacıyla ortaya çıkmakta; duyarlılık, iyi eylemlerde bulunarak geçmişteki suç davranışlarını telafi etmeye yönelik benmerkezci girişimleri yönlendirmekte; aşırı iyimserlik, davranışların olumsuz sonuçlarından kaçınabileceğine ilişkin aşırı özgüven içermekte; bilişsel tembellik, düşünce tembelliği, kestirme yollarla problem çözme ve kişisel fikir ve planların değerlendirilmeksizin kabulüne yatkınlık oluşturmakta; süreksizlik ise düşünce ve davranışlarda tereddüt ve güvensizlikler olarak tanımlanmaktadır (*Walters ve White, 1990; Walters, 1995a; Walters, 2003a; Walters, 2006*). Walters tarafından bu düşünce biçimlerini ölçmek amacıyla geliştirilen ‘Kriminal Düşünce Stilleri Psikolojik Envanteri’ (Psychological Inventory of Criminal Thinking Styles-PICTS), dörtlü likert tipi 80 maddeden oluşmakta, konfüzyon ve savunuculuk olmak üzere iki geçerlilik ve tanımlanan sekiz kriminal düşünce stili alt ölçeği içermektedir. Ölçeğin geçerli ve güvenli bir ölçüm aracı olduğu, kriminal düşünce stillerinin suç davranışlarıyla ilişkili olduğu gösterilmiştir (*Walters, 1995a, 1995b*).

Mills ve Kroner (1999) ise, şiddet, hak görme, antisosyal niyet ve antisosyal birliktelikler olmak üzere dört boyutu temel alarak bir kriminal düşünce modeli oluşturmuştur (*Mills ve Kroner'den akt., Boduszek ve Hyland, 2012*). Modele göre, bireyin diğer suçlulara ilişkin tutum ve düşünceleri, kabul ve özdeşim, antisosyal birlikteliklerin birey üzerindeki etkisini yansıtan oldukça önemli bir faktördür. Benzer şekilde şiddet ve saldırganlığa ilişkin tutum ve düşünceler, şiddet davranışı üzerinde etkili olmakta, davranışsal niyetler, gelecekteki davranışları yordamakta ve hak görme diğer birçok kriminal düşünce ile ilişki göstermektedir. Bu model çerçevesinde oluşturulan

‘Kriminal Tutum ve Birliktelikler Ölçeği’ (Measures of Criminal Attitudes and Associates-MCAA), suçlu kişilerle birlikteliklerin niceliksel bir ölçümü ile şiddet, hak görme, antisosyal niyet ve antisosyal birliktelikler olmak üzere tutum ve düşüncelere ilişkin alt ölçeklerden oluşan iki ayrı bölüm içermekte, kriminal düşüncelerin ölçümünde geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olarak kullanılmaktadır (Mills, Kroner ve Forth, 2002).

‘Suçlu Düşünce Stilleri Ölçeği’ (Measure of Offender Thinking Styles-MOTS) ise, Walters (1995a, 1995b, 1996, 2002, 2003a, 2003b), Yochelson ve Samenow (1976) (akt., Walters, 2006; Mandracchia ve ark., 2007) Beck (1976) ve Ellis’in (1973) (Beck ve Ellis’den akt., Mandracchia ve ark., 2007) çalışmalarından seçilerek alınan yetmiş yedi düşünce kalıbına dayalı olarak oluşturulmuştur. Mandracchia ve arkadaşları (2007), suç davranışına yol açan uyumsuz düşünce biçimlerini, kontrol, yetersiz bilişsel olgunluk ve benmerkezcilik olmak üzere üç faktör temelinde incelemektedir. Kontrol, yaşamın tüm alanlarında bir kontrol arzusunun yansıyan düşünce kalıplarını içermekte; birey diğerlerinin duygularını kontrol etmek, toplumsal olarak tesis edilen gücü reddetmek, çarpıtılmış bir yüksek kendilik algısı ve diğerlerini cinselliği ya da korkuyu kullanarak kontrol etmek üzerinden bir güç algısı sağlamaktadır. Yetersiz bilişsel olgunluk, olayların bütününe ihmal ederek durumun yalnızca tek bir yönüne ya da detayına odaklanma, genelleştirme ve çevreyi ve diğerlerini etiketleme, diğerinin ne düşündüğünü bildiğine inanma, sorumluluk almayı reddetme, başlangıçtaki amaçları sürdürebilme yetersizliği, tersine kanıtlar olduğunda dahi duyguların etkisiyle kararlar almak gibi olgunlaşmamış bilişsel yöntemlere dayanan düşünce kalıplarını içermektedir. Benmerkezcilik ise farklı durum ve etkileşimlerde bireyin kendisi üzerine odaklanan düşünce kalıplarıyla ilgili olup; diğerlerinin davranışlarını kendisiyle ilgili olarak yorumlama, kendi yetersizliklerine dair inancı nedeniyle sorumlu bir şekilde davranmaktan kaçınma, biricik ve gösterişli olmak üzerinden oluşturulmuş bir kendilik algısı, içinde bulunulan durum ne olursa olsun diğerlerinden adil olmalarını bekleme, kendini beğenmiş ve ketum olma ve yeni fikirlere açık olmamayı içermektedir. Faktörlerin her birinin bazı kriminal olmayan düşünce kalıplarını da içerdiği

ve tüm bilişsel hataların suçlu kişilerin olumsuz düşünce süreçlerine dahil edilebileceği ileri sürülmektedir (*Mandracchia ve ark., 2007*).

Alanda kullanılan bir diğer ölçek olan ‘Kriminal Düşünce Ölçeği-Değiştirilmiş Form’ (Criminal Sentiments Scale-Modified-CSS-M), suç davranışlarıyla doğrudan ilişkili olan antisosyal tutum, düşünce, inanç ve değerleri ölçmekte, kırk bir madde ve beş alt ölçekten oluşmaktadır. Bireyin kanunlara, mahkemeye ve polise karşı tutum ve düşüncelerini ölçen üç alt ölçek, yasalar ve yargı sistemine duyulan saygıya ilişkin maddeleri; *Sykes ve Matza'nın (1957)* etkisizleştirme teorisini temel alarak oluşturulan ve kanunların ihlaline karşı toleransı ölçen alt ölçek, suç davranışına ilişkin belirli meşrulaştırma yöntemlerini ve diğer suçlularla özdeşim alt ölçeği ise suç işleyen kişileri referans alan kişisel değer yargılarını içermektedir (*Simourd, 1997*). Çalışmalar, ölçeğin yineleyen suç davranışının yordanmasında güvenilir ve geçerli bir ölçüm aracı olduğunu göstermektedir (*Skilling ve Sorge, 2014*).

Bu çalışmada kriminal düşüncelerin ölçümü için kullanılan ‘Kriminal Düşünce Ölçeği’ (Texas Christian University Criminal Thinking Scales-TCU CTS) ise *Walters (1995a, 1995b)* ve *Yochelson ve Samenow'un (1976)* çalışmaları temel alınarak *Knight ve arkadaşları (2006)* tarafından geliştirilmiştir. Otuz altı madde ve hak görme, kişisel sorumsuzluk, meşrulaştırma, güç yönelimi, merhametsizlik ve kriminal rasyonalizasyon olmak üzere 6 alt boyut içermektedir. Sahiplik ve imtiyazlı olma düşüncesi ve arzuları ihtiyaçlarla özdeşleştirme ile ilgili olan hak görme stilinde kişi dünyanın kendisine borçlu olduğuna ve özel bir itibarı hak ettiğine inanmaktadır. Yumuşatma stili olarak da ifade edilebilecek meşrulaştırma ise bireyin antisosyal davranışının ciddiyetini küçültme ve dış koşullara bağlı olarak haklı gösterme ile karakterize olup, kişi, antisosyal davranışlarını toplumsal adaletsizlik sebebiyle haklı bulmaktadır. Kişisel sorumsuzluk, bireyin suç davranışının sorumluluğunu kabullenme düzeyini değerlendirmekte, bu düşünce stiline sahip kişi, davranışının sorumluluğunu üstlenmeyip, diğerlerini suçlamaktadır. Güç yönelimi ise kontrol ve güç ihtiyacı ile ilgilidir. Kişi çevresini kontrol etme çabası içinde dışa yönelmiş bir agresyon sergilemekte ve bu

yolla güç hissi sağlamaya çalışmaktadır. Merhametsizlik ise duyarsızlık ve diğerleriyle kurulan ilişkilerde duygusal katılımın olmaması ile ilgilidir. Son olarak kriminal rasyonalizasyon, genel olarak otorite figürlerine ve yasalara karşı olumsuz tutumlarla ilişkili olup, kişi, kendi davranışlarının, otorite figürleri tarafından her gün sergilendiğine inandığı suç davranışlarından farklı olmadığını düşünmektedir. Yapılan çalışmalarda ölçeğin uygun psikometrik özelliklere sahip olduğu, kriminal düşünceleri hızlı ve güvenilir bir şekilde ölçtüğü saptanmıştır (Knight ve ark., 2006). Ölçek, suçlu kişiler üzerinde yapılan çalışmalarda yaygın olarak kullanılan bir ölçüm aracı olmakla birlikte (Simpson ve ark., 2006; Dembo ve ark., 2007; Best ve ark., 2009; Brooks Holliday ve ark., 2012; Rahim, 2017), suçlu olmayan popülasyon üzerinde kriminal düşünceleri değerlendirmek için de kullanılmaktadır (Fix ve Fix, 2015; Shaw ve ark., 2014).

2.2.3.3.1.2. Kriminal Düşünce ve Antisosyal Davranışlar Arasındaki İlişki

Belirli bilişsel çarpıtmaların davranış problemleriyle ve suç davranışlarıyla ilişkili olduğu bilinmekte, özellikle kendine hizmet eden bilişsel çarpıtmalar antisosyal davranışları yordamakta (Barriga ve ark.,2000; Barriga, Hawkins ve Camelia., 2008; Velden ve ark., 2010; Wallinius ve ark.,2011), kriminal düşüncelerin gelecekte suç davranışının tekrarlanma olasılığını kestirim gücünün, yaş ve suç geçmişi gibi faktörlerden daha yüksek olduğu ileri sürülmektedir (Walters, 2012). Yaklaşık iki yüz tutuklu ergenin kriminal düşüncelerinin değerlendirildiği bir çalışmada özellikle hak görme, meşrulaştırma, kişisel sorumsuzluk ve güç yönelimi kriminal düşünce biçimlerinin yüksek oranda görüldüğü, sonuçların cinsiyet ve etnik kökene göre farklılık göstermediği saptanmıştır (Dembo, Turner ve Jainchill, 2007).

Suçlu olmayan kişilerle yapılan çalışmalarda da benzer sonuçlar gözlenmektedir. Örneğin Fix ve Fix'in (2015) suçlu olmayan bir grup üzerinde yürüttükleri çalışmada kriminal düşüncelerin suç davranışını yordadığı, özellikle güç yönelimi kriminal düşünce biçiminin şiddet içeren davranışlarla, hak görmenin ise mala yönelik suçlarla ilişkili olduğu gösterilmiştir. Üniversite

öğrencileri üzerinde yapılan çalışmalarda, hayvanlara zarar verme davranışında bulunan kız ve erkeklerin, toplam kriminal düşünce skorlarının kontrol grubuna göre çok daha yüksek olduğu, özellikle güç yönelimi kriminal düşünce biçimini daha yüksek düzeyde sergiledikleri görülmüştür. Bireyin birbirinden farklı durumlarda güçlü bir kontrol ihtiyacı duyması ile ilgili olan bu düşünce biçimi, hayvanları istismar eden kişilerin diğer insanlar ve çevre üzerinde kontrol sağlamaya yönelik belirgin bir gereksinimleri olduğunu göstermektedir (*Schwartz ve ark., 2012*).

Daha ciddi suç davranışlarında, davranışı meşrulaştırmak için daha yüksek düzeyde bilişsel çarpıtma kullanılmakta, örneğin insanlara yönelik şiddet içeren davranışlarda bulunan erkek öğrencilerin yumuşatma, kesme, hak görme, güç yönelimi, duyarlılık, aşırı iyimserlik, bilişsel tembellik ve süreksizlik olmak üzere tüm kriminal düşünce biçimlerinde diğer yasa dışı davranışlar sergileyenlere göre daha yüksek puanlar elde ettikleri, kız öğrencilerde ise insanlara yönelik şiddet içeren davranışlar sergileyenlerde ve mala karşı suç işlemiş olanlarda kriminal düşüncelerin diğer gruplara göre daha yüksek düzeyde olduğu görülmüştür (*McCoy ve ark., 2006*.)

Walters, Elliott, Miscoll (1998) tarafından yapılan çalışmada kadınların erkeklere göre kriminal düşünce boyutlarının çoğunda daha yüksek skorlar elde ettiği saptanmış, bu duruma ilişkin olarak; kadınların eyleme dönük davranışlarına yönelik daha ciddi toplumsal yasaklar olması nedeniyle, bu tür davranışlar sergileyen kadınların erkeklere göre daha sapkın özellikleri olabileceği ya da kadın suçluların daha fazla yardım arayışı içinde olmaları, daha sıklıkla kişisel problemler getirmeleri ve bunları konuşmaya istekli olmaları nedeniyle kriminal düşünce ölçümlerinde de erkeklere göre daha samimi bir tutum sergilemiş olabilecekleri şeklinde iki olası açıklama ileri sürülmüştür

Kriminal düşünceler, cinsel suç davranışı riski ve suçun ciddiyeti üzerinde önemli bir rol oynamakta (*Walters, Deming, Elliott, 2009*), çarpıtılmış düşünceler, saldırganın mağdurla empati yapamamasında, davranışının sonuçlarını küçültmesinde ve sorumluluk üstlenmemesinde temel bir rol oynamaktadır (*Hatch-Maillette ve ark., 2001*). Örneğin, *Stermac ve Segal (1989)*, çocuklara

yönelik cinsel suç davranışında bulunan kişilerin, diğer cinsel suç davranışlarını sergileyenlere göre daha fazla davranışlarından yarar gördüklerini düşündüklerini, daha az sorumluluk üstlenirken, çocuğu suç ortağı olarak algıladıklarını saptamıştır. Özellikle yumuşatma ve güç yönelimi kriminal düşünce stilleri, cinsel suç davranışlarında etkili olmakta, suç davranışının rasyonalize edilmesi ve diğerleri üzerinde güç ve kontrol sağlama ihtiyacına odaklanmak, cinsel saldırı riskini arttırmaktadır. Ayrıca bilişsel tembellik ve süreksizlik stillerinin de rolü olduğu, problem çözme ve olumlu hedef ve amaçları sürdürebilme yetilerindeki güçlüklerin cinsel saldırı ile ilişkili olabileceği ileri sürülmektedir (*Cuadra ve ark., 2014*).

Kriminal düşüncelerin, çocukluk döneminde maruz kalınan kötü muamele ile yetişkin dönemde gösterilen suç davranışları arasındaki ilişkide aracı rol oynadığı, kötü muamelenin bilişsel çarpıtmalar aracılığıyla suç davranışının ortaya çıkmasında etkili olduğu ileri sürülmektedir. Kötü muameleyle doğrudan maruz kalan ya da tanık olan çocuklar, suça yönelik davranışların kişisel ve kişiler arası hedeflere ulaşmak için kullanılabilir kabul edilebilir ve etkili bir yol olduğu inancını içselleştirebilmekte ve erken dönemde maruz kalınan kötü muamele sonucunda ortaya çıkan bilişsel çarpıtmalar, yetişkinlikte sergilenen agresif ve suça yönelik davranışlarda etkili olabilmektedir (*Cuadra ve ark., 2014*).

Yapılan çalışmalarda dolandırıcılık, hile ya da çeşitli tuzaklar kullanmak yoluyla işlenen ekonomik suçlar olarak tanımlanan beyaz yakalı suçlarında da kriminal düşüncelerin oynadığı rol gösterilmiş, özellikle geçmişinde beyaz yakalı suçları dışında kalan diğer suç davranışları da olan kişilerin sadece beyaz yakalı suçu işleyen kişilere göre daha yüksek düzeyde kriminal düşüncelere sahip oldukları gösterilmiştir (*Walters ve Geyer, 2004; Ragatz ve ark., 2012*). Diğer suçlularla karşılaştırıldığında, beyaz yaka suçlularında özellikle hak görme kriminal düşünce stilinin ve zararın inkar edilmesinin daha düşük düzeyde olduğu, ancak daha önce diğer suçları da işlemiş olan beyaz yaka suçlularında duyarlılık ve hak görme stillerinin daha yüksek düzeyde sergilendiği görülmüştür (*Ragatz ve ark., 2012*).

Özetlemek gerekirse, birçok çalışmada kriminal düşüncelerin, antisosyal ve yasaları ihlal eden davranışların biçimi, ağırlığı ve tekrarlanması üzerindeki rolünün altı çizilmekte, kriminal düşünceler literatürde suça eğilim için önemli bir risk faktörü olarak yer almaktadır.

2.3. ERKEN DÖNEM UYUMSUZ ŞEMALAR

Bu bölümde özellikle psikoloji literatüründe geniş bir şekilde yer alan, bireyin yaşam deneyimlerinin anlam kazanması için genel biçimde düzenlenmiş herhangi bir prensip, problemleri çözme ve bilgiyi yorumlama için bir rehber olarak işlev gören soyut bir bilişsel plan olarak tanımlanan şema kavramı (*Young, Klosko ve Weishaar, 2003*), erken dönem uyumsuz şemaların karakteristikleri, şema alanları ve antisosyal davranışlarla ilişkisi açısından literatür temelinde ele alınmıştır.

2.3.1. Tanımsal Çerçeve

Beck ve arkadaşlarının (1979), bireyin karşılaştığı uyarıyı tarama, ayırt etme ve kodlamasına temel oluşturan, deneyimlerini değerlendirmesini ve kategorize etmesini sağlayan kalıcı bilişsel yapılar olarak tanımladığı şemalar, bilişsel gelişim içerisinde bir olayın ayırt edici niteliklerinin soyut betimlemesi olarak ele alınmakta, çoğunluğu hayatın erken evrelerinde biçimlenmekte, çocuğun çevresindeki gerçekliğe dayalı temsiller olarak çocukluk ve ergenlik dönemlerinde başlamakta, uzun süre uygulanmadığında dahi karmaşıklaşmaya devam etmekte, sonraki hayat deneyimleri de üzerine eklenmektedir. Bireyin dünyaya ve kendisine dair sabit bakış açısını sürdürmesindeki rolü nedeniyle zaman zaman bilişsel uyumluluk olarak da ifade edilmekte, ancak gerçekte kusurlu ve çarpık öğeler içermekte; şemalar olumlu ya da olumsuz, uyumlu ya da uyumsuz olabilmektedir (*Young, Klosko ve Weishaar, 2003*). *Padesky'e (1994)* göre şemalar, uzun süreli psikiyatrik sorunların devam etmesinde merkezi rolü oynayan çekirdek inançlardır, çünkü dikkatimizi nelere yönelttiğimiz ve hangi deneyimlerimizi hatırladığımız şemalar aracılığıyla belirlenmektedir.

Young ve arkadaşları (2003), özellikle olumsuz çocukluk yaşantılarının bir sonucu olarak gelişen şemaların kişilik bozuklukları ve birçok psikolojik rahatsızlığın temelini oluşturduğunu ileri sürmüş ve erken dönem uyumsuz şemalar olarak bir alt küme tanımlamıştır. Buna göre erken dönem

uyumsuz şemalar, genel, yaygın tema ya da örüntüler olup, anılar, duygular, bilişler ve bedensel duylardan oluşmakta, kişinin kendisine ve diğerleriyle olan ilişkilerini yönelmekte, çocukluk ya da ergenlik boyunca gelişmekte ancak yaşam boyunca karmaşıklaşmaktadır.

Tüm şemalar, çocukluk travmalarına ve kötü davranışlara dayanmamakta, herhangi bir çocukluk travması olmaksızın da uyumsuz bir şema gelişebilmekte, ancak tamamı yıkıcı olmakta ve çoğunluğu çocukluk ve ergenlik sürecinde düzenli bir temelde tekrarlanmış zarar veren deneyimlerden kaynaklanmakta, bu deneyimlerin etkisi birikmekte ve birlikte tam gelişmiş bir şemanın doğmasına yol açmaktadır.

Şemaların bir başka özelliği değişime karşı direnç göstermeleri ve kişi tarafından farkında olunmalarıdır. İnsanlar kendi şemalarını tetikleyen olaylara yakın hissetmekte, şemayı öncelikli gerçeklik olarak dikkate almakta, bu nedenle şemalar daha sonraki deneyimlerin ilerlemesinde etkili olmaktadır.

Şemalar, boyutsal olup, farklı yaygınlık ve ağırlık düzeylerine sahiptir. Daha şiddetli bir şema, onu tetikleyecek daha çok sayıdaki durum olmakta, örneğin, birey aşırı şekilde ve her iki ebeveyni tarafından yaşamın erken dönemlerinden itibaren ve sıkça eleştiri deneyimlemişse, herhangi bir kişiyle olan etkileşiminin, örneğin 'kusurluluk' şemasını tetikleme olasılığı artmaktadır.

Şemaların temelini çocuklukta çekirdek duygusal ihtiyaçların karşılanmaması, erken dönem yaşam deneyimleri ve duygusal mizaç oluşturmada, psikolojik olarak sağlıklı bir kişinin, başkalarına güvenli bağlanma, özerklik, yetenek, olumlu kimlik algısı, ihtiyaçları ve duyguları ifade etme özgürlüğü, kendiliğindenlik ve rol yapma, akılcı sınırlar ve özdenetim gibi duygusal ihtiyaçlarını uyumlayıcı bir şekilde giderebildiği ileri sürülmektedir. Erken dönem yaşam deneyimleri şemalara temel teşkil etmekte, çocuğun ailesinin dinamikleri, erken dönemdeki dünyasının da dinamiklerini oluşturmaktadır. Arkadaş çevresi, okul, çeşitli sosyal gruplar, çevreleyici kültür gibi diğer etkenler gelişim sürecinde giderek daha çok önem kazanan ve şemaların

gelişimine neden olabilen etkenler olmakla birlikte, yaşamın sonraki dönemlerinde gelişen şemalar genelde çok güçlü ya da yaygın olmamaktadır. *Young ve arkadaşları (2003)*, şemaların oluşumunu besleyen dört tip erken yaşam deneyimi tanımlamıştır:

- İhtiyaçların toksik engellenmesi: Çocuk, çok az düzeyde olumlu yaşantı deneyimlediğinde, erken dönem ortamdaki eksiklikler nedeniyle duygusal yoksunluk gibi şemalar edinmektedir.
- Travmatizasyon ya da kurban olma: Çocuğun zarar görmesi, kurban pozisyonunda olması halinde güvensizlik/suistimal edilme gibi şemalar gelişmektedir.
- Çok fazla iyi şey deneyimleme: Ebeveynler, normal koşullarda çocuk için sağlıklı olandan daha fazla şey sağladığında, gereğinden fazla koruyucu olup, aşırı memnun ettiğinde bağımlılık/yetersizlik ya da hak görme/büyüklenmecilik gibi şemalar gelişmektedir.
- Seçici içselleştirme ya da önem verilen kişilerle özdeşleşme: Çocuk aile bireylerinin davranışlarını, duygularını, düşüncelerini seçici bir biçimde içselleştirmekte, onunla özdeşim kurmakta, bu içselleştirme ve özdeşimlerin bazıları şemalar ve baş etme biçimleri haline gelmektedir.

Çocuğun mizacı da şemaların oluşumunda önem taşımakta, duygusal mizaç, şemaların biçimlenmesindeki olumsuz çocukluk yaşantılarıyla etkileşim içinde olmakta, farklı mizaç özellikleri, çocuğu seçici bir şekilde farklı yaşam koşullarına maruz bırakabilmekte, aynı zamanda benzer yaşam koşullarından farklı şekillerde etkilenmeye de yol açmaktadır. Örneğin daha saldırgan mizaç özellikleri sergileyen bir çocuğun şiddet eğilimi olan bir aile içerisinde fiziksel istismara uğrama olasılığı daha yüksek olabilmekte ya da içedönük ve dışadönük çocuklar arasında ebeveyn tarafından reddedilmeye birbirlerinden farklı tepkiler görülebilmektedir (*Young, Klosko ve Weishaar, 2003*).

2.3.2. Şema Alanları ve Erken Dönem Uyumsuz Şema Boyutları

Young, Klosko ve Weishaar (2003), giderilmemiş duygusal ihtiyaçların oluşturduğu beş genel alan içerisinde on sekiz uyumsuz şema tanımlamıştır:

1. Ayrılma ve dışlanma/reddedilme alanı: Birey, güvenlik, korunma, istikrar, bakım, empati, duyguların paylaşılması, kabul görme ve saygı ihtiyaçlarının ön görülebilir bir şekilde giderilmeyeceği inancı içindedir. Sıklıkla ailede, ilişkilerde kopukluk, soğukluk, reddedici, kısıtlayıcı, taşkın ya da belirsiz tutumlar ve istismar vardır. Terk edilme/istikrarsızlık, güvensizlik/suistimal edilme, duygusal yoksunluk, kusurluluk/utanç ve sosyal izolasyon/yabancılaşma şema boyutları bu alan içerisinde tanımlanmıştır.

- Terk edilme/istikrarsızlık: Birey önem verdiği kişilerle bağlantı kurmada belirsizlik yaşamakta, duygusal olarak istikrarsız ve belirsiz, güvenilmez oldukları ya da yalnızca düzensizlik göstermelerinden, yakında öleceklerinden ya da daha iyi bir kişiden yana olup kendisini terk edeceklerinden dolayı, önem verdiği kişilerden duygusal destek, bağlantılılık, güç ya da pratik korunma sağlamaya devam etmeyeceğine inanmaktadır.
- Güvensizlik/suistimal edilme: Başkalarının zarar vereceği, istismar edeceği, küçük düşüreceği, aldatacağı, kullanacağı ya da zaafından faydalanacağı beklentisini içermekte, birey, zararı kasıtlı ya da haksızlık ve aşırı ihmalkarlığın bir sonucu olarak algılamaktadır. İşin kötü tarafını alma ya da diğerlerine göre her zaman sonunda aldatılmış olma duygusunu da içerebilmektedir.
- Duygusal yoksunluk: Duygusal destek ihtiyacının diğerleri tarafından yeterli düzeyde karşılanmayacağı beklentisini içermekte, yoksunluk; duygusal yoksunluk, empati yoksunluğu ve korunma yoksunluğu olmak üzere üç temel şekilde görülmektedir.
- Kusurluluk/utanç: Kusurlu, kötü, istenmeyen, değersiz, yararsız ya da itici olma duygusunu içermekte, birey eleştiriye aşırı hassasiyet, reddedilme, suçluluk, başkalarının arasında

güvensizlik, algılanan kusurla ilgili utanç duygusu sergilemektedir. Kusurlar kabul edilemez cinsel arzular, öfke patlamaları gibi kişisel ya da itici fiziksel görünüm gibi genel özellikte olabilmektedir.

- Sosyal izolasyon/yabancılaşma: Diğerlerinden izole, farklı olma ve/veya herhangi bir grup ya da topluluğun parçası olmama, sosyal dünya içerisinde uygun olmama duygusunu içermektedir.

2.Zedelenmiş özerklik ve performans alanı: Bireyin ayrılabilme, hayatta kalabilme, bağımsız hareket etme, başarılı performansta bulunma becerisinden algıladıklarıyla çatışan çevre ve kendisi hakkında beklentileri vardır. Çocuğun güvenini zedeleyen, aşırı koruyucu ya da aile dışında yeteneklerini göstermesi için çocuğu desteklemekte başarısız olan ailelerde yetişen çocuklarda bu alanda uyumsuz şemalar görülmesi muhtemel olmakta, bağımlılık/yetersizlik, hastalıklar ve zarar görme karşısında dayanaksızlık, yapışıklık/gelişmemiş benlik ve başarısızlık şemaları bu alan içinde tanımlanmaktadır.

- Bağımlılık/yetersizlik: Birey başkalarından yardım almadan öz bakım, problem çözme, karar alma gibi günlük sorumluluklarını yerine getiremeyeceğine inanmakta, genellikle yaygın pasiflik ve savunmasızlık olarak görünmektedir.
- Hastalıklar ve zarar görme karşısında dayanıksızlık: Herhangi bir zamanda bir felaket olacağı ve bireyin ondan korunamayacağına dair abartılmış bir korku içermekte, bu korku kalp krizi gibi tıbbi, çıldırma gibi duygusal ya da deprem gibi dışsal bir felaket odaklı olabilmektedir.
- Yapışıklık/gelişmemiş benlik: Bireyleşme ya da sağlıklı bir sosyal gelişim pahasına önem verilen kişi ya da kişilere olan aşırı bir duygusal ilgi ve yakınlığı içermekte, birey diğerinin desteği olmadan mutlu olamama ya da dayanamama düşüncelerinden en az birine inanmaktadır. Yetersiz bireysel kimlik, başkalarıyla kaynaşma ya da boğulma duygularını

içermekte, yönelim eksikliği ve boşluk hissi olarak ya da varlığını sorgulayan uç durumlarda deneyimlenmektedir.

- Başarısızlık: Kaçınılmaz olarak başarısız olma ya da diğerlerine göre temelde yetersiz olma inancını içermekte, birey beceriksiz, diğerlerinden daha az başarılı ya da düşük düzeyde olduğuna inanmaktadır.

3.Zedelenmiş sınırlar alanı: Bireyin içsel sınırlarda, diğerlerine olan sorumluluklarında ya da uzun vadeli amaç yöneliminde yetersizlikleri vardır ve özdisiplin ya da karşılıklılık ile ilgili içsel sınırları yeterince gelişmemiştir. İşbirliği, diğerlerinin haklarına saygı gösterme, akılcı kişisel hedefler belirleme ve bunları sürdürebilme açısından güçlükler yaşar. Ailede, aşırı serbestlik, yönetim eksikliği ya da gerekli yüzleşme, disiplin yerine üstünlük duygusu, sorumluluk alma, işbirliği ve amaca ulaşmada sınır koyma gibi özellikler görülmekte, hak görme/büyüklenmecilik, yetersiz özenetim/özdisiplin şemaları bu alan içerisinde tanımlanmaktadır.

- Hak görme/büyüklenmecilik: Birey diğerlerinden üstün, özel hak ve imtiyazlara sahip ve karşılıklılık kuralları çerçevesinde sınırlandırılmamış olduğuna inanmaktadır. Ne istiyorsa sahip olabileceği ya da yapabileceğini düşünmekte, güç ya da kontrol elde etmek için abartılı derecede üstünlüğe odaklanmakta, aşırı rekabetçilik, diğerleri üzerinde hakimiyet kurma, onların duygu ve ihtiyaçlarını göz ardı ederek kendi gücünü öne sürme ve diğerlerinin davranışlarını kontrol etme görülmektedir.
- Yetersiz özenetim/özdisiplin: Kişisel amaçlarına ulaşmak ya da duygu ve isteklerin aşırı ifadesini önlemek için yeterli bir özenetim ve engellenme toleransı uygulayamamayı içermekte, birey huzursuz kaçınma üzerine aşırı bir vurgu göstermekte, birçok çatışma ya da sorumluluktan kaçınmaktadır.

4.Başkalarına yönelimlilik alanı: Birey sevgi ve onay almak, bağlantı hissini sürdürmek ya da karşılık görmekten kaçınmak için kendi ihtiyaçları pahasına diğerlerinin duygu ve beklentilerine

aşırı bir şekilde odaklanmakta, öfke gibi doğal eğilimlerine yönelik farkındalığı yetersiz olmaktadır. Çocuk aile içerisinde sevgi, kabul ve onay görmek için kendi önemli yönlerini bastırmak durumunda olup, ebeveynin duygusal ihtiyaçları ya da sosyal kabul, çocuğun ihtiyaç ve duygularından daha önemli olmaktadır. Boyun eğicilik, kendini feda ve onay arayıcılık/tanınma arayıcılık şemaları bu grupta tanımlanmıştır.

- Boyun eğicilik: Kontrolün diğerlerine aşırı boyutta teslim edilmesini, öfke, karşılık görme ya da terk edilmekten kaçınmak için boyun eğmeyi içermekte, bu durum tercihlerini, kararlarını ve arzularını bastırmak olarak ihtiyaçların boyun eğmesi ya da özellikle öfkeyi baskılama olarak duyguların boyun eğmesi şeklinde görülebilmektedir.
- Kendini feda: Diğerlerinin acısına sebep olmamak, bencillikten kaynaklanan suçluluk duygusundan kaçınmak ve diğerlerine muhtaç olarak algılanan bağlantıyı sürdürmek için kendi memnuniyeti pahasına diğerlerinin ihtiyaçlarını gidermeye aşırı odaklanmayı içermektedir.
- Onay arayıcılık/ tanınma arayıcılık: Saygı duygusunun kendi doğal eğilimlerinden çok öncelikle diğerlerinin tepkilerine bağımlı olması, diğerlerinden onay alma, tanınma, ilgi görme ya da uyum sağlamaya aşırı önem vermeyi içermekte, gerçekçi ve tatmin edici olmayan ya da reddedilmeye karşı aşırı hassasiyet içerisindeki önemli kararlara neden olmaktadır.

5.Aşırı tetikte olma ve baskılama/ketleme alanı: Birey mutluluk, kendini ifade etme, yakın ilişkiler ve sağlık pahasına, duygularını, seçimlerini bastırmakta, ya da içselleştirdiği katı kurallara, performans ve ahlaklı olma ile ilgili beklentilere aşırı bir vurgu yapmaktadır. Kötümser olma eğilimi ve sürekli tetikte ve dikkatli olmayı başaramadığında kötü bir şey olacağı endişesi yaşar. Aile sıklıkla katı, talepkar, bazen de cezalandırıcıdır. Bu alanda olumsuzluk/karamsarlık, duygusal

baskılama/ketleme, yüksek standartlar/aşırı eleştiricilik, cezalandırıcılık/acımasızlık şemaları tanımlanmıştır.

- Olumsuzluk/karamsarlık: Yaşamın olumlu/iyimser yönlerini küçümserken olası hatalar, ölüm, çatışmalar, hayal kırıklığı gibi olumsuz yönlerine aşırı odaklanmayı, er ya da geç her şeyin yanlış gideceğine dair beklentiyi içermekte, olası olumsuz sonuçlar nedeniyle süregelen bir endişe, dikkat, şikayet etme ve kararsızlık söz konusu olmaktadır.
- Duygusal baskılama/ketleme: Diğerleri tarafından reddedilme, utanç duygusu ve kontrol kaybından kaçınmak için duygu, davranış ya da iletişimi aşırı düzeyde baskılamayı içermekte, sıklıkla öfke ve saldırganlığın ve olumlu dürtülerin baskılanması, duygu ve ihtiyaçları ya da kırılabilirliği/incinebilirliği oldukça güç ifade etme, duyguları görmezden gelerek akılcılığa aşırı önem verme görülmektedir.
- Yüksek standartlar/aşırı eleştiricilik: Eleştiriden kaçınmak amacıyla içselleştirilmiş eylem ve davranışların yüksek standartlarını karşılamak zorunda olma inancını içermekte ve baskı duygusu kendisine ve diğerlerine yönelik aşırı bir eleştiriciliğe neden olmaktadır. Mükemmeliyetçilik, katı kurallar, zaman ve verimlilikle ilgili takıntılı olma görülür.
- Cezalandırıcılık/acımasızlık: Hataları için sert bir şekilde cezalandırılmasına gerektiğine inanmayı, kendisi de dahil olmak üzere standartları karşılayamayan kişilere tahammülsüz, öfkeli ve cezalandırıcı olma eğilimini içermekte, birey kendisinin ya da başkalarının hatalarını affetmekte güçlük çekmektedir.

Young, Klosko ve Weishaar (2003), şemaları ayrıca koşullu ve koşulsuz şemalar olarak ikiye ayırmakta, yaşamın sonraki dönemlerinde gelişen şemaların koşullu şemalar olduğunu, erken dönemlerde ve çoğunluğu kökten gelen şemaların ise koşulsuz inanışlar içerdiğini, koşullu şemaların koşulsuz olanları bertaraf etme girişimi olarak geliştiğini ileri sürmektedir.

Koşulsuz şemalar umutsuzluk sunmakta ve kişinin yaptığı şeyler sonucu değiştirmezken, koşullu şemalar umut olasılığını sürdürmekte, kişi sonucu değiştirebilmektedir. Örneğin; kusurluluğa tepki olarak gelişen yüksek standartlar şemasına göre, birey eğer mükemmel olabilirse sevgiye layık olabilecek, ya da terk edilmeye tepki olarak gelişen boyun eğiciliğe göre, diğerlerinin her istediğini yapar ve bununla ilgili olarak öfkelenmezse, diğeri onun yanında kalacaktır.

Şemalara tepki olarak uyumsuz davranışlar gelişmekte, böylelikle davranışlar şemanın bir parçası olmayıp, şemalar tarafından güdülenmektedir. Herhangi bir tehdit durumunda savaşma, kaçma ve hareketsiz kalma olarak gösterilen üç temel tepki, şemalara yönelik üç baş etme biçimine tekabül etmektedir. Bunlardan ilki olan aşırı telafide birey şemaya karşıt olmanın doğru olduğunu düşünerek, hissederek ve davranarak şemayla savaşmakta, şemayla yüz yüze geldiğinde karşı saldırıda bulunmakta, örneğin çocukluk döneminde aşırı kontrol edildiyse, yetişkin dönemde etki altında olmanın tüm olası biçimlerini inkar etmekte ve diğerlerini kontrol etmeye yönelmekte ya da duygusal yoksunluğa maruz kaldıysa ilişkilerinde aşırı talepkar olabilmektedir. Aşırı telafi, yüzeyde sağlıklı bir karşı koyma girişimi gibi görünmekle birlikte, şemanın iyileşmesi yerine sürmesi söz konusu olmaktadır. Bir diğer baş etme biçimi olan şemadan kaçınma ise bireyin şemayı hissetmekten, düşünmekten kaçınması, duygular ortaya çıktığında onları geri dönmeye zorlaması, şema hiç var olmamış gibi yaşamını düzenlemeye çalışmasına neden olmakta, kişi incinebilir/hassas hissettiği tüm yaşam alanlarından uzak durmaktadır. Örneğin kişi, terk edilme/istikrarsızlık şeması ile yakın ilişkilerden kaçınarak başa çıkmaya çalışabilir ya da başarısızlıktan kaçınmak için iş zorluklarından tamamen kaçınmaya, işleri ağırdan almaya yönelebilir. Üçüncü baş etme biçimi olan şemaya teslim olma ise ona uyum sağlamayı beraberinde getirmekte, kişi şemanın gerçekliğini kabullenmekte, şema yönelimli örüntüleri tekrarlamakta, yetişkin dönemde de şemayı yaratan çocukluk yaşantısını tekrarlamaya devam etmektedir. Örneğin, güvensizlik/suistimal edilme şemasına sahip bir kişi incitici ebeveyni gibi davranan kişileri eş olarak seçme eğiliminde olmakta,

ya da kusurluluk/utanç şemasıyla başa çıkmak için eleştirel ve reddedici arkadaşlar seçerek kendisini küçültebilmektedir.

Erken dönem uyumsuz şemalar, olayların nasıl algılandığı üzerinde etkili olan uyumsuz bilişsel yapılar olup psikolojik ve sosyal açıdan olumsuz sonuçlar yaratabilmekte, suç davranışı ise bu uyumsuz yapılar temelinde ortaya çıkan en önemli sonuçlardan biri olmaktadır (*Young, Klosko ve Weishaar 2003*).

2.3.3. Erken Dönem Uyumsuz Şemalar ile Antisosyal Davranışlar Arasındaki İlişki

Beck, Davis ve Freeman'a (2015) göre antisosyal kişi sıklıkla kendisini toplum tarafından istismar edilmiş, kötü muameleye maruz kalmış olarak algılamakta, kendisinin mağdur edilmesi sebebiyle diğerlerini mağdur etmeyi meşru görmekte, ya da kuralları ihlal etmenin normal ve hatta arzulanır bir şey olduğu bir dünyada kendisi için yırtıcı bir rol üstlenebilmektedir. Diğerlerini ise iki farklı şekilde algılamakta; ya onları istismar eden ve böylelikle karşılık olarak istismarı hak eden, ya da oldukça zayıf ve kolay incinebilir ve bu nedenle yağmalanmaya layık kişiler olarak görmekte, temelde kendisini gözetmek ve saldırgan olmak zorunda olduğuna, aksi takdirde diğerleri tarafından mağdur edileceğine inanmaktadır. Antisosyal kişi kuralları ihlal etmeyi kendisine hak olarak görmekte, çünkü kuralların bütünüyle, zengin ve güçlü olanları, olmayanlara karşı korumak üzere oluşturulduğunu düşünmektedir. *Beck ve arkadaşları (1990)*, güvensizlik/suistimal edilme, duyguları bastırma, hak görme/büyüklik ve yetersiz özdenetim şemalarının, yetişkin antisosyal davranışları için temel oluşturabileceğini ileri sürmüştür (*Beck ve ark.'dan akt., Chakhssi ve ark., 2014*), yapılan çalışmalarda güvensizlik/suistimal edilme, duyguları bastırma, hak görme/büyüklik ve yetersiz özdenetim/özdisiplin şema boyutlarının antisosyal ve agresif davranışlarla ilişkili olduğu gösterilmiştir (*Ball ve Cecero, 2001; Tremblay ve Dozois, 2009*).

Güvensizlik/suistimal edilme şema boyutu temelinde oluşan diğerlerinin kasıtlı olarak zarar vereceği algısının, misilleme yapma/karşılık verme davranışını, olası bir kışkırtmanın şiddetine göre

daha güçlü bir şekilde yordayabildiği, hak görme/büyüklik şema boyutunun agresyonla ilişkisinin ise cebri eylemlerin güdüleyici işlevi açısından anlamlı olduğu, bu tür davranışların diğerlerini kontrol etmek, adaleti sağlamak ve benlik saygısını korumak ya da iyileştirmek için kullanıldığı ileri sürülmektedir (*Tremblay ve Dozois, 2009*).

Özellikle zedelenmiş sınırlar alanı ile saldırgan davranışlar arasındaki ilişkinin altı çizilmekte (*Dozois, Martin ve Faulkner, 2013*), örneğin suç işlemiş kişilerde, antisosyal özelliklerin şiddetinin, diğerlerinin haklarına ve onlarla işbirliğine saygı göstermek, sorumluluk üstlenmek ve gerçekçi kişisel hedefler belirlemekle ilgili olan zedelenmiş sınırlar şema alanıyla ve özellikle de yetersiz özdenetim/özdisiplin şema boyutu ile ilişkili olduğu, bu kişilerin kendi davranışlarının sorumluluklarını almakta isteksiz oldukları ileri sürülmektedir (*Gilbert ve Daffern, 2013*). Ülkemizde yapılan bir çalışmada da antisosyal kişilerde zedelenmiş özerklik, zedelenmiş sınırlar ve kopukluk şema alanlarının diğerlerine göre daha yüksek düzeyde olduğu gözlenmiştir (*Çakır, 2007*).

Ergenlik dönemi antisosyal davranışlarını inceleyen bir çalışmada büyüklenmeci ve şiddeti meşrulaştıran şemaların antisosyal davranışlarla ilişkili olduğu ve sonuçların kızlar ve erkekler için benzerlik gösterdiği saptanmıştır. Büyüklenmeci ve şiddeti meşrulaştıran şemalar, kendine hizmet eden bilişler olarak işlev görmekte, kişi bunu yapmaya hakkı olduğunu ve diğerinin bunu hak ettiğini düşündüğü için kuralları ihlal edebilmekte ve hatta diğerlerine karşı saldırgan davranışlarda bulunabilmekte, şiddetin meşrulaştırılması, büyüklenmeci şemalara hizmet eden, kişisel imajı güçlendiren bir mekanizma olabilmektedir (*Calvete, 2008*).

Suçlu olmayan bir grup üzerinde yapılan bir çalışmada daha önce cinsel olarak saldırgan davranışlar sergilediğini beyan eden kişilerin ayrılma ve dışlanma/reddedilme, zedelenmiş özerklik ve performans, aşırı tetikte olma ve baskılama/ketleme şema alanları ile güvensizlik/suistimal edilme, bağımlılık/yetersizlik ve olumsuzluk/karamsarlık şema boyutlarını daha yüksek düzeyde sergiledikleri görülmüştür. Sıklıkla olumsuz çocukluk yaşantıları olan cinsel olarak saldırgan

kişilerde ihmal, reddedilme, istismar ve önemli kişilere olan güvensiz bağlanmayla karakterize bir çocukluk dönemi ile ilişkili olan ayrılma ve dışlanma/reddedilme alanının ve özellikle diğerleri tarafından kasıtlı olarak zarar göreceği, aşağılanacağı, istismar edileceği beklentisini yansıtan güvensizlik/suistimal edilme şema boyutunun daha yüksek düzeyde görüldüğü, bu kişilerin hayatın olumsuz yönlerine daha fazla odaklandıkları ve diğerlerinin yardımını olmaksızın yetkin bir şekilde günlük sorumlulukların üstesinden gelmekte güçlük çektikleri, kişiler arası ve sosyal uyum ile ilişkili güçlükleri olduğu ileri sürülmüştür (*Sigre-Leirós, Carvalho ve Nobre, 2013*).

Ergenlerle yürütülen bir çalışmada duygusal baskılama/ketleme, sosyal izolasyon/yabancılaşma ve güvensizlik/suistimal edilme şemalarının cinsel istismar davranışı ile ilişkili olduğu gösterilmiş, ayrıca şema puanlarının, bu tür davranışlar sergileyen ergenlerde daha önce cinsel istismara uğramış olanlar ve olmayanları ayırt ettiği, geçmişte cinsel istismara uğramış olup benzer davranışları sergileyen ergenlerde terk edilme/istikrarsızlık ve kusurluluk/utanç şemalarının ön plana çıktığı gözlenmiştir (*Richardson, 2005*).

Özetlemek gerekirse; literatürde belirli erken dönem uyumsuz şema alan ve boyutları antisosyal ve yasaları ihlal eden davranışlarla ilişkili olarak ön plana çıkmakta, antisosyal davranışların kontrolü ve suçun önlenmesine yönelik yaklaşımlarda bu şemaları hedefleyen müdahalelerin önemi vurgulanmaktadır (*Richardson, 2005; Carvalho ve Nobre, 2013; SigreLeirós, 2013; Chakhssi ve ark., 2014*).

3.GEREÇ VE YÖNTEM

3.1. Katılımcılar

Çalışmanın evrenini 18 yaş ve üzerindeki kişiler oluşturmaktadır. Basit seçkisiz örnekleme yöntemiyle 18 yaş ve üzerindeki 500 kişiye ulaşılması hedeflenmiş, ancak internet üzerinden ulaşılması yoluyla örneklem için gereken demografik özelliklerin çeşitliliğinin sağlanamaması nedeniyle eksikliklerin giderilmesi ve yeterli çeşitliliğe ulaşılabilmesi için, bu demografik özelliklere sahip kişilere ulaşımın sağlanabileceği bir yabancı dil kursu, bir tekstil, gıda ve inşaat şirketi, iki tekstil şirketi ve bir temizlik hizmetleri şirketi olmak üzere beş kurumdan izin alınmış ve bu kurumlarda çalışan muhasebe, danışma ve ulaştırma birimi personelleri, sekreterler, mutfak ve temizlik personelleri ve tekstil işçilerine ulaşılması sağlanmıştır.

Toplam 729 kişiye form dağıtılmış olmakla birlikte 16 kişi geri dönüş sağlamamış, 13 kişinin ise ölçek formlarını uygun şekilde doldurmadıkları görülmüş, böylelikle 18-76 yaş aralığında, 351 kadın ve 349 erkek olmak üzere 700 kişiye ulaşılmıştır. Ancak şu anda ya da geçmişte psikiyatrik tanı ve/veya tedavi almış olmanın çalışmanın dışlama ölçütü olması nedeniyle, psikiyatrik tanı/tedavi almış olduğunu beyan etmiş olan 73 kişi çalışmaya dahil edilmemiş, çalışma 295 kadın ve 332 erkek olmak üzere toplam 627 kişi üzerinde yürütülmüştür.

3.2. Veri Toplama Araçları

Çalışmada, çalışmacı tarafından hazırlanan bir demografik bilgi formu ile MMPI Psikopatik Sapma Alt Ölçeği, Young Şema Ölçeği Kısa Form-3 ve Kriminal Düşünce Ölçeği uygulanmıştır.

3.2.1.Demografik Bilgi Formu

Çalışmacı tarafından hazırlanan demografik bilgi formunda, katılımcıların sosyodemografik özellikleri ile adli ceza, disiplin cezası, ergenlik döneminde kavga olaylarına karışma, hayvanlara

zarar verme davranışı, şu anda ya da geçmişte bir psikiyatrik hastalık/tedavinin olup olmaması ve uyuşturucu madde kullanımına ilişkin toplam 12 soru yer almaktadır.

3.2.2.MMPI Psikopatik Sapma Alt Ölçeği

Minnesota Çok Yönlü Kişilik Envanteri, Hathaway ve McKinley tarafından 1943 yılında bireyin kişisel ve toplumsal uyumunu değerlendirmek amacı ile geliştirilmiştir. MMPI 566 maddeden oluşan, 0 (Yanlış) -1 (Doğru) arasında puanlanan bir ölçektir. MMPI, yalan, sıklık ya da nadirlik ve düzeltme olmak üzere 3 farklı geçerlik ve hipokondri, depresyon, histeri, psikopatik sapma, kadınlık-erkeklik, paranoya, psikastenî, şizofrenî, hipomani ve sosyal içedönüklük klinik alt ölçekleri olmak üzere 10 tane klinik alt testten oluşmaktadır (*Ceyhun ve Oral,1998*). MMPI'nin Türkiye standardizasyonu, 1981 yılında Savaşır tarafından gerçekleştirilmiştir (*Savaşır'dan akt.,Uluç ve ark, 2014*). Ülkemizde ve yurt dışında, MMPI'ın bir ya da daha fazla klinik alt ölçeğinden elde edilen veriler kullanılarak yapılmış çalışmalar mevcuttur (*Lawton, 1963; Rhodes, 1992; Weiss, Buehler ve Yates, 1995; Çetin, 2007; İlbay, Göller ve Halmatov, 2016*). Bu çalışmada, genel popülasyonda antisosyal davranışların sıklığını belirlemek için psikopatik sapma alt ölçeği kullanılmıştır. Bu alt ölçekten elde edilen yüksek puanlar antisosyal tutum ve davranışları göstermektedir (*Ceyhun ve Oral,1998*).

3.2.3.Young Şema Ölçeği-Kısa Form 3

Jeffrey Young'ın Şema Terapi temelinde geliştirdiği, 90 maddelik bir kendini bildirim ölçeğidir. Katılımcılar, her bir maddeyi 6'lı Likert üzerinde (1=Benim için tamamıyla yanlış, 6=Beni mükemmel şekilde tanımlıyor) derecelendirmektedir. Ölçeğin Türkiye'de güvenilirlik ve geçerlilik çalışması Soygüt, Karaosmanoğlu ve Çakır tarafından 2009'da yapılmış, çalışma sonucunda ölçeğin Türkçe formu için zedelenmiş özerklik, kopukluk, yüksek standartlar, diğerine yönelimlilik ve zedelenmiş sınırlar olmak üzere 5 şema alanına ulaşılmış ve duygusal yoksunluk,

başarısızlık, karamsarlık, sosyal izolasyon/güvensizlik, duyguları bastırma, onay arayıcılık, iç içe geçme/bağımlılık, ayrıcalıklılık/yetersiz özdenetim, kendini feda, terk edilme, cezalandırılma, kusurluluk, tehditler karşısında dayanıksızlık ve yüksek standartlar olmak üzere 14 faktörlü bir yapının (14 şema boyutu) uygun olduğu görülmüştür. Türkiye’de yürütülen klinik uygulama ve araştırma faaliyetlerinde kullanılabilirliği açısından, kabul edilebilir düzeyde geçerli ve güvenilir bir değerlendirme aracı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısının şema alanları için $\alpha = .63-.80$, şema boyutları için $\alpha = .53-.81$ arasında değiştiği tespit edilmiştir. Ölçeğin test tekrar test güvenilirliği şema alanları için $r = .66-.83$ ($p < .01$), şema boyutları için ise $r = .66-.82$ ($p < .01$) arasında değişmektedir. (Soygüt ve ark., 2009).

3.2.4. Kriminal Düşünce Ölçeği

Orijinal ismi Texas Christian University Criminal Thinking Scales-TCU CTS olan ölçek, Knight ve arkadaşları tarafından 2006 yılında kriminal düşünceleri ölçmek için geliştirilmiştir. 36 maddeden oluşmakta, hak görme, kişisel sorumsuzluk, meşrulaştırma, güç yönelimi, merhametsizlik ve kriminal rasyonalizasyon olmak üzere 6 alt boyut içermektedir. Her bir boyut için maddeler 5’li likert üzerinde değerlendirilmektedir. Yapılan çalışmalarda ölçeğin uygun psikometrik özelliklere sahip olduğu, kriminal düşünceleri hızlı ve güvenilir bir şekilde ölçtüğü saptanmıştır. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısının alt ölçekler arasında $\alpha = .68-.81$ arasında değiştiği tespit edilmiştir. Ölçeğin test tekrar test güvenilirliği $r = .66-.84$ arasında değişmektedir (Knight ve ark., 2006). Ölçek, suçlu kişilerde suç davranışının ve suçun tekrarlanması riskinin değerlendirilmesi için yaygın olarak kullanılmakla birlikte, suçlu olmayan popülasyon üzerinde yapılan çalışmalarda da suça eğilimi değerlendirmek için kullanılmaktadır (Shaw ve ark., 2014; Fix ve Fix, 2015).

Kriminal Düşünce Ölçeği’nin, daha önce Türkçe’ye uyarlanmasına ilişkin bir çalışma bulunmamakta olup, bu çalışmada Türkçe uyarlaması yapılmıştır. Bunun için iyi derecede İngilizce

bilen beş ayrı kişinin yaptığı İngilizce'den Türkçe'ye çeviriler, yine iyi derecede İngilizce bilen üç kişi tarafından incelenmiş, daha sonra Türkçe'den tekrar İngilizce'ye çevrilmiştir. Türkçe ölçek maddeleri kültür ve anlam farklılıkları bakımından gözden geçirilerek, uygun maddeler belirlenmiş ve ölçeğin Türkçe formu oluşturulmuş, bu form kullanılarak 18 yaş ve üzerindeki 12 kadın ve 12 erkek olmak üzere toplam 24 kişi üzerinde bir pilot çalışma yapılmıştır. Pilot uygulamadan sonra, katılımcılardan maddelerin anlaşılabilirliği ile ilgili gelen geri bildirimler de değerlendirilmiş ve her bir madde için en anlaşılır ve orijinaline uygun olan cümlelerden oluşan Türkçe form bu çalışmada kullanılmıştır.

Türk örneklemini üzerinde yapı geçerliliği ve güvenilirliğine ilişkin analiz sonucunda 23 madde ve hak görme, kriminal rasyonalizasyon, güç yönelimi, merhametsizlik, meşrulaştırma/diğerlerini suçlama ve kişisel sorumsuzluk olmak üzere 6 faktörden oluşan ölçme aracına ulaşılmıştır. Çalışmada kriminal düşünce ölçeğinden elde edilen puanlar ve hipotezlerin sınanmasına ilişkin tüm analizler, 23 madde ve 6 faktörden oluşan bu ölçeğe göre yapılmıştır.

Türkçe'ye uyarlama çalışmasının sonucunda ulaşılan 23 madde ve 6 faktörden oluşan ölçeğe göre hak görme boyutunu 13, 14, 16, 21 ve 22. maddeler, kriminal rasyonalizasyon boyutunu 4, 6, 11,12, 20 ve 23. maddeler, güç yönelimi boyutunu 7, 8 ve 9. maddeler, merhametsizlik boyutunu 1, 5, 10 ve 18. maddeler, meşrulaştırma/diğerlerini suçlama boyutunu 15, 17 ve 19. maddeler ve kişisel sorumsuzluk boyutunu 2 ve 3. maddeler oluşturmaktadır. Ölçeğin tümü için iç tutarlılık katsayısı $\alpha = .79$ olarak, alt boyutlar arasında ise $\alpha = .50-.74$ olarak tespit edilmiştir.

Kriminal Düşünce Ölçeği için yapılan Türkçe'ye uyarlama çalışmasında elde edilen sonuçlar, ölçeğin Türkçe formunun yapı geçerliliği ve güvenilirliğinin kabul edilebilir düzeyde olduğunu göstermiştir. Ölçeğin yapı geçerliliği ve güvenilirliğine ilişkin analiz sonuçları bulgular kısmında detaylı olarak verilmiştir.

3.3. Araştırma Modeli

Çalışmanın genel protokolü İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu tarafından onaylanmıştır.

Çalışmada veriler, ölçeklerin katılımcılara elden verilmesi ve internet ortamına yüklenerek katılımcılara internet aracılığıyla ulaşılması olarak iki biçimde toplanmıştır. İnternet üzerinden oluşturulan araştırma bağlantısı katılımcılara açıklayıcı bir not ile birlikte araştırmacının çeşitli sosyal medya hesapları (facebook, twitter) aracılığıyla ulaştırılmış, katılımcıların uygulamayı internet aracılığıyla gerçekleştirmesi sağlanmıştır. Ulaşılan kişilerin de kendi sosyal medya hesaplarından paylaşımları ile araştırma bağlantısının yayılması sağlanmış, katılımcılar öncelikle araştırmacının kim tarafından, hangi amaçla yapıldığına, bilgilerin gizliliğine, uygulamayı istediği zaman bitirme haklarına yönelik teminatların yer aldığı ayrıntılı rıza formunu onayladıklarını ve çalışmaya katılmayı kabul ettiklerini işaretledikten sonra çalışmaya dahil edilmiştir.

İnternet üzerinden ulaşılması yoluyla örneklem için gereken demografik özelliklerin çeşitliliğinin sağlanamaması nedeniyle eksikliklerin giderilmesi ve yeterli çeşitliliğe ulaşılabilmesi için, bu demografik özelliklere sahip kişilere ulaşımın sağlanabileceği bir yabancı dil kursu, bir tekstil, gıda ve inşaat şirketi, iki tekstil şirketi ve bir temizlik hizmetleri şirketi olmak üzere beş kurumdan izin alınmış ve bu kurumlarda çalışan muhasebe, danışma ve ulaştırma birimi personelleri, sekreterler, mutfak ve temizlik personelleri ve tekstil işçilerine ulaşılmıştır. Öncelikle katılımcılara çalışmanın gönüllülük esasına dayalı olduğu, kim tarafından, hangi amaçla yapıldığı, uygulamanın içeriği ve ne kadar sürede tamamlandığına ilişkin açıklama yapılmış, çalışmaya katılmayı kabul edenlerden, yine araştırmacının kim tarafından, hangi amaçla yapıldığına, bilgilerin gizliliğine, uygulamayı istediği zaman bitirme haklarına yönelik teminatların yer aldığı yazılı rıza formu ile onam alınmıştır. Çalışmaya katılmayı kabul etmiş olanlara ölçek seti, zarf içerisinde elden verilmiş, ölçeklerin doldurulmasından sonra aynı gün içerisinde yine elden toplanmıştır.

Böylelikle internet üzerinden ulaşılan katılımcılarla birlikte toplam 729 kişiye ulaşılmış ancak 16 kişiden geri dönüş sağlanamamıştır. Ölçek formlarını uygun şekilde doldurmamış olan 13 kişi ve şu anda ve/veya geçmişte, psikiyatrik tanı/tedavi almış olduğunu beyan etmiş olan 73 kişinin dahil edilmemesiyle birlikte, çalışma toplam 627 kişi üzerinde yürütülmüştür.

3.4. İşlem

Bu çalışmada “Statistical Package for Social Sciences” (SPSS 16.0) paket programı kullanılarak aralıklı ve oransal değişkenler için Bağımsız Örneklem T Testi ve varyansların homojen olması varsayımının karşılanmadığı durumlar için Mann Whitney U Testi, isimsel ve sıralı değişkenler için ise Ki-Kare testi kullanılmış, değişkenler arasındaki ilişki Pearson momentler çarpımının korelasyon katsayısı hesaplanarak incelenmiş, yordayıcı etkenleri incelemek amacıyla hiyerarşik regresyon analizi yapılmış, istatistiksel anlamlılık seviyesi $p < 0.05$ olarak ele alınmıştır. Kriminal düşünce ölçeğinin yapı geçerliliği öncelikle açımlayıcı faktör analizi (AFA) ve ardından doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılarak incelenmiş ve Cronbach alfa değeri ile ölçeğe ilişkin güvenilirlik katsayısı belirlenmiştir. AFA ve Cronbach alfa değerinin hesaplanması için SPSS 16.0, DFA için ise SPSS Amos 25 istatistik programı kullanılmıştır.

Analizlerin öncesinde veri seti kontrol edilerek kayıp değerler belirlenmiş, analize dahil edilen katılımcıların boş bıraktıkları maddelere, katılımcının ölçekteki ilgili alt boyuta ait maddelere verdiği yanıtların ortalaması alınmış ve tüm değişkenlerin dağılım özellikleri incelenerek verilerin analize uygunluğu test edilmiştir.

4. BULGULAR

Bu bölümde elde edilen verilerin istatistiksel analiz sonuçları yer almaktadır. Bulgular, öncelikle kriminal düşünce ölçeğinin psikometrik özelliklerine ilişkin analiz sonuçları olmak üzere, tüm katılımcıların demografik özellikleri, özgeçmiş bilgileri ve ölçeklerden elde ettikleri puanlara ilişkin analiz sonuçları, antisosyal davranışlar gösteren kişilerin sıklık, demografik özellikler, özgeçmiş bilgileri ve ölçeklerden elde ettikleri puanlara ilişkin analiz sonuçları ve hipotezlerin sınanmasına ilişkin analiz sonuçları olmak üzere 4 bölümden oluşmaktadır.

4.1. Kriminal Düşünce Ölçeğinin Psikometrik Özelliklerine İlişkin Analiz Sonuçları

4.1.1. Yapı Geçerliği

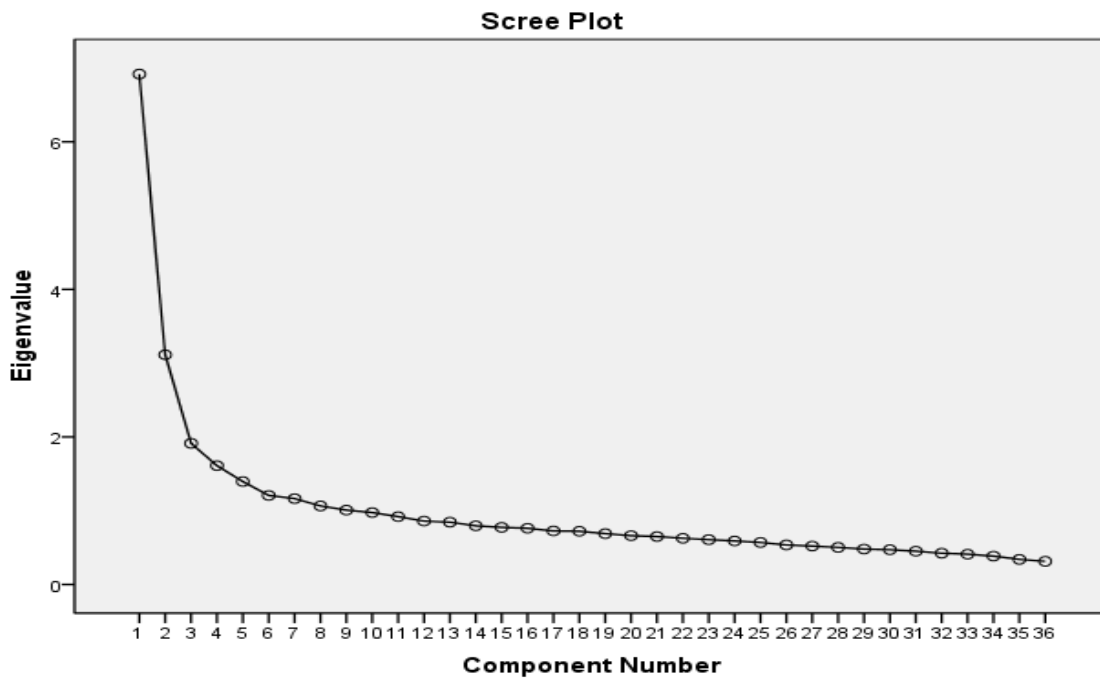
4.1.1.1. Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA)

Kriminal düşünce ölçeğinin Türk örnekleme üzerindeki faktör yapısının incelenmesi amacıyla Açımlayıcı Faktör Analizi yapılmıştır. Verilerin faktör analizine uygunluğunu belirlemek amacıyla KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) katsayısı ve Bartlett Küresellik analizleri uygulanmıştır. Verilerin faktör analizine uygun olması için KMO'nun 0,60'ın üzerinde olması ve Bartlett Küresellik analizinin sonucunun da anlamlı düzeyde olması gerekmektedir (*Büyüköztürk'ten akt., Akın ve ark., 2007*). Bu çalışmada KMO örneklem uygunluk katsayısı 0.87, Bartlett Sphericity testi sonucu ise $\chi^2=5717,37$ olarak ve $p<0,001$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

AFA'da Temel Bileşenler Analizi promaks rotasyonu ile yürütülmüştür. Temel bileşenler analizi faktörleştirme tekniği olarak çok sık kullanılmakta olup, ölçeğin genel faktörün açıklanmasına ilişkin olarak özellikle psikoloji ve sosyal bilimlerde elde edilen verilerin analizinde değerli bir istatistik yöntemidir. Genel bir kural olarak araştırmacı temelde verileri ile en uygun olan sonuçları almakla ilgileniyorsa eğik döndürme kullanılması ve eğer eğik döndürme kullanılacaksa sonuçlarının oblimin döndürmeye göreli olarak gelecekte daha kullanılabilir olması nedeniyle promaksın tercih edilmesi önerilmektedir (Büyüköztürk, 2002).

Her bir madde için faktör yük değeri alt kesim noktası 0,40 olarak belirlenmiş ve faktör yapısı serbest bırakılmıştır. Diğer faktörlerle binişiklik gösteren 36, 4, 12, 11, 15, 30, 21, 9, 16 ve 35. maddeler olmak üzere toplam 10 madde ölçekten çıkarılmış, bulgulara göre başlangıçta 7 faktör yapısının oluştuğu, ancak kuramsal olarak yorumlanabilir düzeyde 6 faktörlü bir yapının bulunduğu görülmüştür. 7, 20 ve 28. maddelerden oluşan bu faktör, güç yönelimi faktörünün tekrarı niteliğinde olması nedeniyle ölçek dışında bırakılmış ve analiz tekrar yapılmıştır. Analiz sonucunda KMO değeri 0.82, Bartlett Sphericity testi χ^2 değeri 2930,254 ve $p < 0,001$ düzeyinde anlamlı bulunmuş, 23 madde ve 6 faktörden oluşan ölçme aracının toplam varyansın % 52.979'unu açıkladığı görülmüştür. Şekil-1'deki yamaç grafiği de ölçeğin 6 faktörden oluştuğunu doğrular niteliktedir.

Şekil 1

Orijinal ölçekte yer alan madde numaralarına göre ulaşılan faktörlerin madde dağılımları şöyledir: Hak görme (33, 32, 23, 22, 25), kriminal rasyonalizasyon (18, 8, 19, 31, 5, 34), güç

yönelimi (13, 10, 14), merhametsizlik (6, 1, 17, 27), meşrulaştırma/diğerlerini suçlama (29, 24, 26) ve kişisel sorumsuzluk (2, 3).

Bu durumda orijinal ölçekte 1.faktör olan hak görme boyutundaki sorulara bu çalışmada 25. madde ve kriminal rasyonalizasyon boyutundaki sorulara 31. madde eklenmiştir. Güç yönelimi boyutu 3 soru, merhametsizlik boyutu 4 soru ve kişisel sorumsuzluk boyutu 2 soru ile temsil edilmiştir. Orijinal ölçekte meşrulaştırma boyutunun içerdiği ve diğer faktörlerle binişiklik gösteren 7, 11, 16 ve 35. maddeler ölçekten çıkarılmış ve 25. madde hak görme boyutundaki sorulara eklenmiştir. Ancak 29, 24 ve 26. maddeden oluşan boyut, içeriği göz önünde bulundurularak meşrulaştırma/diğerlerini suçlama boyutu olarak kavramsallaştırılmıştır. Ölçeğin faktör yüklerine ilişkin bilgiler Tablo-1'deki gibidir.

Tablo-1: KDÖ Faktör Yükleri

Madde	Hak Görme	Kriminal Rasyonalizasyon	Güç Yönelimi	Merhametsizlik	Meşrulaştırma /Diğerlerini Suçlama	Kişisel sorumsuzluk
33	,742					
25	,735					
32	,734					
23	,667					
22	,476					
18		,770				
19		,717				
8		,710				
31		,605				
5		,499				
34		,467				
13			,636			
10			,631			
14			,575			
6				,780		
1				,748		
17				,525		
27				,497		
29					,699	
26					,644	
24					,579	
2						,834
3						,749

Ulaşılan faktörlerin özdeğerleri hak görme boyutu için 4.561, kriminal rasyonalizasyon boyutu için 2.339, güç yönelimi boyutu için 1.603, merhametsizlik boyutu için 1.389, meşrulaştırma/diğerlerini suçlama boyutu için 1.155 ve kişisel sorumsuzluk boyutu için 1.138 olarak saptanmıştır. Analiz sonucunda ulaşılan 23 maddenin madde-toplam test korelasyon değerlerinin 0,278 ile 0,571 arasında olduğu tespit edilmiştir. Tavşancıl'a göre (2002) madde toplam test korelasyon değeri, ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısını etkilemiyorsa, alt sınır olan 0.20 değeri alınabilmektedir (Tavşancıl'dan akt., Hacıömeroğlu, 2012). Benzer biçimde Klein (1986), madde toplam test korelasyon değerinin minimum 0.20 olması gerektiğini belirtmiştir (Klein'dan akt., Hacıömeroğlu, 2012). Ölçeğin madde ortalama ve standart sapmaları, madde-toplam

korelasyonları, faktörlerin özdeğerleri ve varyans açıklayıcılıklarına ilişkin bilgiler Tablo-2'deki gibidir.

Tablo-2: KDÖ Madde Ortalama ve Standart Sapmaları, Madde-Toplam Korelasyonları, Faktörlerin Özdeğerleri ve Varyans Açıklayıcılığı

Faktörler	Madde	Ortalama	Standart Sapma	Madde-Toplam Korelasyonu	Özdeğer	Varyans %
Hak Görme	33	1,5556	0,76516	0,571	4,561	19,831
	32	2,1178	0,92370	0,503		
	23	1,5620	0,81341	0,523		
	22	2,1135	1,06673	0,339		
	25	2,1263	1,05167	0,491		
Kriminal Rasyonalizasyon	18	3,6720	1,19097	0,461	2,339	10,170
	19	3,3955	1,10121	0,484		
	8	2,8360	1,09871	0,529		
	31	2,7376	1,26226	0,536		
	5	3,1228	1,24594	0,459		
	34	2,3630	0,99143	0,460		
Güç Yönelimi	13	2,4148	1,00079	0,303	1,603	6,967
	10	1,9904	1,03306	0,364		
	14	2,1512	1,14899	0,414		
Merhametsizlik	6	1,8202	0,85847	0,446	1,389	6,041
	1	1,5705	0,89773	0,342		
	17	1,7327	0,79826	0,324		
	27	2,0032	0,79461	0,341		
Meşrulaştırma/Diğerlerini Suçlama	29	3,3682	1,09683	0,278	1,155	5,022
	24	2,9710	1,19660	0,347		
	26	2,9085	1,10054	0,343		
Kişisel sorumsuzluk	2	2,1463	1,14052	0,403	1,138	4,947
	3	2,1694	1,18296	0,403		

KDÖ'nün orijinal formunda alt boyutlar arasında ilişki bulunması nedeniyle, bu çalışmada da alt boyutlar arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Orijinal formda merhametsizlik boyutu ile meşrulaştırma, kriminal rasyonalizasyon ve güç yönelimi boyutları arasında anlamlı bir ilişki görülmezken, diğer alt boyutların birbiriyle ilişkisinin istatistiksel açıdan anlamlı olduğu saptanmıştır (*Knight ve ark. 2006*). Bu çalışmada da merhametsizlik boyutu ile

meşrulaştırma/diğerlerini suçlama ve kriminal rasyonalizasyon boyutları arasında anlamlı bir ilişki saptanmamış, diğer alt boyutlar arasındaki korelasyonun istatistiksel açıdan anlamlı olduğu görülmüştür. KDÖ alt boyutları arasındaki korelasyon katsayıları Tablo-3'teki gibidir.

Tablo-3: KDÖ Alt Boyutlar Arasındaki Korelasyonlar

Faktörler	1	2	3	4	5	6
Hak Görme	-					
Kriminal Rasyonalizasyon	0,306 p<0,001	-				
Güç Yönelimi	0,371 p<0,001	0,299 p<0,001	-			
Merhametsizlik	0,273 p<0,001	0,011 p>0,05	0,198 p<0,001	-		
Meşrulaştırma/Diğerlerini Suçlama	0,279 p<0,001	0,386 p<0,001	0,345 p<0,001	0,045 p>0,05	-	
Kişisel sorumsuzluk	0,297 p<0,001	0,250 p<0,001	0,134 p<0,05	0,189 p<0,001	0,121 p<0,05	-

4.1.1.2. Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA)

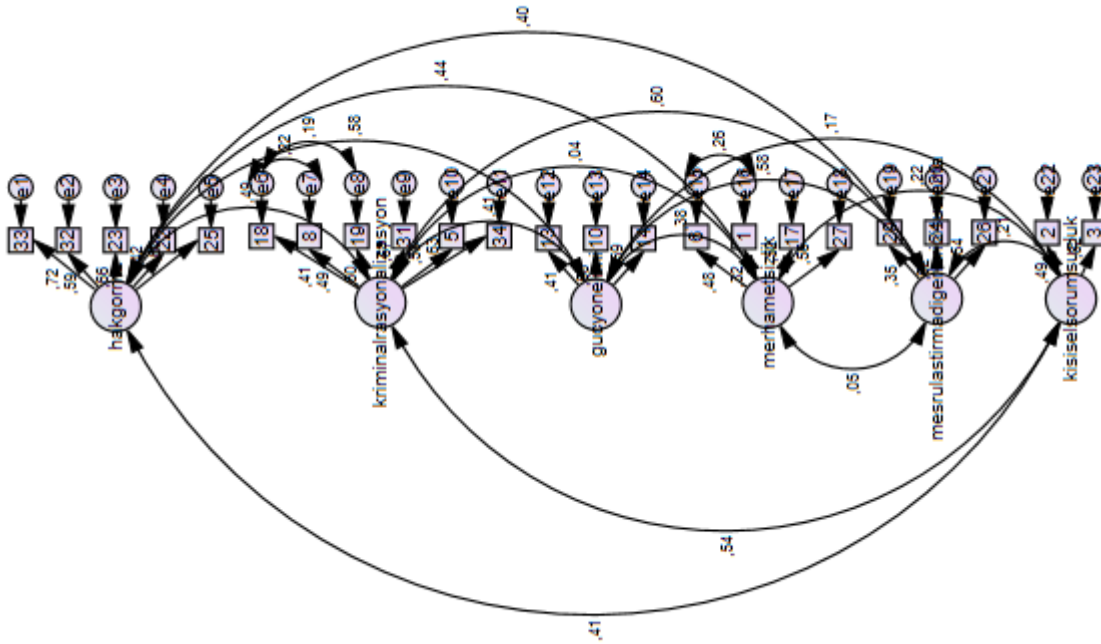
AFA sonucunda ortaya çıkan 6 faktörlü yapının örneklem verisine iyi uyum gösterip göstermediğini anlamak amacıyla doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. DFA'da sınanan modelin uyum yeterliliğini belirlemek için pek çok uyum indeksi kullanılmaktadır. Uyum indekslerinin kuramsal model ile gerçek veriler arasındaki uyumu değerlendirmelerinde birbirlerine göre güçlü ve zayıf yönlerinin olması nedeniyle modelin uyumunun ortaya konulması için birçok uyum indeksi değerinin kullanılması önerilir (*Büyüköztürk ve ark., 2004*). Bu uyum indekslerinden, Ki-Kare Uyum Testi (Chi-Square Goodness), İyi Uyum İndeksi (Goodness of Fit Index, GFI), Düzeltilmiş İyi Uyum İndeksi (Adjusted Goodness of Fit Index, AGFI), Karşılaştırmalı Uyum

İndeksi (Comparative Fit Index, CFI), Normleştirilmiş Uyum İndeksi (Normed Fit Index, NFI), Ortalama Hataların Karekökü (Root Mean Square Residuals, RMR veya RMS) ve Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü (Root Mean Square Error of Approximation, RMSEA) sıklıkla kullanılanlardır.

DFA'da maddelere yönelik düzeltme önerileri doğrultusunda 8 ve 18, 19 ve 18 ve 1 ve 6. maddeler arasında yapılan modifikasyon çalışmaları sonucunda, 23 maddeden oluşan 6 faktörlü ölçeğin yapısına ilişkin olarak elde edilebilen en iyi yapıya ait uyum indeksi değerleri ($\chi^2=555.77$, $df=212$, $p<0.01$), GFI=0,92, AGFI=0,90, CFI=0,87, NFI=0,81, RMR= 0,05, RMSEA= 0,05 olarak saptanmıştır.

Eğer veri ile model arasında uyum mükemmel ise elde edilen ki-kare değerinin 0'a yakın olması ve anlamlılık değerinin manidar düzeyde olmaması gerekmektedir (Sümer, 2000). Ancak bu değer örneklem büyüklüğüne oldukça duyarlı olup, büyük örneklem gruplarında çoğunlukla anlamlı düzeyde çıkabilmekte, bu nedenle ki kare oranının serbestlik derecesine bölümünden elde edilen bir hesaplama önerilmektedir (Byrne ve Kline'dan akt., Deniz ve ark., 2013). χ^2/df sonucunda saptanan değer 3'ün altında olması mükemmel uyumu, 5'in altında olması ise orta düzeyde uyumu göstermektedir (Sümer, 2000; Kline'dan akt., Öztürk, 2012). Yapılan çalışmada bu oran $\chi^2/df=2.62$ olarak bulunmuş olup, buna göre modelin mükemmel uyum gösterdiği görülmektedir. Modele ilişkin diyagram Şekil-2'deki gibidir.

Şekil 2

GFI ve AGFI değerinin 0,90 ve üzerinde olması iyi uyumu göstermektedir (Sümer, 2000). Çalışmada saptanan GFI=0,92 ve AGFI= 0,90 değerlerine göre modelin iyi uyum gösterdiği görülmektedir. RMSEA ve RMR'nin 0'a yakın değerler vermesi beklenir ve 0.05'e eşit ya da daha küçük olan değerler çok iyi bir uyumu gösterir (Sümer, 2000; DiLalla ve Newsom'dan akt., Büyüköztürk ve ark., 2004). Çalışmada saptanan RMR= 0,05, RMSEA=0,05 değerlerine göre modelin çok iyi bir uyum gösterdiği görülmektedir. NFI değerinin 0,80'den yüksek olması modelin gerçek verilerle uyumu için bir ölçüt olarak kabul edilmekte (Anderson ve Gerbing; Marsh ve ark.; Schermelleh-Engel ve ark.'dan akt., Tanhan ve Kayri, 2013), yine CFI değerinin de 0,80'e eşit ve üzerinde olması kabul edilebilir uyum olarak değerlendirilmektedir (Büyüköztürk ve ark.; Şencan ve Şimşek'den akt., Yılmaz ve Orhan, 2011). Çalışmada saptanan CFI=0,87 ve NFI=0,81 değerlerine göre modelin kabul edilebilir uyum sınırlarında olduğu görülmektedir. DFA sonucunda saptanan uyum indeksi değerleri kabul edilebilir uyum değerlerinin üstünde olup, Tablo-4'te olduğu gibidir.

Tablo-4: KDÖ Uyum İndeks Değerleri

Uyum İndeksleri	χ^2/df	GFI	AGFI	CFI	NFI	RMR	RMSEA
Değerler	2,62	0,92	0,90	0,87	0,81	0,05	0,05
Uyum Düzeyleri	Mükemmel Uyum	İyi Uyum	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	İyi Uyum	İyi Uyum

Sonraki bölümlerde verilen kriminal düşünce ölçeği puanları ve hipotezlerin sınanmasına ilişkin tüm analizler, ulaşılan 23 madde ve 6 faktörden oluşan ölçeğe göre yapılmış olup, bu ölçekte yer alan madde numaralarına göre hak görme boyutunu 13, 14, 16, 21 ve 22. maddeler, kriminal rasyonalizasyon boyutunu 4, 6, 11,12, 20 ve 23. maddeler, güç yönelimi boyutunu 7, 8 ve 9. maddeler, merhametsizlik boyutunu 1, 5, 10 ve 18. maddeler, meşrulaştırma/diğerlerini suçlama boyutunu 15, 17 ve 19. maddeler ve kişisel sorumsuzluk boyutunu 2 ve 3. maddeler oluşturmaktadır.

4.1.2. Güvenirlilik

KDÖ'den 13 madde çıkarılması sonucu oluşturulan 23 maddelik ölçeğin tamamı için Cronbach Alpha güvenirlilik katsayısı 0,799 olarak saptanmıştır. Bu değer ölçeğin güvenirliliğinin iyi düzeyde olduğunu göstermektedir (*Kılıç, 2016*). Ölçeğin 6 alt boyutuna ait güvenirlilik katsayıları ise 0,506 ile 0,749 arasında değişmektedir. Alt boyutlara ilişkin Cronbach Alpha güvenirlilik katsayıları Tablo-5'teki gibidir.

Tablo-5: KDÖ Alt Boyutların Cronbach Alpha Güvenirlik Katsayıları

KDÖ Alt Boyutları	Cronbach Alpha
Hak Görme	0,715
Kriminal Rasyonalizasyon	0,749
Güç Yönelimi	0,547
Merhametsizlik	0,580
Meşrulaştırma/Diğerlerini Suçlama	0,506
Kişisel sorumsuzluk	0,575

4.2. Katılımcılara İlişkin Analiz Sonuçları

4.2.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcıların yaş aralığı 18-76 yaş ve yaş ortalaması 34.3 (SD=11.9 yaş) olarak saptanmıştır. Katılımcıların % 47'sini kadınlar ve % 53'ünü erkekler oluşturmaktadır.

Katılımcıların % 13.7'si ilkokul, % 13.9'u ortaokul, % 23'ü lise, % 42.7'si üniversite ve % 6.7'si lisans üstü eğitim düzeyine sahiptir. İnternet üzerinden ulaşılan ve çalışmaya katılmayı kabul eden kişilerin çoğunluğunun üniversite ve üzeri eğitim düzeyine sahip olması nedeniyle, örneklemin eğitim düzeyi açısından dengelenebilmesi amacıyla kurumlar üzerinden katılımcılara ulaşıldığında, lise dışında, düşük eğitim düzeyindeki kişilerin sıklıkla ölçekleri uygun şekilde doldurmakta zorlanacaklarını belirterek katılımı reddetmeleri, örnekleimde ilkokul ve ortaokul eğitim düzeyinin yeterli ölçüde temsil edilememesine yol açmıştır. Sonraki bölümde verilen cinsiyet grupları arasındaki karşılaştırmalarda, eğitim düzeyi, lise ve altı ve lisans ve üzeri şeklinde gruplandırılarak analize dahil edilmiştir.

Katılımcıların % 50.9'unu evli, % 49.1'ini bekar kişiler oluşturmakta olup, çalışanların oranı % 61.9, çalışmayanların ise % 38.1 olarak belirlenmiştir. Katılımcıların demografik verilerine ilişkin özellikler Tablo-6'da olduğu gibidir.

Tablo-6: Katılımcıların Demografik Özellikleri

Yaş Ortalaması		M=34.3, SD=11.9	
		N	%
Cinsiyet	Kadın	295	% 47
	Erkek	332	% 53
Eğitim Durumu	İlkokul	86	% 13.7
	Ortaokul	87	% 13.9
	Lise	144	% 23
	Üniversite	268	% 42.7
	Lisans Üstü	42	% 6.7
Medeni Durum	Evli	319	% 50.9
	Bekar	308	% 49.1
Çalışma Durumu	Çalışıyor	386	% 61.9
	Çalışmıyor	238	% 38.1

4.2.2. Katılımcıların Özgeçmişlerine İlişkin Bilgiler

Katılımcılar, uyuşturucu madde kullanımı, öğrenim yaşamında disiplin cezası alma, ergenlik döneminde kavga olaylarına karışma, hayvanlara zarar verme davranışı, adli ceza ve suçun niteliği açısından incelenmiştir.

Demografik bilgi formunda uyuşturucu madde kullanımına ilişkin sorulara verilen yanıtlar, 5'li likert ile derecelendirilmiş olmakla birlikte (1=Hiç, 2=Nadiren, 3=Arada Sırada, 4=Sıklıkla, 5=Her

zaman), örnekleme genel olarak uyuşturucu madde kullanım sıklığının düşük düzeyde olması nedeniyle (M=1,06, SD=0,37), bu soruya ilişkin yanıtlar, hiç kullanmayanlar ve kullananlar olarak gruplandırılmış ve analize bu şekilde dahil edilmiştir.

Katılımcıların % 96.2'sinin uyuşturucu madde kullanımının olmadığı görülmüştür. % 94.4'ü öğrenim yaşamında disiplin cezası almamış olup, disiplin cezası almış olanların yaş aralığı 11-25 yaş ve yaş ortalaması 16,1 (SD:3.8 yaş) olarak saptanmıştır. Katılımcıların % 88.2'sinin ergenlik döneminde kavga olaylarına karışma davranışı göstermediği, % 94.4'ünün hayvanlara zarar verme davranışı sergilemediği ve % 98.6'sının özgeçmişinde herhangi bir adli ceza olmadığı saptanmıştır. Adli ceza almış olanların % 33.3'ünün yaralama suçu işlediği, % 44.4'ünün ise hırsızlık/gasp, cinayet ve cinsel suçlar dışında kalan diğer suçlardan ceza almış olduğu, % 22.2'sinin ise suçun niteliğini belirtmediği görülmüştür. Katılımcıların özgeçmiş verilerine ilişkin özellikler Tablo-7'de olduğu gibidir.

Tablo-7: Katılımcıların Özgeçmiş Verileri

		N	%
Uyuşturucu madde kullanımı	Kullananlar	24	% 3.8
	Kullanmayanlar	603	% 96.2
Disiplin cezası alma	Evet	35	% 5.6
	Hayır	592	% 94.4
Disiplin cezası alma yaşı (Ortalama/standart sapma)		M:16.1, SD:3.8	
Ergenlik döneminde kavga olaylarına karışma	Evet	74	% 11.8
	Hayır	551	% 88.2
Hayvanlara zarar verme davranışı	Evet	35	% 5.6
	Hayır	586	% 94.4

Adli ceza alma	Evet	9	% 1.4
	Hayır	616	% 98.6
Suçun niteliği	Hırsızlık/gasp	-	-
	Yaralama	3	% 33.3
	Cinayet	-	-
	Cinsel suç	-	-
	Diğer	4	% 44.4
	Belirtilmemiş	2	% 22.2

4.2.3. Katılımcıların Cinsiyet Değişkeni Açısından Demografik Özelliklerinin ve Özgeçmişlerine İlişkin Bilgilerin Karşılaştırılması

Katılımcılar cinsiyet değişkenine göre demografik özellikler açısından karşılaştırılmış, analiz sonucunda elde edilen bulgular Tablo-8’de verilmiştir.

Bulgulara göre, kadınların yaş aralığı 18-76 yaş ve yaş ortalaması 32,5 (SD:12 yaş), erkeklerin ise yaş aralığı 18-71 yaş ve yaş ortalaması 36 (SD: 11,6) olarak saptanmış, kadın ve erkeklerin yaşları arasındaki fark Bağımsız Örneklem T Testi ile sınanmış ve erkeklerin yaşlarının kadınlara göre istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmüştür ($t=-3.57$, $df=584$, $p<0.001$). Kadınların % 33,6’sı, erkeklerin % 20,5’i 18-24 yaş, kadınların % 22,7’si, erkeklerin % 23,5’i 25-34 yaş, kadınların % 20,3’ü, erkeklerin % 27,4’ü 35-44 yaş, kadınların % 10,8’i, erkeklerin % 15,1’i 45-54 yaş, kadınların % 4,1’i, erkeklerin % 6’sı 55-64 yaş, kadınların % 1,4’ü, erkeklerin % 1, 5’i 65 ve üzeri yaş aralığında olup, kadınların % 7,1’i erkeklerin ise % 6’sı yaşını belirtmemiştir.

Kadın ve erkekler, yüksek (üniversite ve üzeri) ve düşük (lise ve altı) eğitim düzeyi açısından karşılaştırıldığında, iki grup arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık olduğu görülmüştür ($\chi^2=33,46$, $df:1$, $p<0.001$). Kadınların çoğunluğunu üniversite ve üzeri eğitim düzeyinde olanlar,

erkeklerin ise çoğunluğunu lise ve altı eğitim düzeyinde olanlar oluşturmaktadır.

Kadınlar ve erkekler arasında medeni durum açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($\chi^2=1,67$, df:1, $p>0,05$). Çalışma durumu açısından kadınlar ve erkekler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu görülmüş olup, erkeklerde çalışma oranı kadınlara göre daha yüksektir ($\chi^2=71,61$, df:1, $p<0.001$).

ablo-8: Katılımcıların Demografik Özelliklerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Karşılaştırılması

		Kadın N- %	Erkek N- %
Yaş Ortalaması		M=32,5, SD=12	M=36, SD=11,6
Eğitim Durumu	İlkokul	32 % 10,8	54 % 16,3
	Ortaokul	36 % 12,2	51 % 15,4
	Lise	45 % 15,3	99 % 29,8
	Üniversite	153 % 51,9	115 % 34,6
	Lisans Üstü	29 % 9,8	13 % 3,9
	Medeni Durum	Evli	142 % 48,1
	Bekar	153 % 51,9	155 % 46,7
Çalışma Durumu	Çalışıyor	130 % 44,4	256 % 77,3
	Çalışmıyor	163 % 55,6	75 % 22,7

Katılımcılar, cinsiyet değişkenine göre özgeçmiş verileri açısından karşılaştırılmış, analiz sonucunda elde edilen bulgular Tablo-9'da verilmiştir.

Bulgulara göre, cinsiyetler arasında uyuşturucu madde kullananlar ile kullanmayanlar açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu görülmüştür ($\chi^2=4,87$, $df:1$, $p<0.05$). Erkeklerde uyuşturucu madde kullananların oranı kadınlara göre daha yüksektir.

Cinsiyetlere göre disiplin cezası alanlar ile almayanlar arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($\chi^2=3,63$, $df:1$, $p>0.05$). Kadınlarda disiplin cezası alma yaş aralığı 11-20 yaş ve yaş ortalaması 14,9 (SD:2,2), erkeklerde ise disiplin cezası alma yaş aralığı 12-25 yaş ve yaş ortalaması 16,6 (SD:4,2) olarak saptanmıştır. Levene Varyansların Homojenliği Testi sonucuna göre varyansların eşit olmadığı görülmüş ($F=6,06$, $p<0.05$), bu nedenle disiplin cezası alma yaşının cinsiyet değişkenine göre karşılaştırılması Mann Whitney U Testi ile yapılmıştır. Kadınlarda disiplin cezası alma yaşı sıralar ortalaması 15,6, erkeklerde ise 17,5 olarak bulunmuş, analiz sonucuna göre cinsiyetler arasında disiplin cezası alma yaşları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($U=101,5$, $Z=-0,53$, $p>0.05$).

Kadınlar ve erkekler arasında ergenlik döneminde kavga olaylarına karışma açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür ($\chi^2=15,37$, $df:1$, $p<0.001$). Buna göre, erkeklerde bu davranışı sergileyenlerin oranı kadınlara göre daha yüksektir.

Hayvanlara zarar verme davranışı açısından cinsiyet grupları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($\chi^2=5,15$, $df:1$, $p<0.05$). Erkeklerde hayvanlara zarar verme davranışı sergileyenlerin oranı kadınlara göre daha yüksektir.

Özgeçmişinde adli ceza olanların oranı cinsiyetlere göre istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır ($\chi^2=8,05$, $df:1$, $p<0.05$). Kadınlar arasında özgeçmişinde adli ceza bulunan görülmezken, erkeklerin % 2.7'sinin ceza almış olduğu saptanmıştır. Buna göre özgeçmişinde adli ceza bulunan erkeklerin % 33.3'ünün yaralama, % 44.4'ünün hırsızlık/gasp, cinayet ve cinsel suçlar dışında kalan diğer suçlardan ceza almış olduğu, % 22.2'sinin ise suçun niteliğini belirtmediği görülmüştür.

Tablo-9: Katılımcıların Cinsiyet Değişkenine Göre Özgeçmiş Verilerinin Karşılaştırılması

		Kadın	Erkek
		N- %	N-%
Uyuşturucu madde kullanımı	Kullananlar	6 % 2	18 % 5,4
	Kullanmayanlar	289 % 98	314 % 94,6
Disiplin cezası alma yaşı (Ortalama/Standart sapma)		M=14,9 SD=2,2	M=16,6 SD=4,2
Disiplin cezası alma	Evet	11 % 3,7	24 % 7,2
	Hayır	284 % 96,3	308 % 92,8
Ergenlik döneminde kavga olaylarına karışma	Evet	19 % 6,5	55 % 16,6
	Hayır	275 % 93,5	276 % 83,4
Hayvanlara zarar verme davranışı	Evet	10 % 3,4	25 % 7,6
	Hayır	283 % 96,6	303 % 92,4
Adli ceza alma	Evet	-	9 % 2,7
	Hayır	293 % 100	323 % 97,3
Suçun niteliği	Hırsızlık/gasp	-	-
	Yaralama	-	3 % 33,3
	Cinayet	-	-
	Cinsel suç	-	-
	Diğer	-	4 % 44,4
	Belirtilmemiş	-	2 % 22,2

4.2.4. Katılımcıların Ölçeklerden Elde Ettikleri Puanlara İlişkin Analiz Sonuçları

Bu bölümde tüm katılımcıların MMPI Psikopatik Sapma Alt Ölçeği (PSÖ), Young Şema Ölçeği- Kısa Form 3 (YŞÖ-KF3) ve Kriminal Düşünce Ölçeği'nden (KDÖ) elde ettikleri puanlara ilişkin ortalama ve standart sapma değerleri verilmiştir.

Yapılan analizler sonucunda katılımcıların PSÖ'den elde ettikleri genel puan ortalaması 18,45 (SD:5,10), kadınların puan ortalaması 18,51 (SD: 4,99) ve erkeklerin puan ortalaması 18,40 (SD: 5,21) olarak saptanmıştır. Cinsiyetlere göre PSÖ'den elde edilen puanlar Bağımsız Örneklem T Testi ile karşılaştırılmış, analiz sonucunda istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($t=0,26$, $df=625$, $p>0,05$). Elde edilen bulgular Tablo-10'daki gibidir.

Tablo-10: Katılımcıların PSÖ'den Elde Ettikleri Puanlara İlişkin Analiz Sonuçları

PSÖ	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart sapma
Kadın	9	33	18,51	4,99
Erkek	9	35	18,40	5,21
Genel	9	35	18,45	5,10

Katılımcıların KDÖ'den elde ettikleri genel puan ortalamaları hak görme boyutu için 19,004 (SD: 6,43), kriminal rasyonalizasyon boyutu için 30,26 (SD: 7,71), güç yönelimi boyutu için 21,89 (SD: 7,71), merhametsizlik boyutu için 17,85 (SD: 5,62), meşrulaştırma/diğerlerini suçlama boyutu için 30,85 (SD:8,04) ve kişisel sorumsuzluk boyutu için 21,58 (SD: 9,74) olarak saptanmıştır.

Cinsiyetler arasında hak görme, güç yönelimi, merhametsizlik ve meşrulaştırma/diğerlerini suçlama boyutlarından elde edilen puanlar Bağımsız Örneklem T Testi ile karşılaştırılmış, Levene Varyansların Homojenliği Testi sonucuna göre varyansların eşit olmaması nedeniyle kriminal

rasyonalizasyon ($F=4,74$, $p<0,05$) ve kişisel sorumsuzluk ($F=8,90$, $p<0,05$) boyutlarından elde edilen puanların karşılaştırılması Mann Whitney U Testi ile yapılmıştır.

Analiz sonuçlarına göre cinsiyetler arasında hak görme ($t=-1,03$, $df=625$, $p>0,05$), kriminal rasyonalizasyon ($U=45512$, $Z=-1,53$, $p>0,05$) ve güç yönelimi ($t=0,99$, $df=625$, $p>0,05$) boyutlarından elde edilen puanlar açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık görülmezken, merhametsizlik ($t=-3,27$, $df=625$, $p<0,01$), meşrulaştırma/diğerlerini suçlama ($t=-4,52$, $df=625$, $p<0,001$) ve kişisel sorumsuzluk ($U=38919,5$, $Z=-4,51$, $p<0,001$) boyutlarından elde edilen puanlar arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık saptanmıştır. Buna göre erkeklerin merhametsizlik ve kişisel sorumsuzluk boyutlarından, kadınların ise meşrulaştırma/diğerlerini suçlama boyutundan daha yüksek puanlar aldıkları görülmektedir. Elde edilen bulgular Tablo-11 ve Tablo 12' de gösterilmiştir.

Tablo-11: Katılımcıların KDÖ Boyutlarından Elde Ettikleri Puanlara İlişkin Analiz Sonuçları

KDÖ		Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
Hak Görme	Kadın	10	40	18,72	6,30
	Erkek	10	42	19,25	6,55
	Genel	10	42	19,004	6,43
Güç Yönelimi	Kadın	10	46,67	22,21	7,79
	Erkek	10	43,33	21,60	7,64
	Genel	10	46,67	21,89	7,71
Merhametsizlik	Kadın	10	37,50	17,07	5,30
	Erkek	10	45	18,54	5,81
	Genel	10	45	17,85	5,62

Meşrulaştırma/ Diğerlerini Suçlama	Kadın	10	46,67	32,37	8,11
	Erkek	10	50	29,50	7,74
	Genel	10	50	30,85	8,04
Kriminal Rasyonalizasyon	Kadın	10	50	30,69	7,72
	Erkek	10	50	29,88	8,11
	Genel	10	50	30,26	7,71
Kişisel Sorumluluk	Kadın	10	50	19,72	9,08
	Erkek	10	50	23,23	10,02
	Genel	10	50	21,58	9,74

Tablo-12: Katılımcıların KDÖ Kriminal Rasyonalizasyon ve Kişisel Sorumluluk Boyutlarından Elde Ettikleri Puanların Sıralar Ortalama ve Toplam Değerleri

KDÖ	Sıralar Ortalaması		Sıralar Toplamı	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Kriminal Rasyonalizasyon	325,72	303,58	96088	100790
Kişisel Sorumluluk	279,93	344,27	82579,5	114298,5

Katılımcıların YŞÖ-KF3'ten elde ettikleri genel puan ortalamaları duygusal yoksunluk 10,93 (SD:5,82), başarısızlık 12,14 (SD:5,41), karamsarlık 11,87 (SD: 5,20), sosyal izolasyon/güvensizlik 17,16 (SD: 6,81), duyguları bastırma 12,45 (SD: 5,31), onay arayıcılık 21,26 (SD: 6,29), iç içe geçme/bağımlılık 17,76 (7,15), ayrıcalıklılık/yetersiz özdenetim 22,50 (SD: 7,04), kendini feda 16,53 (SD: 5,18), terk edilme 10,54 (SD:4,94), cezalandırılma 21,74 (SD:5,65), kusurluluk 10,89

(SD:5,13), tehditler karşısında dayanaksızlık 12,94 (SD:5.26) ve yüksek standartlar boyutu için 9,45 (SD:3,70) olarak saptanmıştır.

Cinsiyetler arasında duygusal yoksunluk, başarısızlık, sosyal izolasyon/güvensizlik, duyguları bastırma, iç içe geçme/bağımlılık, ayrıcalıklılık/yetersiz özdenetim, terk edilme, cezalandırma, kusurluluk, tehditler karşısında dayanaksızlık ve yüksek standartlar boyutlarından elde edilen puanlar Bağımsız Örneklem T Testi ile karşılaştırılmış, Levene Varyansların Homojenliği Testi sonucuna göre varyansların eşit olmaması nedeniyle karamsarlık ($F=25,63$, $p<0,05$), onay arayıcılık ($F=4,82$, $p<0,05$) ve kendini feda ($F=8,07$, $p<0,05$) boyutlarından elde edilen puanların karşılaştırılması Mann Whitney U Testi ile yapılmıştır.

Analiz sonuçlarına göre cinsiyetler arasında başarısızlık ($t=-0,23$, $df=625$, $p>0,05$), karamsarlık ($U=48780$, $Z=-0,08$, $p>0,05$), ayrıcalıklılık/yetersiz özdenetim ($t=0,83$, $df=625$, $p>0,05$), kendini feda ($U=46490,5$, $Z=-1,09$, $p>0,05$), cezalandırılma ($t=-0,62$, $df=625$, $p>0,05$) boyutları açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık görülmezken, duygusal yoksunluk ($t=-4,36$, $df=625$, $p<0,001$), sosyal izolasyon/güvensizlik ($t=-2,46$, $df=625$, $p<0,05$), duyguları bastırma ($t=-5$, $df=625$, $p<0,001$), iç içe geçme/bağımlılık ($t=-2,34$, $df=625$, $p<0,05$), terk edilme ($t=-3,33$, $df=625$, $p<0,01$), kusurluluk ($t=-3,53$, $df=625$, $p<0,001$), tehditler karşısında dayanaksızlık ($t=-2,44$, $df=625$, $p<0,05$), onay arayıcılık ($U=44096,5$, $Z=-2,15$, $p<0,05$) ve yüksek standartlar ($t=-3,52$, $df=625$, $p<0,001$) boyutlarından elde edilen puanlar arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık saptanmıştır. Buna göre erkekler duygusal yoksunluk, sosyal izolasyon/güvensizlik, duyguları bastırma, iç içe geçme/bağımlılık, terk edilme, kusurluluk, tehditler karşısında dayanaksızlık, onay arayıcılık ve yüksek standartlar boyutlarından kadınlara göre daha yüksek puanlar almıştır. Elde edilen bulgular Tablo-13 ve Tablo-14'te gösterilmiştir.

Tablo-13: Katılımcıların YŞÖ-KF3 Boyutlarından Elde Ettikleri Puanlara İlişkin Analiz Sonuçları

YŞÖ-KF3		Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
Duygusal Yoksunluk	Kadın	1	30	9,87	5,44
	Erkek	1	51	11,88	5,99
	Genel	1	51	10,93	5,82
Başarısızlık	Kadın	2	35	12,09	5,74
	Erkek	2	33	12,19	5,12
	Genel	2	35	12,14	5,41
Karamsarlık	Kadın	4	30	12,12	5,89
	Erkek	4	30	11,65	4,49
	Genel	4	30	11,87	5,20
Sosyal İzolasyon/ Güvensizlik	Kadın	3	38	16,45	6,67
	Erkek	2	39	17,79	6,88
	Genel	2	39	17,16	6,81
Duyguları Bastırma	Kadın	1	29	11,35	5,43
	Erkek	1	27	13,43	5,008
	Genel	1	29	12,45	5,31
Onay Arayıcılık	Kadın	3	36	20,80	5,84
	Erkek	1	63	21,66	6,66
	Genel	1	63	21,26	6,29
İç İçe Geçme/ Bağımlılık	Kadın	7	49	17,05	7,41
	Erkek	7	38	18,39	6,87
	Genel	7	49	17,76	7,15
Ayrıcalıklılık /Yetersiz Özdenetim	Kadın	3	42	22,75	7,44
	Erkek	3	42	22,28	6,68
	Genel	3	42	22,50	7,04
Kendini Feda	Kadın	4	30	16,32	5,53
	Erkek	4	27	16,72	4,85
	Genel	4	30	16,53	5,18

Terk Edilme	Kadın	1	25	9,84	4,94
	Erkek	3	27	11,15	4,86
	Genel	1	27	10,54	4,94
Cezalandırılma	Kadın	3	36	21,59	5,84
	Erkek	2	36	21,88	5,47
	Genel	2	36	21,74	5,65
Kusurluluk	Kadın	3	35	10,13	5,22
	Erkek	1	29	11,57	4,97
	Genel	1	35	10,89	5,13
Tehditler Karşısında Dayanıksızlık	Kadın	5	30	12,39	5,45
	Erkek	2	26	13,42	5,06
	Genel	2	30	12,94	5,26
Yüksek Standartlar	Kadın	2	18	8,90	3,70
	Erkek	3	18	9,93	3,64
	Genel	2	18	9,45	3,70

Tablo-14: Katılımcıların YŞÖ-KF3 Karamsarlık, Onay Arayıcılık ve Kendini Feda Boyutlarından Elde Ettikleri Puanların Sıralar Ortalama ve Toplam Değerleri

YŞÖ-KF3	Sıralar Ortalaması		Sıralar Toplamı	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Karamsarlık	314,64	313,43	928,20	104058
Onay Arayıcılık	297,48	328,68	87756,5	109121,5
Kendini Feda	305,59	321,47	90150,5	106727,5

4.3. Antisosyal Davranışlar Gösteren Kişilere İlişkin Analiz Sonuçları

4.3.1. Sıklık

Antisosyal davranış gösteren kişileri belirlemek üzere kullanılan MMPI Psikopatik Sapma alt testinde, psikopatolojik anlamlılık sınırı olan ve ortalamanın iki standart sapma üzerine denk gelen 70 T puanı kesme noktası olarak belirlenmiştir. Böylelikle Türk örnekleminde elde edilen verilere göre, kadınlarda 27.76 (M=18.12, SD=4.82) ve erkeklerde 26.36 (M=16.62, SD=4.87) olarak belirlenmiş olan puan ve üzeri (*Savaşır'dan akt., Ceyhun ve Oral, 1998*) antisosyal davranış olarak kabul edilmiştir. Yapılan frekans analizi sonucunda 627 katılımcı içerisinde 48 kişinin geçerli ölçütü karşıladığı görülmüş, antisosyal davranış sıklığı %7.7 olarak saptanmıştır. Elde edilen bulgular Tablo-15'teki gibidir.

Tablo-15: Antisosyal Davranış Sıklığı

	N	%
Antisosyal davranış gösterenler	48	% 7.7
Antisosyal davranış göstermeyenler	579	% 92.3
Toplam	627	% 100

4.3.2. Antisosyal Davranış Gösteren Kişilerin Demografik Özellikleri

Antisosyal davranışlar gösteren kişilerin yaş aralığı 18-53 yaş ve yaş ortalaması 28.9 (SD=8.6 yaş) olarak saptanmış olup, % 37.5'ini kadınlar ve % 62.5'ini erkekler oluşturmaktadır. % 22.9'u ilkökul, %12.5'u ortaokul, %22.9'u lise, %39.6'sı üniversite ve %2.1'i lisans üstü eğitim düzeyindedir. Antisosyal davranışlar gösteren kişilerin % 77.1'ini bekarlar, % 22.9'unu evliler oluşturmakta olup, çalışan ve çalışmayan kişilerin oranının ise birbirine eşit olduğu görülmektedir. Antisosyal davranışlar gösteren kişilerin demografik verilerine ilişkin özellikler Tablo-16'da olduğu gibidir.

Tablo-16: Antisosyal Davranış Gösterenlerin Demografik Özellikleri

Yaş Ortalaması		M=28.9, SD=8.6	
		N	%
Cinsiyet	Kadın	18	% 37.5
	Erkek	30	% 62.5
Eğitim Durumu	İlkokul	11	% 22.9
	Ortaokul	6	% 12.5
	Lise	11	%22.9
	Üniversite	19	% 39.6
	Lisans Üstü	1	% 2.1
Medeni Durum	Evli	11	% 22.9
	Bekar	37	% 77.1
Çalışma Durumu	Çalışıyor	24	% 50
	Çalışmıyor	24	% 50

4.3.3. Antisosyal Davranış Gösteren Kişilerin Özgeçmişlerine İlişkin Bilgiler

Antisosyal davranışlar gösteren kişiler arasında uyuşturucu madde kullananların oranı % 8.3 olarak saptanmıştır. Öğrenim yaşamlarında disiplin cezası almış olanların oranı % 8.3 olup, disiplin cezası almış olanların yaş aralığı 11-25 yaş ve yaş ortalaması 18 (SD:5.25 yaş) olarak belirlenmiştir. Ergenlik döneminde kavga olaylarına karışma davranışı sergileyen kişilerin oranı % 37.5, hayvanlara zarar verme davranışı gösteren kişilerin oranı % 6.5 ve özgeçmişinde adli ceza bulunanların oranı % 6.3 olarak saptanmıştır. Adli ceza almış olanların % 66.7'sinin yaralama suçu işlediği, % 33.3'ünün ise hırsızlık/gasp, cinayet ve cinsel suçlar dışında kalan diğer suçlardan ceza almış olduğu görülmektedir. Elde edilen bulgular Tablo-17'deki gibidir.

Tablo-17: Antisosyal Davranış Gösterenlerin Özgeçmiş Verileri

		N	%
Uyuşturucu madde kullanımı	Kullananlar	4	% 8,3
	Kullanmayanlar	44	% 91,7
Disiplin Cezası Alma Yaşı (Ortalama/standart sapma)		M:18, SD:5,25	
Disiplin cezası alma	Evet	4	% 8.3
	Hayır	44	% 91.7
Ergenlikte kavga olaylarına karışma	Evet	18	% 37.5
	Hayır	30	% 62.5
Hayvanlara zarar verme davranışı	Evet	3	% 6.5
	Hayır	43	% 93.5
Adli ceza alma	Evet	3	% 6.3
	Hayır	45	% 93.8
Suçun niteliği	Hırsızlık/gasp	-	-
	Yaralama	2	% 66.7
	Cinayet	-	-
	Cinsel suç	-	-
	Diğer	1	% 33.3

4.3.4. Antisosyal Davranış Gösteren Kişilerin Cinsiyet Değişkenine Göre Karşılaştırılması

Antisosyal davranışlar gösteren kadın ve erkekler demografik veriler açısından karşılaştırılmış, elde edilen bulgular Tablo-18'de verilmiştir.

Bulgulara göre kadınların yaş aralığı 18-45 yaş ve yaş ortalaması 24.3 (SD:6.6 yaş), erkeklerin ise yaş aralığı 20-53 yaş ve yaş ortalaması 31.9 (SD: 8.5) olarak saptanmış, kadın ve erkeklerin yaşları arasındaki fark Bağımsız Örneklem T Testi ile sınanmış ve erkeklerin yaşlarının kadınlara

göre istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmüştür ($t=-3.21$, $df=44$, $p<0.05$). Kadınların % 72.2'si, erkeklerin % 26.7'si 18-24 yaş, kadınların % 16.7'si, erkeklerin % 20'si 25-34 yaş, kadınların % 5.6'sı, erkeklerin % 40'ı 35-44 yaş, kadınların % 5.6'sı, erkeklerin % 6.7'si 45-54 yaş aralığında olup, erkeklerin % 6.7'si yaşını belirtmemiştir. Kadın ve erkekler, yüksek (üniversite ve üzeri) ve düşük (lise ve altı) eğitim düzeyi açısından karşılaştırıldığında, kadınların eğitim düzeylerinin erkeklere göre istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmüştür ($\chi^2=11.06$, $df:1$, $p<0.01$). Kadınlar ve erkekler arasında medeni durum açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (Fisher's Exact Test $\chi^2=0.63$, $df:1$, $p>0.05$). Çalışma durumu açısından kadınlar ve erkekler arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık olduğu görülmüş olup, erkeklerde çalışma oranı kadınlara göre daha yüksektir ($\chi^2=8.88$, $df:1$, $p<0.01$).

Tablo-18: Antisozyal Davranış Gösterenlerin Demografik Özelliklerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Karşılaştırılması

		Kadın N- %	Erkek N- %
Yaş		M=24.3, SD=6.6	M=31.9, SD=8.5
Eğitim Durumu	İlkokul	1 % 5.6	10 % 33.3
	Ortaokul	2 % 11.1	4 % 13.3
	Lise	2 % 11.1	9 % 30
	Üniversite	13 % 72.2	6 % 20
	Lisans Üstü	-	1 % 3.3
Medeni Durum*	Evli	3 % 16.7	8 % 26.7
	Bekar	15 % 83.3	22 % 73.3
Çalışma Durumu	Çalışıyor	4 % 22.2	20 % 66.7
	Çalışmıyor	14 % 77.8	10 % 33.3

*Beklenen değerlerin 5'ten küçük olması durumunda χ^2 Fisher's Exact Test kullanılmıştır.

Antisosyal davranışlar gösteren kadın ve erkekler, özgeçmişe ilişkin veriler açısından karşılaştırılmış, elde edilen bulgular Tablo-19’da verilmiştir.

Bulgulara göre herhangi bir uyuşturucu madde kullananlar ile kullanmayanlar arasında cinsiyetler açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (Fisher’s Exact Test $\chi^2=2.61$, df:1, $p>0.05$). Cinsiyetlere göre disiplin cezası alanlar ile almayanlar arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır (Fisher’s Exact Test $\chi^2=0.29$, df:1, $p>0.05$). Kadınlarda disiplin cezası alma yaş aralığı 16-20 yaş ve yaş ortalaması 18 (SD:2.8), erkeklerde ise disiplin cezası alma yaş aralığı 14-25 yaş ve yaş ortalaması 19.5 (SD:7.7) olarak saptanmış olup, cinsiyetler arasında disiplin cezası alma yaşları Bağımsız Örneklem T Testi ile karşılaştırılmış, istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür ($t=-0,25$, df=2, $p>0.05$). Kadınlar ve erkekler arasında ergenlik döneminde kavga olaylarına karışan ve bu tür davranışlar sergilemeyenlerin oranları arasındaki fark istatistiki açıdan anlamlı değildir ($\chi^2=2.86$, df:1, $p>0.05$). Cinsiyet grupları arasında hayvanlara zarar verme davranışı gösteren kişilerle göstermeyen kişiler arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (Fisher’s Exact Test $\chi^2=0.04$, df:1, $p>0.05$). Özgeçmişinde adli ceza olanların oranında cinsiyetlere göre istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır (Fisher’s Exact Test $\chi^2=1.92$, df:1, $p>0.05$). Kadınlar arasında özgeçmişinde adli ceza bulunan görülmezken, erkeklerin % 66.7’sinin yaralama, % 33.3 ’ünün ise hırsızlık/gasp, cinayet ve cinsel suçlar dışında kalan diğer suçlardan ceza almış olduğu saptanmıştır.

Tablo-19: Antisosyal Davranış Gösterenlerin Cinsiyet Değişkenine Göre Özgeçmiş Verilerinin Karşılaştırılması

		Kadın	Erkek
		N- %	N-%
Uyuşturucu madde kullanımı*	Kullananlar	-	4 % 13,3
	Kullanmayanlar	18 % 100	26 % 86,7

Disiplin cezası alma yaşı (Ortalama/Standart Sapma)		M:18 SD:2.8	M:19.5 SD:7.7
Disiplin cezası alma*	Evet	2 %11.1	2 %6.7
	Hayır	16 %88.9	28 %93.3
Ergenlik döneminde kavga olaylarına karışma	Evet	4 %22.2	14 %46.7
	Hayır	14 %77.8	16 %53.3
Hayvanlara zarar verme davranışı*	Evet	1 %5.6	2 %7.1
	Hayır	17 %94.4	26 %92.9
Adli ceza alma*	Evet	-	3 %10
	Hayır	18 %100	27 %90
Suçun niteliği	Hırsızlık/gasp	-	-
	Yaralama	-	2 %66.7
	Cinayet	-	-
	Cinsel suç	-	-
	Diğer	-	1 %33.3

*Beklenen değerlerin 5'ten küçük olması durumunda χ^2 Fisher's Exact Test kullanılmıştır.

4.3.5. Antisosyal Davranış Gösteren Kişilerin Ölçeklerden Elde Ettikleri Puanlara İlişkin Analiz Sonuçları

Bu bölümde, gözlem sayısı yeterli olmamakla birlikte, çalışmada saptanan antisosyal davranış sıklığının literatür değerleri ile uyum göstermesi nedeniyle, antisosyal davranışlar sergileyen 48 kişinin, PSÖ, YŞÖ-KF3 ve KDÖ'den elde ettikleri puanlara ilişkin ortalama ve standart sapma değerleri verilmiştir.

Yapılan analizler sonucunda antisosyal davranışlar sergileyenlerin PSÖ'den elde ettikleri genel puan ortalaması 29,6 (SD:2,22), kadınların puan ortalaması 29,33 (SD:1,6) ve erkeklerin puan ortalaması 29,76 (SD: 2,54) olarak saptanmıştır. Levene Varyansların Homojenliği Testi sonucuna göre varyansların eşit olmaması nedeniyle ($F=4,96$, $p<0,05$) cinsiyetlere göre PSÖ'den elde edilen puanlar Mann Whitney U Testi ile karşılaştırılmış, analiz sonucunda istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($U=263$, $Z=-0,15$, $p>0,05$). Elde edilen bulgular Tablo-20 ve Tablo-21'de gösterilmiştir.

Tablo-20: Antisosyal Davranış Gösterenlerin PSÖ'den Elde Ettikleri Puanlara İlişkin Analiz Sonuçları

PSÖ	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart sapma
Kadın	28	33	29,33	1,6
Erkek	27	35	29,76	2,54
Genel	27	35	29,6	2,22

Tablo-21: Antisosyal Davranış Gösterenlerin PSÖ'den Elde Ettikleri Puanların Sıralar Ortalama ve Toplam Değerleri

PSÖ	Sıralar Ortalaması		Sıralar Toplamı	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
	24,11	24,73	434	742

Antisosyal davranış gösterenlerin KDÖ'den elde ettikleri genel puan ortalamaları hak görme boyutu için 24,35 (SD:7,07), kriminal rasyonalizasyon boyutu için 35,85 (SD:7,75), güç yönelimi boyutu için 28,55 (SD:7,24), merhametsizlik boyutu için 20,14 (SD:5,33), meşrulaştırma/diğerlerini suçlama boyutu için 35,69 (SD:5,83) ve kişisel sorumsuzluk boyutu için 27,5 (SD:11,71) olarak saptanmıştır.

Cinsiyetler arasında hak görme, kriminal rasyonalizasyon, güç yönelimi, meşrulaştırma/diğerlerini suçlama ve kişisel sorumsuzluk boyutlarından elde edilen puanlar Bağımsız Örneklem T Testi ile karşılaştırılmış, Levene Varyansların Homojenliği Testi sonucuna göre varyansların eşit olmaması nedeniyle ($F=4,63$, $p<0,05$), merhametsizlik boyutundan elde edilen puanların karşılaştırılması Mann Whitney U Testi ile yapılmıştır.

Analiz sonuçlarına göre cinsiyetler arasında kriminal rasyonalizasyon ($t=0,49$, $df=46$, $p>0,05$), güç yönelimi ($t=1,23$, $df=46$, $p>0,05$), merhametsizlik ($U=195,5$, $Z=-1,65$, $p>0,05$) ve kişisel sorumsuzluk ($t=-1,01$, $df=46$, $p>0,05$) boyutlarından elde edilen puanlar açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık görülmezken, hak görme ($t=-2,01$, $df=46$, $p<0,05$) ve meşrulaştırma/diğerlerini suçlama ($t=-2,06$, $df=46$, $p<0,05$) boyutlarından elde edilen puanlar arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık saptanmıştır. Buna göre erkeklerin hak görme ve meşrulaştırma/diğerlerini suçlama boyutlarından kadınlara göre daha yüksek puanlar aldıkları görülmektedir. Elde edilen bulgular Tablo-22 ve Tablo-23'te gösterilmiştir.

Tablo-22: Antisosyal Davranış Gösterenlerin KDÖ Boyutlarından Elde Ettikleri Puanlara İlişkin Analiz Sonuçları

KDÖ		Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
Hak Görme	Kadın	10	40	21,77	7,84
	Erkek	12	38	25,90	6,19
	Genel	10	40	24,35	7,07

Güç Yönelimi	Kadın	16,67	46,67	30,21	8,66
	Erkek	16,66	36,67	27,55	6,18
	Genel	16,66	46,67	28,55	7,24
Merhametsizlik	Kadın	10	37,5	19,30	7,06
	Erkek	15	32,5	20,64	4,03
	Genel	10	37,5	20,14	5,33
Meşrulaştırma/ Diğerlerini Suçlama	Kadın	26,67	46,67	33,51	6,41
	Erkek	26,58	46,67	36,99	5,13
	Genel	26,58	46,67	35,69	5,83
Kriminal Rasyonalizasyon	Kadın	28,33	46,67	36,57	6,40
	Erkek	20	48,33	35,42	8,53
	Genel	20	48,33	35,85	7,75
Kişisel Sorumluluk	Kadın	10	50	25,27	12,54
	Erkek	10	50	28,83	11,19
	Genel	10	50	27,50	11,71

Tablo-23: Antisosyal Davranış Gösterenlerin KDÖ Merhametsizlik Boyutundan Elde Ettikleri Puanların Sıralar Ortalama ve Toplam Değerleri

KDÖ	Sıralar Ortalaması		Sıralar Toplamı	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Merhametsizlik	20,36	26,98	366,5	809,5

Antisosyal davranış gösterenlerin YŞÖ-KF3'ten elde ettikleri genel puan ortalamaları duygusal yoksunluk 17,72 (SD:6,95), başarısızlık 16,08 (SD:6,44), karamsarlık 15,93 (SD:5,90), sosyal izolasyon/güvensizlik 24,85 (SD:7,46), duyguları bastırma 16,75 (SD:5,29), onay arayıcılık 24,97 (SD:5,78), iç içe geçme/bağımlılık 22,85 (SD:9,58), ayrıcalıklılık/yetersiz özdenetim 27,66 (SD:5,11), kendini feda 17,27 (SD:5,20), terk edilme 14,35 (SD:5,98), cezalandırılma 23,75

(SD:5,17), kusurluluk 15,95 (SD:6,95), tehditler karşısında dayanaksızlık 16,41 (SD:5,87) ve yüksek standartlar boyutu için 11,04 (SD:3,59) olarak saptanmıştır.

Cinsiyetler arasında duygusal yoksunluk, karamsarlık, sosyal izolasyon/güvensizlik, duyguları bastırma, onay arayıcılık, kendini feda, terk edilme, cezalandırılma, tehditler karşısında dayanaksızlık ve yüksek standartlar boyutlarından elde edilen puanlar Bağımsız Örneklem T Testi ile karşılaştırılmış, Levene Varyansların Homojenliği Testi sonucuna göre varyansların eşit olmaması nedeniyle başarısızlık ($F=11,43$, $p<0,05$), iç içe geçme bağımlılık ($F=7,53$, $p<0,05$), ayrıcalıklılık/yetersiz özdenetim ($F=4,79$, $p<0,05$) ve kusurluluk ($F=8,70$, $p<0,05$) boyutlarından elde edilen puanların karşılaştırılması Mann Whitney U Testi ile yapılmıştır.

Analiz sonuçlarına göre cinsiyetler arasında duygusal yoksunluk ($t=-0,34$, $df=46$, $p>0,05$), başarısızlık ($U=264,5$, $Z=-0,11$, $p>0,05$), sosyal izolasyon/güvensizlik ($t=0,22$, $df=46$, $p>0,05$), duyguları bastırma ($t=-0,02$, $df=46$, $p>0,05$), onay arayıcılık ($t=0,27$, $df=46$, $p>0,05$), iç içe geçme/bağımlılık ($U=241,5$, $Z=-0,60$, $p>0,05$), ayrıcalıklılık/yetersiz özdenetim ($U=195$, $Z=-1,60$, $p>0,05$), kendini feda ($t=-0,10$, $df=46$, $p>0,05$), terk edilme ($t=-0,56$, $df=46$, $p>0,05$), cezalandırılma ($t=0,77$, $df=46$, $p>0,05$), kusurluluk ($U=265$, $Z=-0,10$, $p>0,05$), tehditler karşısında dayanaksızlık ($t=1,14$, $df=46$, $p>0,05$) ve yüksek standartlar ($t=1,27$, $df=46$, $p>0,05$) boyutları açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık görülmezken, karamsarlık ($t=2,81$, $df=46$, $p<0,01$) boyutundan elde edilen puanlar arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık saptanmıştır. Buna göre kadınlar karamsarlık boyutundan erkeklere göre daha yüksek puanlar almıştır. Elde edilen bulgular Tablo-24 ve Tablo-25'te gösterilmiştir.

Tablo-24: Antisozyal Davranış Gösterenlerin YŞÖ-KF3 Boyutlarından Elde Ettikleri Puanlara İlişkin Analiz Sonuçları

YŞÖ-KF3		Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
Duygusal Yoksunluk	Kadın	5	30	17,27	7,42
	Erkek	5	28	18	6,77
	Genel	5	30	17,72	6,95
Başarısızlık	Kadın	7	33	17,05	8,47
	Erkek	7	28	15,50	4,93
	Genel	7	33	16,08	6,44
Karamsarlık	Kadın	7	30	18,83	5,91
	Erkek	5	26	14,20	5,26
	Genel	5	30	15,93	5,90
Sosyal İzolasyon/ Güvensizlik	Kadın	9	38	25,16	7,85
	Erkek	8	38	24,66	7,34
	Genel	8	38	24,85	7,46
Duyguları Bastırma	Kadın	5	29	16,72	6,39
	Erkek	8	25	16,76	4,63
	Genel	5	29	16,75	5,29
Onay Arayıcılık	Kadın	14	36	25,27	6,03
	Erkek	12	34	24,80	5,71
	Genel	12	36	24,97	5,78
İç İçe Geçme/ Bağımlılık	Kadın	9	47	24,72	12,33
	Erkek	10	35	21,73	7,50
	Genel	9	47	22,85	9,58
Ayrıcalıklılık /Yetersiz Özdenetim	Kadın	23	37	29,33	3,72
	Erkek	16	38	26,66	5,60
	Genel	16	38	27,66	5,11
Kendini Fedâ	Kadın	5	25	17,16	5,50
	Erkek	8	27	17,33	5,11
	Genel	5	27	17,27	5,20

Terk Edilme	Kadın	5	25	13,72	6,93
	Erkek	5	26	14,73	5,41
	Genel	5	26	14,35	5,98
Cezalandırılma	Kadın	10	36	24,50	5,95
	Erkek	16	33	23,30	4,67
	Genel	10	36	23,75	5,17
Kusurluluk	Kadın	6	31	16,16	8,57
	Erkek	6	28	15,83	5,94
	Genel	6	31	15,95	6,95
Tehditler Karşısında Dayanıksızlık	Kadın	7	30	17,66	6,74
	Erkek	8	26	15,66	5,26
	Genel	7	30	16,41	5,87
Yüksek Standartlar	Kadın	3	18	11,88	4,04
	Erkek	4	16	10,53	3,25
	Genel	3	18	11,04	3,59

Tablo-25: Antisosyal Davranış Gösterenlerin YŞÖ-KF3 Başarısızlık, İç İçe Geçme Bağımlılık, Ayrıcalıklılık/Yetersiz Özdenetim ve Kusurluluk Boyutlarından Elde Ettikleri Puanların Sıralar Ortalama ve Toplam Değerleri

YŞÖ-KF3	Sıralar Ortalaması		Sıralar Toplamı	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Başarısızlık	24,81	24,32	446,5	729,5
İç İçe Geçme Bağımlılık	26,08	23,55	469,5	706,5
Ayrıcalıklılık/Ye tersiz Özdenetim	28,67	22	516	660
Kusurluluk	24,22	24,67	436	740

4.4. Hipotezlerin Sınanmasına İlişkin Analiz Sonuçları

Bu bölümde çalışmanın hipotezlerinin sınanması amacıyla, öncelikle MMPI PSÖ'den elde edilen puanlar ile KDÖ ve YŞÖ-KF3'ten elde edilen puanlar arasındaki ilişki, Pearson momentler çarpımının korelasyon katsayısı hesaplanarak incelenmiş, değişkenler arasındaki korelasyonu etkileyeceği için değişkenlere ait aykırı veriler analize dahil edilmemiş, daha sonra ilişkinin yönü ve kuvvetini incelemek amacıyla hiyerarşik regresyon analizi yapılmıştır.

4.4.1. Antisosyal Davranışlar ile Kriminal Düşünceler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Çalışmada antisosyal davranış puanları ile kriminal düşünce alt boyutlarından elde edilen puanlar arasında pozitif korelasyon olması beklenmiş, hipotezin sınanması amacıyla MMPI PSÖ'den elde edilen puanlar ile KDÖ alt boyut puanları arasındaki ilişki incelenmiştir. Analiz sonucunda PSÖ puanları ile KDÖ'nün tüm alt boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde ve pozitif yönde ilişki olduğu saptanmıştır. Elde edilen bulgular Tablo-26'daki gibidir.

Tablo-26: Antisosyal Davranışlar ile Kriminal Düşünceler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

KDÖ Alt Boyutları	PSÖ Puanı	
	Korelasyon Katsayısı	Anlamlılık düzeyi
Hak Görme	0.239	p<0.001
Kriminal Rasyonalizasyon	0.240	p<0.001
Güç Yönelimi	0.336	p<0.001
Merhametsizlik	0.118	p<0.05
Meşrulaştırma/Diğerlerini Suçlama	0.241	p<0.001
Kişisel sorumsuzluk	0.206	p<0.001

Yapılan hiyerarşik regresyon analizi sonucunda kriminal düşüncelerin antisosyal davranışları yordadığı saptanmıştır. Analiz sonuçlarına göre oluşturulan model anlamlıdır ($R=,414$, $R^2=,171$, $F(4, 601)=31,046$, $p<0.001$). Kriminal düşünceler antisosyal davranışlardaki değişimin % 17'sini açıklamaktadır. Modelin anlamlılığının sağlanmasında hangi kriminal düşünce boyutlarının açıklayıcı rolü olduğu incelendiğinde güç yönelimi ($\beta=,269$, $t(601)=6,766$, $p<0.001$), kişisel sorumsuzluk ($\beta=,133$, $t(601)=3,441$, $p<0.01$), meşrulaştırma/diğerlerini suçlama ($\beta=,117$, $t(601)=2,848$, $p<0.01$) ve kriminal rasyonalizasyon ($\beta=,089$, $t(601)=2,120$, $p<0.05$) boyutlarının antisosyal davranışları yordadığı görülmüştür. Buna göre güç yönelimi, kişisel sorumsuzluk, meşrulaştırma/diğerlerini suçlama ve kriminal rasyonalizasyon puanlarındaki artış antisosyal davranışlardaki artışı yordamaktadır. Güç yöneliminin antisosyal davranışlar üzerinde diğerlerine göre daha etkili olduğu görülmektedir. Elde edilen bulgular Tablo-27'deki gibidir.

Tablo-27: Antisosyal Davranışlar ile Kriminal Düşünceler Arasındaki İlişkiye Ait Hiyerarşik Regresyon Sonuçları

	Etki Büyüklüğü R^2	F Değeri	P Değeri
Model	,171	31,046	$p<0.001$
Yordayıcı Değişkenler	β Değeri	t Değeri	P Değeri
Güç Yönelimi	,269	6,766	$p<0.001$
Kişisel sorumsuzluk	,133	3,441	$p<0.01$
Meşrulaştırma/Diğerlerini Suçlama	,117	2,848	$p<0.01$
Kriminal Rasyonalizasyon	,089	2,120	$p<0.05$

4.4.2. Antisosyal Davranışlar ile Erken Dönem Uyumsuz Şema Boyutları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Çalışmada antisosyal davranış puanlarının, erken dönem uyumsuz şema boyutları içerisinde, özellikle sosyal izolasyon/güvensizlik, duyguları bastırma ve ayrıcalıklılık/yetersiz özdenetim şema boyutlarından elde edilen puanlar ile ilişkili olması beklenmiş, hipotezin sınanması amacıyla MMPI PSÖ'den elde edilen puanlar ile YŞÖ-KF3 alt boyut puanları arasındaki ilişki incelenmiştir. Yapılan analiz, PSÖ puanları ile YŞÖ-KF3'ün tüm alt boyutları arasındaki ilişkinin istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde olduğunu göstermektedir. Elde edilen bulgular Tablo-28'deki gibidir.

Tablo-28: Antisosyal Davranışlar ile Erken Dönem Uyumsuz Şema Boyutları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

YŞÖ-KF3 Alt Boyutları	PSÖ Puanı	
	Korelasyon Katsayısı	Anlamlılık düzeyi
Duygusal Yoksunluk	0,419	p<0.001
Başarısızlık	0,310	p<0.001
Karamsarlık	0,387	p<0.001
Sosyal izolasyon /Güvensizlik	0,420	p<0.001
Duyguları Bastırma	0,222	p<0.001
Onay Arayıcılık	0,183	p<0.001
İç içe geçme/Bağımlılık	0,294	p<0.001
Ayrıcalıklılık/ Yetersiz özdenetim	0,253	p<0.001

Kendini Feda	0,138	p<0.05
Terk Edilme	0,300	p<0.001
Cezalandırılma	0,136	p<0.05
Kusurluluk	0,323	p<0.001
Tehditler Karşısında Dayanaksızlık	0,314	p<0.001
Yüksek Standartlar	0,088	p<0.05

Yapılan hiyerarşik regresyon analizi sonucunda erken dönem uyumsuz şemaların antisosyal davranışları yordadığı saptanmıştır. Analiz sonuçlarına göre oluşturulan model anlamlıdır ($R=,547$, $R^2=,299$, $F(6, 596)=42,387$, $p<0.001$). Erken dönem uyumsuz şemalar antisosyal davranışlardaki değişimin %29'unu açıklamaktadır. Modelin anlamlılığının sağlanmasında hangi uyumsuz şema boyutlarının açıklayıcı rolü olduğu incelendiğinde sosyal izolasyon/güvensizlik ($\beta=,259$, $t(596)=4,665$, $p<0.001$), karamsarlık ($\beta=,211$, $t(596)=5,043$, $p<0.001$), duygusal yoksunluk ($\beta=,268$, $t(596)=5,668$, $p<0.001$), duyguları bastırma ($\beta=-,169$, $t(596)=-3,544$, $p<0.001$), yüksek standartlar ($\beta=-,117$, $t(596)=-2,949$, $p<0.01$) ve ayrıcalıklılık/yetersiz özdenetim ($\beta=,114$, $t(596)=2,830$, $p<0.01$) boyutlarının antisosyal davranışları yordadığı görülmüştür. Buna göre sosyal izolasyon/güvensizlik, karamsarlık, duygusal yoksunluk ve ayrıcalıklılık/yetersiz özdenetim puanlarındaki artış antisosyal davranışlardaki artışı, duyguları bastırma ve yüksek standartlar puanlarındaki artış ise antisosyal davranışlardaki düşüşü yordamaktadır. Duygusal yoksunluk boyutunun antisosyal davranışlar üzerinde diğerlerine göre daha etkili olduğu görülmektedir. Elde edilen bulgular Tablo-29'deki gibidir.

Tablo-29: Antisosyal Davranışlar ile Erken Dönem Uyumsuz Şema Boyutları Arasındaki İlişkiye Ait Hiyerarşik Regresyon Sonuçları

	Etki Büyüklüğü R ²	F Değeri	P Değeri
Model	,299	42,387	p<0.001
Yordayıcı Değişkenler	β Değeri	t Değeri	P Değeri
Sosyal İzolasyon/Güvensizlik	,259	4,665	p<0.001
Karamsarlık	,211	5,043	p<0.001
Duygusal Yoksunluk	,268	5,668	p<0.001
Duyguları Bastırma	-,169	-3,544	p<0.001
Yüksek Standartlar	-,117	-2,949	p<0.01
Ayrıcalıklılık/Yetersiz Özdenetim	,114	2,830	p<0.01

4.4.3. Kriminal Düşünceler ile Erken Dönem Uyumsuz Şema Boyutları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Çalışmada kriminal düşünce alt boyutlarının, erken dönem uyumsuz şema boyutları içerisinde, özellikle sosyal izolasyon/güvensizlik, duyguları bastırma ve ayrıcalıklılık/yetersiz özdenetim şema boyutlarıyla ilişkili olması beklenmiş, hipotezin sınanması amacıyla KDÖ alt boyutlarından elde edilen puanlar ile YŞÖ-KF3 alt boyut puanları arasındaki ilişki incelenmiştir.

Analiz sonucunda KDÖ hak görme alt boyutu ile YŞÖ-KF3 duygusal yoksunluk, başarısızlık, karamsarlık, sosyal izolasyon/güvensizlik, duyguları bastırma, onay arayıcılık, iç içe

geçme/bağımlılık, ayrıcalıklılık/yetersiz özdenetim, terk edilme, kusurluluk ve tehditler karşısında dayanıksızlık alt boyutları arasındaki ilişkinin istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde olduğu görülmüştür. Hak görme boyutu ile kendini feda, cezalandırılma ve yüksek standartlar boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki saptanmamıştır.

KDÖ kriminal rasyonalizasyon alt boyutu ile YŞÖ-KF3 duygusal yoksunluk, başarısızlık, sosyal izolasyon/güvensizlik, duyguları bastırma, ayrıcalıklılık/yetersiz özdenetim, kusurluluk ve tehditler karşısında dayanıksızlık alt boyutları arasındaki ilişkinin istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde olduğu görülmüştür. Kriminal rasyonalizasyon alt boyutu ile karamsarlık, onay arayıcılık, iç içe geçme/bağımlılık, kendini feda, terk edilme, cezalandırılma ve yüksek standartlar alt boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki saptanmamıştır.

KDÖ güç yönelimi alt boyutu ile YŞÖ-KF3 duygusal yoksunluk, başarısızlık, karamsarlık, sosyal izolasyon/güvensizlik, duyguları bastırma, iç içe geçme/bağımlılık, ayrıcalıklılık/yetersiz özdenetim, terk edilme, cezalandırılma, kusurluluk ve tehditler karşısında dayanıksızlık alt boyutları arasındaki ilişkinin istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde olduğu görülmüştür. Güç yönelimi alt boyutu ile onay arayıcılık, kendini feda ve yüksek standartlar alt boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki saptanmamıştır.

KDÖ merhametsizlik alt boyutu ile YŞÖ-KF3 duygusal yoksunluk, başarısızlık, karamsarlık, sosyal izolasyon/güvensizlik, duyguları bastırma, iç içe geçme/bağımlılık, ayrıcalıklılık/yetersiz özdenetim, terk edilme, kusurluluk, tehditler karşısında dayanıksızlık ve yüksek standartlar arasındaki ilişkinin istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde olduğu görülmüştür. Merhametsizlik alt boyutu ile onay arayıcılık, kendini feda ve cezalandırılma alt boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki saptanmamıştır.

KDÖ meşrulaştırma/diğerlerini suçlama alt boyutu ile YŞÖ-KF3 başarısızlık, karamsarlık, ayrıcalıklılık/yetersiz özdenetim, kendini feda, cezalandırılma ve tehditler karşısında dayanıksızlık

alt boyutları arasındaki ilişkinin istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde olduğu görülmüştür. Meşrulaştırma/diğerlerini suçlama alt boyutu ile duygusal yoksunluk, sosyal izolasyon/güvensizlik, duyguları bastırma, onay arayıcılık, iç içe geçme/bağımlılık, terk edilme, kusurluluk ve yüksek standartlar alt boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki saptanmamıştır.

KDÖ kişisel sorumsuzluk alt boyutu ile YŞÖ-KF3 duygusal yoksunluk, başarısızlık, karamsarlık, sosyal izolasyon/güvensizlik, duyguları bastırma, onay arayıcılık, iç içe geçme/bağımlılık, ayrıcalıklılık/yetersiz özdenetim, kendini feda, terk edilme, kusurluluk, tehditler karşısında dayanıksızlık ve yüksek standartlar alt boyutları arasındaki ilişkinin istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde olduğu görülmüştür. Kişisel sorumsuzluk alt boyutu ile cezalandırılma alt boyutu arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. Elde edilen bulgular Tablo-30'daki gibidir.

Tablo-30: Kriminal Düşünceler ile Erken Dönem Uyumsuz Şema Boyutları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

YŞÖ-KF3 Alt Boyutları	KDÖ Alt Boyutları					
	Hak Görme	Kriminal Rasyonali zasyon	Güç Yönelimi	Merhametsizlik	Meşrulaştırma/ Diğerlerini Suçlama	Kişisel sorumsuzluk
Duygusal Yoksunluk	,188***	,117*	,150***	,190***	,060	,219***
Başarısızlık	,221***	,105*	,254***	,241***	,111*	,125*
Karamsarlık	,162***	,070	,229***	,162***	,182***	,105*
Sosyal izolasyon /Güvensizlik	194***	,165***	,187***	,196***	,076	,220***
Duyguları Bastırma	,207***	,096*	,135*	,224***	,058	,238***

Onay Arayıcılık	,107*	,043	,066	,006	,073	,124*
İç içe geçme/Bağımlılık	,274***	,062	,183***	,248***	,047	,220***
Ayrıcalıklılık/Yetersiz özdenetim	,108*	,286***	,215***	,090*	,245***	,104*
Kendini Fedâ	,011	,017	,003	-,023	,107*	,086*
Terk Edilme	,252***	,050	,119*	,138*	,010	,238***
Cezalandırılma	-,045	,061	,091*	-,001	,081*	,040
Kusurluluk	,320***	,102*	,203***	,275***	,036	,241***
Tehditler Karşısında Dayanaksızlık	,190***	,082*	,161***	,127*	,106*	,178***
Yüksek Standartlar	,049	,030	,051	,120*	,014	,137*

*p<0.05, **p<0.01, ***p<0.001

Her bir kriminal düşünce alt boyutu için hiyerarşik regresyon analizi yapılmış, analiz sonucunda hak görme kriminal düşünce boyutunu, kusurluluk şemasının yordadığı saptanmıştır. Analiz sonuçlarına göre oluşturulan model anlamlıdır ($R=,327$, $R^2 =,107$, $F(1, 601)=71,984$, $p<0.001$). Kusurluluk şeması hak görme boyutundaki değişimin %10'unu açıklamakta, kusurluluk şemasındaki artış hak görme boyutundaki artışı yordamaktadır ($\beta=,327$, $t(601)=8,484$ $p<0.001$).

Kriminal rasyonalizasyon kriminal düşünce boyutunu ayrıcalıklılık/yetersiz özdenetim şemasının yordadığı saptanmış, analiz sonucunda oluşturulan modelin anlamlı olduğu görülmüştür ($R=,290$, $R^2 =,084$, $F(1,608)=55,692$, $p<0.001$). Ayrıcalıklılık/yetersiz özdenetim şeması kriminal rasyonalizasyon boyutundaki değişimin %8'ini açıklamakta, ayrıcalıklılık/yetersiz özdenetim

şemasındaki artış kriminal rasyonalizasyon boyutundaki artışı yordamaktadır ($\beta=,290$, $t(608)=7,463$ $p<0.001$).

Güç yönelimi kriminal düşünce boyutunu, başarısızlık ve ayrıcalıklılık/yetersiz özdenetim uyumsuz şema boyutlarının yordadığı saptanmış, analiz sonucunda oluşturulan modelin anlamlı olduğu görülmüştür ($R=,307$, $R^2 =,094$, $F(2,603)=31,334$, $p<0.001$). Başarısızlık ve ayrıcalıklılık/yetersiz özdenetim şemaları güç yönelimi boyutundaki değişimin %9'unu açıklamakta, başarısızlık ($\beta=,228$, $t(603)=5,689$ $p<0.001$) ve ayrıcalıklılık/yetersiz özdenetim ($\beta=,153$, $t(603)=3,822$, $p<0.001$) şemalarındaki artış, güç yönelimi boyutundaki artışı yordamaktadır. Başarısızlık uyumsuz şemasının güç yönelimi boyutu üzerinde ayrıcalıklılık/yetersiz özdenetim şemasına göre daha etkili olduğu görülmektedir.

Merhametsizlik kriminal düşünce boyutunu kusurluluk uyumsuz şema boyutunun yordadığı saptanmış, analiz sonucunda oluşturulan modelin anlamlı olduğu görülmüştür ($R=,310$, $R^2 =,096$, $F(1,591)=62,695$, $p<0.001$). Kusurluluk şeması merhametsizlik boyutundaki değişimin % 9'unu açıklamakta, kusurluluk şemasındaki artış, merhametsizlik boyutundaki artışı yordamaktadır ($\beta=,310$, $t(591)=7,918$, $p<0.001$).

Meşrulaştırma/diğerlerini suçlama kriminal düşünce boyutunu karamsarlık ve ayrıcalıklılık/yetersiz özdenetim uyumsuz şemalarının yordadığı saptanmış, analiz sonucunda oluşturulan modelin anlamlı olduğu görülmüştür ($R=,286$, $R^2 =,082$, $F(2,605)=26,879$, $p<0.001$).Karamsarlık ve ayrıcalıklılık/yetersiz özdenetim şemaları meşrulaştırma/diğerlerini suçlama boyutundaki değişimin %8'ini açıklamaktadır. Karamsarlık ($\beta=,127$, $t(605)=3,110$, $p<0.01$) ve ayrıcalıklılık/yetersiz özdenetim ($\beta=,221$, $t(605)=5,419$, $p<0.001$) şemalarındaki artış, meşrulaştırma/diğerlerini suçlama boyutundaki artışı yordamaktadır. Ayrıcalıklılık/yetersiz özdenetim uyumsuz şemasının meşrulaştırma/diğerlerini suçlama boyutu üzerinde, karamsarlık şemasına göre daha etkili olduğu görülmektedir.

Kişisel sorumsuzluk kriminal düşünce boyutunu kusurluluk, duyguları bastırma, başarısızlık ve terk edilme uyumsuz şemalarının yordadığı saptanmış, analiz sonucunda oluşturulan modelin anlamlı olduğu görülmüştür ($R=,310$, $R^2=,096$, $F(4,601)=15,963$, $p<0.001$). Kusurluluk, duyguları bastırma, başarısızlık ve terk edilme şemaları, kişisel sorumsuzluk boyutundaki değişimin %9'unu açıklamaktadır. Kusurluluk ($\beta=,217$, $t(601)=3,321$, $p<0.01$), duyguları bastırma ($\beta=,117$, $t(601)=2,343$, $p<0.05$), terk edilme ($\beta=,111$, $t(601)=2,091$, $p<0.05$) şemalarındaki artış kişisel sorumsuzluk boyutundaki artışı, başarısızlık ($\beta=-,140$, $t(601)=-2,588$, $p<0.05$) şemasındaki artış ise kişisel sorumsuzluk boyutundaki düşüşü yordamaktadır. Kusurluluk şemasının kişisel sorumsuzluk boyutu üzerinde diğerlerine göre daha etkili olduğu görülmektedir. Elde edilen bulgular Tablo-31'deki gibidir.

Tablo-31: Kriminal Düşünceler ile Erken Dönem Uyumsuz Şema Boyutları Arasındaki İlişkiye Ait Hiyerarşik Regresyon Sonuçları

Kriminal Düşünce Boyutları	Model			Uyumsuz Şema Boyutları	Yordayıcı Değişkenler		
	R ²	F Değeri	P Değeri		β Değeri	t Değeri	P Değeri
Hak Görme	,107	71,984	p<0,001	Kusurluluk	,327	8,484	p<0,001
Kriminal Rasyonalizasyon	,084	55,692	p<0,001	Ayrıcalıklılık / Yetersiz Özdenetim	,290	7,463	p<0,001
Güç Yönelimi	,094	31,334	p<0,001	Başarısızlık	,228	5,689	p<0,001
Merhametsizlik	,096	62,695	p<0,001	Ayrıcalıklılık / Yetersiz Özdenetim	,153	3,822	p<0,001
				Kusurluluk	310	7,918	p<0,001

Meşrulaştırma/ Diğerlerini Suçlama	,082	26,879	p<0.001	Karamsarlık	,127	3,110	p<0.01
				Ayrıcalıklılık / Yetersiz Özdenetim	,221	5,419	p<0.001
Kişisel sorumsuzluk	,096	15,963	p<0.001	Kusurluluk	,217	3,321	p<0.01
				Duyguları Bastırma	,117	2,343	p<0.05
				Başarısızlık	-,140	-2,588	p<0.05
				Terk Edilme	,111	2,091	p<0.05

5.TARTIŞMA

Bu bölümde genel popülasyonda antisosyal davranışların sıklığını belirlemek ve antisosyal davranışlar ile suça eğilim ve erken dönem uyumsuz şemalar arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yürütülen çalışmada elde edilen bulgular ayrı başlıklar halinde ele alınarak literatür ışığında tartışılmıştır.

5.1. Kriminal Düşünce Ölçeğinin Psikometrik Özelliklerine İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Bu çalışmada *Knight, Garner, Simpson, Morey ve Flynn (2006)* tarafından kriminal düşünceleri ölçmek için geliştirilmiş olan Kriminal Düşünce Ölçeğinin Türkçe uyarlaması yapılmıştır. Ölçeğin daha önce Türkçe'ye uyarlanmasına ilişkin yapılmış bir çalışma bulunmamaktadır. Ölçeğin yapı geçerliliğini incelemek üzere öncelikle açıklayıcı ardından doğrulayucu faktör analizi uygulanmıştır. AFA sonuçlarına göre ölçeğin orijinal formuna yakın bir faktör yapısının ortaya çıktığı ve 6 faktörden oluşan ölçme aracının toplam varyansın % 52.979'unu açıkladığı görülmüştür. Ölçek maddelerinin faktör yükleri .46 ile .83 arasında değişen değerlerde bulunmuştur.

Altı faktörlü bir yapıdan oluşan orijinal form ile bu çalışmada elde edilen bulgular karşılaştırıldığında, orijinal formda hak görme ve kriminal rasyonalizasyon boyutlarındaki sorulara bu çalışmada birer madde eklenmiş, güç yönelimi boyutu 3 soru, merhametsizlik boyutu 4 soru ve kişisel sorumsuzluk boyutu 2 soru ile temsil edilmiştir. Orijinal ölçekte meşrulaştırma boyutunun içerdiği ve diğer faktörlerle binişiklik gösteren 7, 11, 16 ve 35. maddeler ölçekten çıkarılmış ve 25. madde hak görme boyutundaki sorulara eklenmiştir. Ancak 29, 24 ve 26. maddeden oluşan boyut, içeriği göz önünde bulundurularak meşrulaştırma/diğerlerini suçlama boyutu olarak kavramsallaştırılmıştır.

AFA sonucunda ortaya çıkan 6 faktörlü yapının örneklem verisine iyi uyum gösterip göstermediğini anlamak amacıyla yapılan DFA’da, sınanan modelin yeterli düzeyde uyum gösterdiği saptanmıştır. Çalışmalarda sıklıkla kullanılan uyum indeks değerlerinden, χ^2/df sonucunda saptanan değerin 3’ün altında olması mükemmel uyumu, 5’in altında olması ise orta düzeyde uyumu göstermektedir (Sümer, 2000; Kline’dan akt., Öztürk, 2012). GFI ve AGFI değerinin 0,90 ve üzerinde olması iyi uyumu (Sümer, 2000), RMSEA ve RMR’nin 0.05’e eşit ya da daha küçük olması çok iyi bir uyumu gösterirken (Sümer, 2000; DiLalla ve Newsom’dan akt., Büyüköztürk ve ark., 2004), NFI değerinin 0,80’den yüksek olması modelin gerçek verilerle uyumu için bir ölçüt olarak kabul edilmekte (Anderson ve Gerbing; Marsh ve ark.; Schermelleh-Engel ve ark.’dan akt., Tanhan ve Kayri, 2013), CFI değerinin de 0,80’e eşit ve üzerinde olması kabul edilebilir uyum olarak değerlendirilmektedir (Büyüköztürk ve ark.; Şencan ve Şimşek’den akt., Yılmaz ve Orhan, 2011). Yapılan DFA’da elde edilen modelin uyum indeksleri incelenmiş, $\chi^2/df=2.62$, GFI=0,92, AGFI=0,90, CFI=0,87, NFI=0,81, RMR= 0,05, RMSEA= 0,05 olarak bulunmuştur. Uyum indeksi değerleri modelin uyumlu olduğunu ortaya koymaktadır. Genel olarak bu sonuçlar doğrultusunda ölçeğin yapı geçerliğinin yeterli düzeyde olduğu söylenebilir.

Ölçek maddelerinin madde toplam korelasyonlarının .27 ile .57 arasında değiştiği görülmüştür. Madde toplam korelasyonunun yorumlanmasında, maddelerin ölçülecek özelliği temsili açısından, korelasyon değerinin minimum 0.20 olması gerektiği (Tavşancıl’dan akt., Hacıömeroğlu, 2012; Klein’dan akt., Hacıömeroğlu, 2012) göz önünde bulundurulduğunda madde toplam korelasyonlarının tutarlılığının yeterli olduğu söylenebilir.

Ölçeğin orijinal formunda alt boyutlar arasında ilişki bulunması nedeniyle, bu çalışmada da alt boyutlar arasındaki ilişkiler incelenmiş ve orijinal forma yakın sonuçlar elde edilmiştir. Orijinal formda merhametsizlik boyutu ile meşrulaştırma, kriminal rasyonalizasyon ve güç yönelimi boyutları arasında anlamlı bir ilişki görülmezken, diğer alt boyutların birbiriyle ilişkili olduğu saptanmış (Knight ve ark. 2006), bu çalışmada da merhametsizlik boyutu ile

meşrulaştırma/diğerlerini suçlama ve kriminal rasyonalizasyon boyutları arasında anlamlı bir ilişki saptanmayıp, diğer alt boyutlar arasındaki korelasyonun anlamlı olduğu görülmüştür.

23 madde ve 6 faktörlü bir yapıdan oluşan ölçeğin 6 alt boyutuna ait Cronbach Alpha güvenilirlik katsayılarının 0,506 ile 0,749 arasında değiştiği görülmüş, ölçeğin tümü için güvenilirlik katsayısı 0,799 olarak saptanmıştır. Bu değere göre ölçeğin güvenilirliğinin iyi düzeyde olduğu görülmektedir (Kılıç, 2016).

Sonuç olarak yapılan Türkçe'ye uyarlama çalışmasında elde edilen sonuçlar, Kriminal Düşünce Ölçeğinin Türkçe formunun yapı geçerliliği ve güvenilirliğinin kabul edilebilir düzeyde olduğunu göstermektedir.

5.2. Antisosyal Davranışların Sıklığı ve Demografik Özelliklere İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Katılımcıların demografik özellikleri incelendiğinde çalışan kişilerin çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir. İnternet üzerinden ulaşılan katılımcılar yoluyla örneklem için gereken demografik özelliklerin çeşitliliğinin sağlanamaması nedeniyle, yeterli çeşitliliğe ulaşılabilmesi için, izin alınan belirli kurumlardaki söz konusu demografik özelliklere sahip kişilere ulaşım sağlanmış, bu durum, katılımcıların çoğunluğunun çalışan kişilerden oluşmasına yol açmıştır. Katılımcıların çoğunluğunun uyuşturucu madde kullanımının olmadığı, öğrenim yaşamında disiplin cezası almadığı, ergenlik döneminde kavga olaylarına karışma davranışı sergilemediği, hayvanlara zarar verme davranışı göstermediği ve özgeçmişinde herhangi bir adli cezası bulunmadığı görülmektedir.

Cinsiyetler açısından bakıldığında erkeklerin yaş ortalamasının kadınlara göre daha yüksek olduğu, kadınlarda çoğunluğu üniversite ve üzeri eğitim düzeyinde olanların, erkeklerde ise çoğunluğu lise ve altı eğitim düzeyinde olanların oluşturduğu, erkeklerde çalışma oranının kadınlara göre daha yüksek olduğu, medeni durum açısından cinsiyetler arasında bir farklılık

olmadığı görülmektedir. Erkeklerde uyuşturucu madde kullananların oranı, ergenlikte kavga olaylarına karışma ve hayvanlara zarar verme davranışı ve geçmişte adli ceza almış olma oranı kadınlara göre daha yüksektir.

Çalışmada genel popülasyonda antisosyal davranışların sıklığı % 7.7 olarak saptanmıştır. Ülkemizde genel popülasyonda antisosyal kişilik bozukluğunun sıklığı Şenyuva (2007) tarafından yürütülen çalışmada % 4.5 olarak saptanmış, Dereboy ve arkadaşları (2014) ise bu oranı % 5.3 olarak belirlemiştir. Ancak antisosyal davranış düzeyinde ele alındığında bu oranın daha yüksek olması beklenebilir. Nitekim Compton ve arkadaşları (2005), yetişkin antisosyal davranışlarının görülme sıklığını %12.3 olarak saptarken, bir başka çalışmada, antisosyal davranışlar ağırlıklarına göre farklı kategorilere ayrılarak ölçülmüş, görece hafiften ağıra doğru uzanan farklı antisosyal davranış düzeyleri arasında % 1.4 ile % 22.7 arasında değişen oranlar belirlenmiştir (Bird ve ark., 2011). Çalışmada saptanan oranın literatür bulgularıyla uyumlu olduğu görülmektedir.

Çalışmada antisosyal davranışlar gösterenlerde erkeklerin, genç ve bekar kişilerin çoğunluğu oluşturduğu, çalışan ve çalışmayan kişilerin oranının eşit olduğu görülmektedir. Birçok çalışmada antisosyal kişilerin daha çok genç ve bekar olduğu (Tweed ve ark., 1994; Compton ve ark., 2005), çoğunun erkek, eğitim ve sosyo-ekonomik düzeylerinin düşük olduğu gösterilmiştir (Tweed ve ark., 1994; Süer, 1998; Compton ve ark., 2005; Marmorstein, 2006). Çalışmanın sonucu, literatür bilgileriyle yaş, cinsiyet ve medeni durum açısından benzerlik gösteriyor olsa da katılımcıların çoğunluğunu çeşitli kurumlarda çalışan kişilerin oluşturması, antisosyal davranışların geçmişte ya da şu anda herhangi bir psikiyatrik tanı/tedavi almamış olduğunu beyan etmiş olan, klinik olmayan, görece işlevselliği yüksek bir grup üzerinde inceleniyor olması ve gözlem sayısının 48 kişi ile sınırlı olması nedeniyle sonuçların antisosyal davranışlar sergileyen popülasyonun sosyodemografik özelliklerini tam olarak yansıtmadığı söylenebilir.

Önceki çalışmalarda genel olarak antisosyal eğilimlerin dışavurumunun, dönemlere göre farklılaşmakla birlikte, gelişimsel bir istikrarlılık sergileyerek yaşla birlikte arttığı (Moffitt, 1993;

Dishion ve ark., 1995; Lahey ve ark., 1999; Loeber ve ark.'dan akt., Clark ve ark, 2002) ve antisosyal kişilerde madde kullanımının yüksek oranda görüldüğü (*Hesselbrock ve ark., 1985; Nurnberg ve ark., 1993; Brooner ve ark., 1997; İnce ve ark., 2002, Compton ve ark., 2005*) bildirilmektedir. Bu çalışmada antisosyal davranışlar gösterenler arasında uyuşturucu madde kullanmayanlar, öğrenim yaşamlarında disiplin cezası almamış olanlar, hayvanlara zarar verme davranışı göstermeyenler, ergenlikte kavga olaylarına karışma davranışı sergilemeyenler ve herhangi bir adli cezası olmayan kişilerin çoğunluğu oluşturmasına ilişkin olarak olası bir açıklama; genel olarak çalışmada katılımcılar arasında uyuşturucu madde kullanmayanların, öğrenim yaşamlarında disiplin cezası almamış olanların, hayvanlara zarar verme davranışı ve ergenlikte kavga olaylarına karışma davranışı sergilemeyenlerin ve herhangi bir adli cezası olmayan kişilerin çoğunluğu oluşturması ve gözlem sayısının da yetersizliği nedeniyle antisosyal davranışlar gösteren kişilerde bu özelliklerin yakalanamamış olması olabilir. Bununla birlikte bazı çalışmalarda madde kullanımının antisosyal davranışlar gösteren kişilerde, antisosyal kişilik bozukluğu olanlara göre daha düşük düzeyde olduğu (*Marmorstein, 2006*), antisosyal davranışlar gösteren kişilerin yaklaşık yarısında çocukluk döneminde belirgin bir antisosyal davranış gözlenmediği (*Tweed ve ark., 1994*), yetişkin antisosyal davranışı ölçütlerini karşılayan erkeklerin % 2.3'ü ve kadınların % 0.9'unun çocuklukta ya da ergenlikte davranış problemleri sergilemedikleri saptanmıştır (*Ridenour ve ark., 2002*). Bu doğrultuda antisosyal davranışlar gösteren yetişkinlerin, antisosyal kişilik bozukluğu olanlardan, geçmişte davranış problemleri sergileme ve madde kullanımı açısından farklı özellikler göstermesinin, bir başka olası açıklama olabileceği söylenebilir.

Antisosyal davranışlar gösteren kişiler cinsiyet değişkenine göre karşılaştırıldığında kadınların erkeklere göre daha genç, eğitim düzeylerinin daha yüksek ancak çalışan sayılarının daha düşük olduğu görülmektedir. Diğer özellikler açısından cinsiyetler arasında bir farklılık saptanmamıştır. Öncelikle cinsiyetler arasında görülen farklılıkların, genel olarak örneklemin tümünde, yaş, eğitim düzeyi ve çalışma durumu açısından, kadın ve erkekler arasında gözlenen

farklılıkların bir sonucu olabileceği söylenebilir. Önceki çalışmalarda sıklıkla kadın antisosyallerin de erkeklere benzer şekilde eğitim ve sosyo ekonomik seviyelerinin düşük olduğu saptanmıştır (Mulder ve ark., 1994; Pajer ve ark., 2006; Dolan ve Völm, 2009). Bu çalışmada kadınların erkeklere göre eğitim düzeylerinin daha yüksek olmasının yukarıda da belirtildiği gibi, örneklemin tümünde kadınların eğitim düzeylerinin erkeklere göre daha yüksek olması ile ilgili olabileceği söylenebilir. Bununla birlikte geniş bir davranışsal ve bağlamsal özellik kapsamında erkeklerin, kadınlara göre daha antisosyal olduğu, daha fazla şiddet içeren ve içermeyen antisosyal davranış sergilediği (Kazdin ve Esveldt-Dawson, 1986; Junger-Tas ve ark.,1994; Marcus, 1999; Barriga ve ark., 2001) ve erkeklerde antisosyal davranışların yüksek oranda gelişimsel bir gidişat izlediği (Van Lier ve ark., 2005) göz önünde bulundurulduğunda; bu durumun antisosyal davranışlar gösteren erkeklerde akademik yaşamı kadınlara göre daha fazla sekteye uğratması bir başka olası açıklama olabilir. Özellikle ülkemizde kadınların eyleme dönük davranışlarına yönelik daha ciddi toplumsal yasakların olmasının, kadınları, yıkıcı eğilimlerini daha fazla baskılama ve telafi etmeye yönelttiği ve bu durumun görece daha yüksek bir akademik işlevsellikte etkisinin olabileceği söylenebilir. Antisosyal davranışlar gösteren kadınların çalışan sayısındaki azlık ise, %72'sinin 18-24 yaş aralığında olması nedeniyle çoğunluğun halen öğrenci ya da henüz mezun olması ile ilgili olabilir. Ancak daha önce de belirtildiği gibi, antisosyal davranışlar gösterenlerde cinsiyetler arasında görülen farklılıkların, gözlem sayısının yetersiz olması ve örneklemin tümünde cinsiyetler arasında yaş, eğitim düzeyi ve çalışma durumu açısından görülen farklılıklar ile ilgili olması olasıdır.

5.3. Ölçek Puanlarına İlişkin Betimleyici Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmada MMPI PSÖ puan ortalamalarının cinsiyetlere göre farklılık göstermediği, ancak YŞÖ-KF3'te erkeklerin duygusal yoksunluk, sosyal izolasyon/güvensizlik, duyguları bastırma, iç içe geçme/bağımlılık, terk edilme, kusurluluk, tehditler karşısında dayanaksızlık ve yüksek standartlar ve onay arayıcılık boyutlarından aldıkları puanların kadınlara göre daha yüksek olduğu

görülmüştür. Kadınlarda ise MMPI PSÖ'den yüksek puan alanlarda karamsarlık boyutundan elde edilen puanlar erkeklere göre daha yüksektir.

Gerek klinik gruplar gerekse genel popülasyon üzerinde yürütülen çalışmalarda kadın ve erkeklerin farklı alanlara yayılmış çeşitli şema boyutlarında farklı puanlar aldıkları gösterilmiştir (Welburn ve ark., 2002; Carr ve Francis, 2010; Camara ve Calvete, 2012; Saygılı, 2014). Bazı çalışmalarda kadınlarda erkeklere göre daha yüksek şema puanları görüldüğü ileri sürülmekte (Welburn ve ark., 2002; Shorey ve ark., 2012), bazı çalışmalarda ise erkeklerin kadınlara göre daha yüksek puanlar aldığı görülmektedir (Lachenal-Chevallet ve ark.,2006 Carr ve Francis, 2010). Literatürde konuya ilişkin olarak sıklıkla kadınların ve erkeklerin sosyalizasyon sürecindeki farklılıklara vurgu yapılmaktadır. Örneğin Welburn ve arkadaşları (2002), kadınlarda kendini feda gibi şemaların ön plana çıkmasını kültürün etkisiyle, kadınların kendilerinden önce diğerlerinin ihtiyaçlarını düşünmeyi öğrenmesiyle açıklanabileceğini ileri sürmüştür. Kadınlar ve erkekler, çocukluktan itibaren ait oldukları kültüre birbirinden farklı şekillerde dahil olmakta, toplumsal cinsiyet rolleri, deneyimler ve uğraşların etkisiyle farklı eğilimler güçlenerek sürmekte, örneğin erkekler duygularını ifade etmekten, korkularını, ihtiyaçlarını ya da incinebilirliği diğerleriyle paylaşmaktan daha çok kaçınmaktadır (Cross ve Madson, 1997). Benzer biçimde Abele ve Wojciszke (2007), cinsiyet rollerinin kadınları daha çok çevre ve diğerleri odaklı olmaya, erkekleri ise daha çok bireysellik, yeterlilik, kendini koruma ve savunmaya teşvik ettiğini vurgulamaktadır. Çalışmada elde edilen bulgular doğrultusunda, erkeklerin kadınlara göre, diğerleriyle ilişkilerinde sevilme, korunma, destek gibi ihtiyaçlarının karşılanacağı ve güvenli ve istikrarlı ilişkiler geliştirebileceği, ayrılabilceği, bağımsız hareket edebileceği ve olası zararlardan korunabileceğine dair inancının daha düşük olduğu, diğerlerinin yanında güvensiz hissetmeye, tanınma ve onaylanmaya daha fazla gereksinim duymaya, reddedilme ve utanç duygusundan kaçınma çabasıyla duygu ve ihtiyaçları ya da incinebilirliği güç ifade etmeye, duyguları görmezden gelerek akılcılığa önem vermeye ve mükemmeliyetçi olmaya daha fazla eğilim sergilediği, gözlem sayısının kısıtlılığı

nedeniyle genellebilirliği tartışmalı olmakla birlikte MMPI PSÖ'den yüksek puan almış olan kadınların ise erkeklere göre daha karamsar bir bakış açısıyla, hayal kırıklıkları, çatışmalar gibi yaşamın olumsuz yönlerine ve olası olumsuz sonuçlara daha fazla odaklanma eğiliminde olduğu söylenebilir.

Literatürde kadınların ve erkeklerin kriminal düşünce boyutlarında nitel ve nicel açıdan farklılık gösterip göstermediğine ilişkin bir uzlaşma olmamakla birlikte (*Vaske ve ark., 2017*), tipik olarak eyleme dönük davranışlar gibi kriminal düşünceler de, geleneksel maskülen düşünce, tutum ve tavırları nedeniyle daha çok erkeklerle ilişkilendirilmektedir (*Walters, 2001*). Bununla birlikte, gerek suç işlemiş kişiler, gerekse genel popülasyon üzerinde yürütülen birçok çalışmada kadınların ve erkeklerin yüksek kriminal düşünce skorları elde ettikleri gösterilmiştir (*McCoy ve ark., 2006; Dembo, Turner ve Jainchill, 2007; Fix ve Fix, 2015*). Benzer biçimde bu çalışmada, erkeklerin merhametsizlik ve kişisel sorumsuzluk boyutlarından kadınlara göre daha yüksek puanlar alırken, kadınların ise meşrulaştırma/diğerlerini suçlama boyutundan elde ettikleri puanların erkeklere göre daha yüksek olduğu ve yine gözlem sayısı kısıtlı ve genellebilirliği tartışmalı olmakla birlikte antisosyal davranışlar gösterenlerde erkeklerin hak görme ve meşrulaştırma/diğerlerini suçlama boyutlarından elde ettikleri puanların kadınlara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bulgulara göre genel olarak erkeklerin daha fazla diğerleriyle ilişkilerde duyarsız olma, duygusal katılım göstermeme ve sorumluluk almama eğilimi gösterirken, kadınların ise daha çok davranışının sorumluluğunu diğerlerine/çevresine yükleyerek, koşulların ya da diğerlerinin/çevrenin kendisini belirli bir şekilde davranmaya zorladığını düşünerek meşru bir zemine oturtma eğiliminde olduğu söylenebilir. Benzer biçimde bazı çalışmalarda kadınların erkeklere göre daha çok davranışlarının doğası gereği kendini savunma amaçlı olduğunu düşündükleri (*Henning ve ark., 2005*), erkeklerde saldırgan davranışlar olayı ve sonuçlarını minimize etme ve diğerini suçlama ile ilişkili iken, kadınlarda yalnızca diğerini suçlama ile ilişkili olduğu saptanmıştır (*Scott ve Straus, 2007*).

5.4. Antisosyal Davranışlar İle Kriminal Düşünceler Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmada antisosyal davranış puanları ile tüm kriminal düşünce boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde ve pozitif yönde ilişki olduğu saptanmıştır. Bu bulgu çalışmanın ilk hipotezini destekler niteliktedir. Yapılan regresyon analizi sonuçlarına göre güç yönelimi, kişisel sorumsuzluk, meşrulaştırma/diğerlerini suçlama ve kriminal rasyonalizasyon boyutlarının puanlarındaki artışın antisosyal davranışlardaki artışı yordadığı ve güç yöneliminin antisosyal davranışlar üzerinde diğerlerine göre daha etkili olduğu görülmektedir.

Literatürde suça eğilim için önemli bir risk faktörü olarak yer alan kriminal düşüncelerin antisosyal ve suç teşkil eden davranışlar üzerindeki yordayıcı rolü birçok çalışmada gösterilmiştir (*Walters, Elliott, Miscoll, 1998; Barriga ve ark.,2000; Walters ve Geyer, 2004; McCoy ve ark., 2006; Dembo, Turner ve Jainchill, 2007; Barriga, Hawkins ve Camelia., 2008; Velden ve ark., 2010; Wallinius ve ark.,2011; Walters, 2012; Schwartz ve ark., 2012; Ragatz ve ark., 2012; Fix ve Fix, 2015*). Bu çalışmada elde edilen sonuçlar literatür bulgularıyla uyum göstermektedir.

Kişisel sorumsuzluk boyutunun antisosyal davranışlar üzerindeki etkisi; davranışın sorumluluğunun açıkça ihmal ya da inkar edilmesiyle birlikte, vicdan ya da suçluluk duygusunun bertaraf edilmesinin sağlanması ve böylelikle antisosyal davranış sonrasında kendilik imajının zarar görmesinin önlenmesiyle açıklanabilir. Literatür bulguları da kendine hizmet eden bilişsel çarpıtmaların eyleme dönük davranışları yordadığı yönündedir (*Barriga ve ark., 2008; Van Der Velden ve ark., 2010; Wallinius ve ark., 2011; Walters, 2012*). Suçlanmayı hak eden bir davranış sergilediğinin farkında olmanın ortaya çıkarabileceği olumsuz hisler, sorumluluğun kendisi dışındaki nedenlere atfedilmesiyle engelleniyor ve bu durum antisosyal davranış sergileyen bireylerde olumlu bir kendilik algısının sürmesine yardım ediyor olabilir. Nitekim *Sykes ve Matza (1957)*, antisosyal davranışlar sergileyen kişilerin, kendilerini antisosyal olarak görmekten çok

geleneksel olarak gördüklerini ve sorumluluğun inkar edilmesinin, davranışlarını rasyonalize etmeye hizmet eden bir tür etkisizleştirme yöntemi olduğunu ileri sürmüştür.

Meşrulaştırma/ diğerlerini suçlama ve kriminal rasyonalizasyon boyutlarının da benzer bir işlevi olduğu söylenebilir. Meşrulaştırma/diğerlerini suçlama boyutunda birey, davranışının sorumluluğunu diğerlerine/çevresine yükleyerek meşrulaştırmakta, diğerlerini/çevresini suçlamak yoluyla kendi sorumluluğunu inkar etmektedir. Ancak diğerlerini/çevreyi suçlayarak davranış meşrulaştırmanın, şanssızlık ya da kaza gibi atıflarda bulunmak yoluyla sorumluluğun reddedilmesinin ötesine geçtiği, bireyin içinde bulunduğu koşulların ya da çevrenin kendisini bir şekilde söz konusu davranışa zorladığını, dış faktörlerin kendi yaşamındaki yönetici güç olduğunu düşündüğü, bu şekilde sorumluluktan muaf olmanın, gelecek dönemler için de bir mazeret oluşturduğu ve antisosyal davranışların sürmesine katkı sağladığı söylenebilir. *Sykes ve Matza (1957)*, bu durum için ‘bیلardo topu algısı’ kavramını kullanmış, bireyin dış faktörler tarafından çaresizce yeni durumlara sürüklendiğini düşündüğünü, bu nedenle kendisini ‘yapan’ dan çok ‘maruz kalan’ olarak algıladığını ve etkisizleştirmenin davranıştan önce var olması ve ahlaki normların caydırıcı etkisini bertaraf etmesi nedeniyle, davranışın ortaya çıkmasına olanak sağladığını ileri sürmüştür. Kontrol odağı kavramını ileri süren *Rotter’a (1966)* göre ise, içsel kontrol odağı olan kişiler yaşamlarındaki olayları ve dolayısıyla bunların sonuçlarını kontrol edebileceklerine, dış kontrol odaklı kişiler ise yaşamlarının dış faktörler tarafından yönetildiğine inanmakta, böylelikle içsel kontrol odaklı olanlar davranışlarından kendilerini sorumlu görürken, dış kontrol odaklı kişiler sorumluluğu kendileri dışındaki kaynaklara yükleyerek onları suçlamaktadır. Çalışmalar suçlu kişilerin dış kontrol odaklı olma eğilimi gösterdiğini işaret etmektedir (*Hollin’dan akt., Clark, 2011*).

Kriminal rasyonalizasyon boyutunda ise birey doğrudan suçu kendisini yargılayanların güdü ve davranışlarına yöneltmekte, emniyet ve adalet sisteminin yozlaşmış olduğuna, güçlü ya da otorite konumunda olanların yasaların ihlali konusunda diğerlerine göre avantajlı olduğuna ve kendisinin

davranışından ötürü cezalandırılmasının adil olmadığına inanmaktadır. *Sykes ve Matza (1957)*, bunu suçlayıcıların suçlanması olarak ifade etmiş ve davranış neticesinde ortaya çıkabilecek olumsuz hisleri önleyen etkisizleştirme yöntemlerinden biri olarak tanımlamıştır. Bu eşitsizlik ve adaletsizlik inancının, bir çeşit mağdur edilme algısı yaratarak, bireyin norm ve yasaların ihlalini kendisine hak görmesine ve sonuçlarının sorumluluğunu üstlenmemesine yol açtığı, kendisini yargılayanları suçlamanın, davranışının haksızlığını ve aykırılığını inkar etmesini kolaylaştırdığı ve böylelikle antisosyal ya da suç teşkil eden davranışların sürmesine olanak sağladığı söylenebilir. Nitekim *Matza (1964)*, adaletsizlik algısı baskın olduğunda kanunlara olan bağlılığın azaldığını ileri sürmüştür (*Matza'dan akt., Clark, 2011*).

Çalışmada elde edilen bir diğer sonuç, güç yöneliminin antisosyal davranışlar üzerinde, diğer kriminal düşünce boyutlarına göre daha güçlü bir etkisinin olmasıdır. Farklı durumlarda daha belirgin bir kontrol ihtiyacı duyma ve diğer insanlar/çevre üzerinde kontrol sağlamaya yönelik bu ihtiyacı güç kullanmaya yönelerek giderme eğiliminin eyleme dönük, agresif davranışları arttırdığı söylenebilir. Literatür bulguları da özellikle şiddet içeren antisosyal ve suç teşkil eden davranışlarda güç yönelimi kriminal düşünce biçiminin daha yüksek düzeyde sergilendiğini göstermektedir (*Schwartz ve ark., 2012; Cuadra ve ark., 2014; Fix ve Fix, 2015*).

Antisosyal davranışlarla birlikte oluşan güç ve diğerleri/çevre üzerinde kontrol algısı düşük benlik saygısının telafisine katkı sağlıyor olabilir. Yapılan çalışmalarda agresif, antisosyal ve suç teşkil eden davranışlarla düşük benlik saygısı arasındaki ilişki gösterilmiştir (*Donnellan ve ark., 2005; Trzesniewski ve ark., 2006*)

Özetlemek gerekirse elde edilen bulgular, literatürde kriminal düşünce biçimlerinin antisosyal ve suç teşkil edebilecek davranış riskini arttırdığına yönelik bulguları destekler nitelikte olup, antisosyal davranışlar sergileyen kişilerin, diğerlerini/çevreyi suçlama, davranışlarının sorumluluğunu dış kaynaklara yükleyerek meşrulaştırma, genel olarak otorite figürlerine ve yasalara

karşı olumsuz bir tutum sergileme ve diğerleri üzerinde güç ve kontrol uygulama yöneliminde olduklarını ve bu bilişsel çarpıtmaların davranışlarını değerlendirmelerinde etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

5.5. Antisosyal Davranışlar İle Erken Dönem Uyumsuz Şemalar Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmada antisosyal davranışlar ile erken dönem uyumsuz şema boyutlarının birbiriyle ilişkili olduğu görülmüş, yapılan regresyon analizi ile sosyal izolasyon/güvensizlik, karamsarlık, duygusal yoksunluk, duyguları bastırma, yüksek standartlar ve ayrıcalıklılık/yetersiz özdenetim boyutlarının antisosyal davranışları yordadığı saptanmıştır. Sosyal izolasyon/güvensizlik, karamsarlık, duygusal yoksunluk ve ayrıcalıklılık/yetersiz özdenetim puanlarındaki artış antisosyal davranışlardaki artışı, duyguları bastırma ve yüksek standartlar puanlarındaki artış ise antisosyal davranışlardaki düşüşü yordamakta, duygusal yoksunluk boyutunun antisosyal davranışlar üzerinde diğerlerine göre daha etkili olduğu görülmektedir. Bu bulgular çalışmanın ikinci hipotezini destekler nitelikte olmakla birlikte beklenenden farklı olarak, karamsarlık, duygusal yoksunluk ve yüksek standartlar boyutlarının antisosyal davranışlar üzerindeki etkisi ve özellikle duygusal yoksunluk boyutunun yordayıcı gücü dikkat çekmektedir.

Beck ve arkadaşları (1990), yetişkin antisosyal davranışlarının temelinde güvensizlik/suistimal edilme, duyguları bastırma, hak görme/büyüklik ve yetersiz özdenetim şemalarının olabileceğini ileri sürmüştür (*Beck ve ark. 'dan akt., Chakhssi ve ark., 2014*) ve birçok çalışmada bu şema boyutlarının antisosyal ve agresif davranışlarla ilişkili olduğu gösterilmiştir (*Ball ve Cecero, 2001; Tremblay ve Dozois, 2009; Gilbert ve Daffern, 2013; Shorey ve ark., 2014*). Bu çalışmada elde edilen bulgular literatür bulgularıyla benzerlik göstermektedir. Sosyal izolasyon/güvensizlik şeması temelinde ortaya çıkan diğerlerinden farklı olma, herhangi bir grup ya da topluluğa ait hissetmeme, sosyal dünya içerisinde uygun olmama duygusu ve başkalarının zarar

vereceği, istismar edeceği, kullanacağı ya da zaafından faydalanacağı beklentisinin (*Young, Klosko ve Weishaar, 2003*), bir karşılık verme, kendini koruma, savunma ve kontrolü sağlama ihtiyacını ve mağdur edilmesi sebebiyle diğerlerini mağdur etmeyi meşru görme algısını doğurması ve bunun antisosyal davranışları arttırması olası bir açıklama olabilir. Benzer şekilde duygusal yoksunluk şema boyutunun oluşturduğu duygusal ihtiyaçların diğerleri tarafından yeterli düzeyde karşılanmayacağı, diğerlerinin kendisini anlamayacağı, yeterli şekilde korunmayacağı inancının (*Young, Klosko ve Weishaar, 2003*), bir misilleme yapma ya da agresif ve diğerleri üzerinde güç ve kontrol sağlamaya yönelik davranışlarla kendini koruma çabasına yönelttiği söylenebilir. Sosyal izolasyon/güvensizlik ve duygusal yoksunluk şema boyutlarının genel olarak güvenlik, korunma, kabul görme ve saygı gibi ihtiyaçların öngörülebilir bir şekilde karşılanmayacağı inancı ile karakterize olduğu göz önünde bulundurulduğunda antisosyal davranışlar, çevre üzerinde baskın olma ve kontrolü sağlama yoluyla benlik saygısını onarmak için kullanılıyor olabilir. *Tremblay ve Dozois (2009)*, güvensizlik/suistimal edilme şema boyutu temelinde oluşan diğerlerinin kasıtlı olarak zarar vereceği algısının, misilleme yapma/karşılık verme davranışını, olası bir provokasyonun şiddetine göre daha güçlü bir şekilde yordayabildiğini ileri sürmüş, güvensizlik, istismar edilme, sosyal izolasyon ve duygusal yoksunluk ile karakterize olan ayrılma ve dışlanma/reddedilme şema alanının antisosyal davranışlarla pozitif yönde ilişkisi gösterilmiştir (*Shorey ve ark., 2014*). Ayrıca bu şema boyutlarının geliştiği kişilerin ailelerinde sıklıkla gözlenen ihmal ve istismarın (*Young, Klosko ve Weishaar, 2003*), antisosyal davranışların gelişmesinde önemli bir risk faktörü olduğu birçok çalışmada gösterilmiştir (*Widom ve Maxfield, 1995; Caspi ve ark., 2002; Smith ve ark., 2005; Kerig ve Becker, 2015*).

Ayrıcalıklılık/yetersiz özdenetim şemasının yarattığı diğerlerinden üstün, özel hak ve imtiyazlara sahip olduğu inancı, uzun vadeli amaç yöneliminde yetersizlik, diğerleri üzerinde hakimiyet kurma, onların duygu ve ihtiyaçlarını göz ardı ederek kendi gücünü öne sürme, diğerlerinin davranışlarını kontrol etme, kişisel amaçlarına ulaşmak için yeterli bir özdenetim ve

engellenme toleransı uygulayamama eğiliminin (*Young, Klosko ve Weishaar, 2003*), antisosyal davranışları arttırmasının beklendik bir sonuç olduğu söylenebilir. İçsel sınırların yeterince gelişmemiş olması ve karşılıklı kuralları çerçevesinde sınırlandırılmamış olduğuna inanmanın, diğerlerinin haklarını göz ardı eden, sorumluluk üstlenmekten kaçınan, uzun vadeli hedefler yerine kısa süreli ya da anlık haz ve tatmin üzerine odaklanan, dürtüsel davranışlara yol açması olasıdır. Çalışmalarda özellikle, diğerlerinin haklarına ve onlarla işbirliğine saygı göstermek, sorumluluk üstlenmek ve gerçekçi kişisel hedefler belirlemekle ilgili olan zedelenmiş sınırlar şema alanıyla antisosyal davranışlar arasındaki ilişki vurgulanmaktadır (*Gilbert ve Daffern, 2013; Shorey ve ark., 2014*).

Çalışmada elde edilen bir diğer sonuç duyguları bastırma boyutu ile antisosyal davranışlar arasında gözlenen negatif ilişkidir. Duyguları bastırma boyutu temelinde oluşan diğerleri tarafından reededilmekten, utanç duygusundan ve kontrolü kaybetmekten kaçınma çabasıyla duyguların ve dürtülerin, sıklıkla da öfke ve saldırganlığın baskılanması eğiliminin (*Young, Klosko ve Weishaar, 2003*) artmasıyla birlikte, antisosyal davranışların azalmasının şaşırtıcı olmadığı söylenebilir. Benzer bir ilişki yüksek standartlar boyutu ile de gözlenmektedir. Bu bulgu, yüksek standartlar şemasından yüksek puan alan kişilerde, eleştiriden kaçınmak amacıyla içselleştirilmiş eylem ve davranışların yüksek standartlarını karşılamak zorunda olma inancının (*Young, Klosko ve Weishaar, 2003*) ve böylelikle mükemmeliyetçi ve katı kurallara sahip olma eğiliminin artması ve bu eğilimlerin diğerleri tarafından kınanabilecek, aykırı davranışları azaltması ile açıklanabilir.

Son olarak karamsarlık boyutunun antisosyal davranışlar üzerinde yordayıcı bir etkisi olduğu görülmektedir. Yapılan çalışmalarda antisosyal kişilerin diğer bazı şema boyutları ile birlikte karamsarlık boyutundan yüksek puanlar aldıkları (*Çakır, 2007*) bu şema boyutunun yine diğer şemalarla birlikte cinsel olarak saldırgan davranışlarla ilişkili olduğu (*Sigre-Leirós, Carvalho ve Nobre, 2013*) saptanmıştır. Karamsarlık şeması yaşamın olumlu yönlerini küçümserken olası hatalar, ölüm, hayal kırıklığı gibi olumsuz yönlerine aşırı odaklanmaya ve herşeyin yanlış

gideceğine dair bir beklentiye yol açmakta, olası olumsuz sonuçlar süregelen bir endişe yaratmaktadır (Young, Klosko ve Weishaar, 2003). Bu şema boyutundaki artışın antisosyal davranışları arttırıyor olması şemalarla baş etme biçimlerinden biri olan aşırı telafi ile açıklanabilir. Young, Klosko ve Weishaar'a göre (2003), şemalara tepki olarak uyumsuz davranışlar gelişmekte, herhangi bir tehdit durumunda savaşıma, kaçma ve hareketsiz kalma olarak gösterilen üç temel tepki, şemalara yönelik olarak aşırı telafi, kaçınma ve teslim olma şeklinde üç baş etme biçimine tekabül etmektedir. Aşırı telafide, birey şemaya karşı olmanın doğru olduğunu düşünerek, hissederek ve davranarak şemayla savaşmakta, şemayla yüz yüze geldiğinde karşı saldırıda bulunmaktadır. Buna göre, dikkatsiz, dürtüsel, olası olumsuz sonuçları göz ardı eden antisosyal davranışlar, yaşamın olumsuz yönlerine odaklanma eğilimi ve herşeyin er ya da geç kötüye gideceği inancı ile bir savaşıma, karşı koyma çabası olarak yorumlanabilir. Şemalara tepki olarak gelişen baş etme biçimlerinin uyumsuz davranışlar içerdiği ve şemaların sürmesine neden olduğu göz önünde bulundurulduğunda (Young, Klosko ve Weishaar, 2003), bir aşırı telafi biçimi olarak yorumlanabilecek antisosyal davranışların karamsarlık şemasının sürmesini sağladığı söylenebilir. Nitekim Bernstein ve arkadaşları (2007), antisosyal ve özellikle psikopatik kişilerde aşırı uçlarda telafi girişimlerini içeren şema modlarının daha ön planda olduğunu ileri sürmüştür.

Sonuç olarak elde edilen bulgular, literatürde erken dönem uyumsuz şemaların antisosyal davranışlarla ilişkili olduğuna yönelik bulguları destekler niteliktedir. Antisosyal davranışlar, şema temelinde oluşan uyumsuz inanç ve beklentiler doğrultusunda, misilleme yapma, kendini gözetme, kontrolü sağlama, olumsuz hisleri telafi etme ve benlik saygısını sürdürme ya da onarma gibi amaçlarla ortaya çıkabilmekte, bulgular sosyal izolasyon/güvensizlik, karamsarlık, duygusal yoksunluk, duyguları bastırma, yüksek standartlar ve ayrıcalıklılık/yetersiz özdenetim şema boyutlarının antisosyal davranışlar üzerindeki yordayıcı etkisini ortaya koymaktadır.

5.6. Kriminal Düşünceler İle Erken Dönem Uyumsuz Şemalar Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulguların Değerlendirilmesi

Erken dönem uyumsuz şemalar olayların nasıl algılandığı üzerinde etkili olan, kusurlu ve çarpık ögeler içeren uyumsuz bilişsel yapılar olup (*Young, Klosko ve Weishaar, 2003*), yalnızca pek çok bilişsel çarpıtmaya değil, aynı zamanda yoğun olumsuz duyguların ve işlevsel olmayan davranışların ortaya çıkmasına yol açmaktadır (*Brazao ve ark.,2015*). Uyumsuz şemaların antisosyal ve suç teşkil eden davranışlar üzerindeki etkisi birçok çalışmada gösterilmiştir (*Ball ve Cecero, 2001; Çakar, 2007; Tremblay ve Dozois, 2009; Gilbert ve Daffern, 2013; Sigre-Leirós, Carvalho ve Nobre, 2013; Shorey ve ark., 2014*).

Bu çalışmada uyumsuz şemalar ile antisosyal davranışlar arasındaki ilişkinin yanı sıra, yasaları ihlal eden davranışların ortaya çıkması ve sürmesine yol açan bilişsel çarpıtmalar olarak tanımlanabilecek kriminal düşünceler üzerinde hangi uyumsuz şema boyutlarının etkili olduğu incelenmiş ve literatürde antisosyal davranışların ortaya çıkmasında daha çok rolü olduğu vurgulanan ayrıcalıklılık/yetersiz özdenetim, duyguları bastırma ve sosyal izolasyon/güvensizlik şemalarının (*Ball ve Cecero, 2001; Tremblay ve Dozois, 2009*) kriminal düşüncelerle ilişkili olması beklenmiştir.

Yapılan analizler sonucunda, kusurluluk şemasının hak görme ve merhametsizlik boyutlarını, ayrıcalıklılık/yetersiz özdenetim şemasının kriminal rasyonalizasyon boyutunu, başarısızlık ve ayrıcalıklılık/yetersiz özdenetim şemalarının güç yönelimi boyutunu, karamsarlık ve ayrıcalıklılık/yetersiz özdenetim şemalarının, meşrulaştırma/diğerlerini suçlama boyutunu, kusurluluk, duyguları bastırma, başarısızlık ve terk edilme şemalarının ise kişisel sorumsuzluk boyutunu yordadığı görülmüştür. Buna göre elde edilen sonuçlar hipotezi kısmen desteklemekle birlikte beklenenden farklı bulgular olduğu, birçok şema boyutunun kriminal düşünceleri yordadığı görülmektedir.

Sonuçlar, kusurluluk şemasındaki artışın hak görme, merhametsizlik ve kişisel sorumsuzluk kriminal düşünce biçimlerindeki artışı yordadığını göstermektedir. Buna göre temelde kusurlu,

diğerleri tarafından istenmeyen, reddedilmiş ve değersiz biri olduğu duygusu ve diğerleri arasında hissedilen güvensizlikle birlikte güvenlik, kabul ve saygı gibi ihtiyaçların giderilmeyeceği inancının (Young, Klosko ve Weishaar, 2003), bireyi kendisine hak ettiği şeyleri vermeyen diğerleri/çevrenin ona borçlu olduğu, dolayısıyla özel bir itibarı, ayrıcalığı hak ettiği, istediğini almaya hakkı olduğu, bu nedenle davranışları sebebiyle suçlanamayacağı şeklinde bilişsel çarpıtmalara yol açtığı söylenebilir. Duygusal ihtiyaçlarının karşılanmayacağına, diğerleri tarafından reddedildiğine inanmak, bir karşılık/misilleme olarak diğerlerinin duygu ve ihtiyaçlarına duyarsızlığı ve onlarla etkileşimde bir duygusal katılımının olmamasını açıklayabilir.

Ayrıcalıklılık/yetersiz özdenetim şemasındaki artışın, kriminal rasyonalizasyon, güç yönelimi ve meşrulaştırma/diğerlerini suçlama kriminal düşünce boyutlarındaki artışı yordadığı görülmektedir. Ayrıcalıklılık/yetersiz özdenetim şemasının özel hak ve imtiyazlara sahip olduğuna, istediği her şeyi yapabileceğine, kontrol sağlamak için üstünlük gerektiğine inanmak, hak ettiklerine ulaşmak için yeterli bir özdenetim ve engellenme toleransı uygulayamamak ve huzursuz kaçınma üzerine aşırı bir vurgu yapmak ile karakterize yapısı (Young, Klosko ve Weishaar, 2003) göz önünde bulundurulduğunda; bu yapının bireyi davranışlarının sorumluluğundan ve dolayısıyla ortaya çıkabilecek olumsuz duygu ve çatışmalardan kaçınmak için diğerlerini/çevreyi ve özellikle de otorite ve/veya güçlü konumdaki bireyleri suçlamak yoluyla davranışlarının meşru olduğunu, diğerleri üzerinde kontrolü ve dolayısıyla üstünlüğü sağlayabilmek için güç kullanması gerektiğini düşünmeye yöneltmesinin beklendik bir sonuç olduğu söylenebilir.

Çalışmada elde edilen bir diğer sonuç başarısızlık şemasının güç yönelimi boyutundaki artışı yordarken, kişisel sorumsuzluk boyutundaki düşüşü yordamasıdır. Buna göre diğerleriyle kıyaslandığında yetersiz, beceriksiz, başarısız, daha düşük bir konumda hissetmenin (Young, Klosko ve Weishaar, 2003), başarılı ve yeterli olabilmek için üstünlüğü sağlamak gerektiği, agresif olarak, diğerlerini manipüle ederek ve güç kullanarak üstün olabileceği biçiminde bir bilişsel çarpıtmaya yol açması olasıdır. Başarısızlık boyutundaki puanlar yükseldikçe kişisel sorumsuzluk boyutundaki

puanların düşüyor olması için olası bir açıklama başarısızlık ve yetersizlik inancı kuvvetlendikçe bu durumun yaşamındaki olayları daha çok kendi başarısızlığı ve yetersizliği üzerinden yorumlama ve dolayısıyla dış kaynaklara yönelmekten ziyade sorumluluğu kendisine, kendi başarısızlığı ve yetersizliğine atfetme eğilimini arttırması olabilir.

Elde edilen sonuçlar karamsarlık boyutundaki artışın meşrulaştırma/diğerlerini suçlama kriminal düşünce biçimindeki artışı yordadığını göstermektedir. Karamsarlık şemasının tetiklediği yaşamın tüm olumlu yanlarını küçümserken, çatışmalar, hayal kırıklıkları gibi olumsuzluklara aşırı biçimde odaklanma ve her şeyin er ya da geç yanlış gideceği beklentisi (*Young, Klosko ve Weishaar, 2003*), *Sykes ve Matza (1957)* tarafından ortaya atılan 'bilaro topu algısı'na benzer şekilde bir maruz kalma algısı yaratıyor ve yaşamındaki olumsuzluklara kendi kontrolü ve sorumluluğu dışında sürüklendiği düşüncesine ve diğerlerini/çevreyi suçlamaya yöneltiyor olabilir.

Duyguları bastırma ve terk edilme şemalarındaki artışın, kişisel sorumsuzluk boyutundaki artışı yordadığı görülmektedir. Bu şemalar doğrultusunda oluşan, önem verdiği kişilerin güvenilir olmadığı, kendisini terk edecekleri, ihtiyaçlarını karşılamaya devam etmeyecekleri inancı ve diğerleri tarafından reddedilmemek için katı kurallara, performans ve ahlaklı olma ile ilgili beklentilere aşırı vurgu yapma eğiliminin (*Young, Klosko ve Weishaar, 2003*), diğerlerinin reddetmesine, eleştirmesine, suçlamasına yol açabilecek davranışların sorumluluğunu reddetme eğilimine yol açması olası bir açıklama olabilir.

5.7. Çalışmanın Sınırlılıkları

İlk olarak örnekleme dair bazı sorunlar çalışmanın genellebilirliğini etkilemektedir. Örneklem sayısı olarak yeterli olmakla birlikte internet üzerinden ulaşılan kişilerin çoğunluğunun üniversite ve üzeri eğitim düzeyine sahip olması nedeniyle, örneklemin eğitim düzeyi açısından dengelenebilmesi amacıyla belirli kurumlardan izin alınmış ve bu kurumlar üzerinden katılımcılara ulaşılması sağlanmış, bu durum, katılımcıların çoğunluğunun çalışan kişilerden oluşmasına yol açmıştır.

Ayrıca ölçekler katılımcılara elden ulaştırıldığında, lise dışında, düşük eğitim düzeyindeki kişilerin sıklıkla ölçekleri uygun şekilde doldurmakta zorlanacaklarını belirterek katılımı reddetmeleri, örnekleme ilkökul ve ortaokul eğitim düzeyinin yeterli ölçüde temsil edilememesine neden olmuştur. Örnekleme görece işlevselliği düşük olmayan kişilerin çoğunluğu oluşturmasının, antisosyal davranış gösteren kişi sayısının azalmasına ve dolayısıyla bu popülasyonun sosyodemografik özelliklerinin tam olarak yansıtılamamasına yol açmış olabileceği söylenebilir.

Bir diğer sınırlılık ise literatür bulgularıyla uyum göstermekle birlikte antisosyal davranışlar sergileyen kişi sayısının kısıtlılığı nedeniyle, bu kişiler üzerinde ölçeklere dair detaylı inceleme ve karşılaştırma yapılmasının mümkün olmamasıdır. Şüphesiz, bu açıdan yeterli bir örneklem üzerinde yapılacak çalışmalar daha derinlemesine ve aydınlatıcı sonuçlar sağlayacaktır.

Kullanılan ölçeklerin öz-bildirime dayalı olması ve kişisel bilgilere ulaşmayı hedefleyen maddeler içermesinin, katılımcılardan yanıt verirken beklenen samimi tutumu etkilemesi olasıdır. Dolayısıyla bu durum sonuçların genellebilirliği açısından dikkate alınmalıdır.

Son olarak, daha önce genel popülasyonda antisosyal davranışlar ile kriminal düşünceler ve erken dönem uyumsuz şemalar arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışmanın olmaması nedeniyle, sınırlılıkların kavramsal ya da yöntemsel olarak yeterli düzeyde değerlendirilememiş olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

5.8. Yeni Çalışmalar İçin Öneriler

Antisosyal davranışlar üzerinde etkisi olan kriminal düşünce biçimlerini ve bu bilişsel çarpıtmalarla ilişkili temel şemaları incelemek çalışmanın bir katkısı olarak değerlendirilebilir. Çünkü suç işlemiş kişilere yönelik olarak şemaları hedef alan ve bilişsel-davranışçı teknikler kullanılarak yapılan müdahalelerin, antisosyal davranışlarla ilişkili bilişsel çarpıtmalar üzerinde etkili olduğu (*Brazao ve ark.,2015*) ve gelecekte suç davranışının tekrarlanması riskini azalttığı bilinmektedir (*Lipsey ve Landenberger, 2006*). Çalışmadan elde edilen sonuçlar, farklı alanlara

yayılmış uyumsuz şema boyutlarının ve bu şemalarla ilişkili kriminal düşünce biçimlerinin antisosyal davranışlar üzerindeki etkisini göstermektedir. Başka bir deyişle, temeldeki uyumsuz inançların, suç riski oluşturabilecek bilişsel çarpıtmaları ve işlevsel olmayan davranış biçimlerini yordadığı görülmektedir. Elde edilen bulguların klinik çalışmalar ve suç tekrarı riskini azaltmaya yönelik müdahale programlarında aydınlatıcı bir etkisinin olacağı düşünülmektedir.

Ancak çalışmanın geçmişte ya da şu anda herhangi bir psikiyatrik tanı/tedavi almamış olduğunu beyan etmiş olan, klinik olmayan, görece işlevselliği yüksek olabilecek bir örneklem üzerinde yürütülmüş olması nedeniyle, gerek antisosyal davranışların, gerekse uyumsuz şema ve kriminal düşüncelerin daha az şiddetli olması beklenebilir. Bu nedenle gelecekte yapılacak çalışmalarda klinik örneklemin de dahil edilmesinin karşılaştırılabilirlik ve genellenebilirlik açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Çalışma, suç davranışına ilişkin eğilimlerin suçlu olmayan bir kitle üzerinde incelenmesi açısından önem taşımakla birlikte, suç işlemiş kişiler üzerinde kriminal düşüncelerin ve uyumsuz şemaların incelenmesi ve özellikle farklı suç tipleri arasında yapılacak karşılaştırmalar, önleyici müdahaleler açısından daha detaylı ve aydınlatıcı bilgiler verecektir. Yine ergenlerle yürütülecek çalışmalarda, ergen antisosyal davranışları üzerinde etkili olan uyumsuz şemaların ve kriminal düşüncelerin belirlenmesi aracılığıyla, şiddetin öngörülmesi ve suç riskinin değerlendirilmesi, erken ve sağıltıcı müdahaleler açısından önemli katkılar sağlayacaktır.

Şemalara tepki olarak gelişen uyumsuz davranışların, aşırı telafi, kaçınma ya da teslim olma şeklinde ortaya çıktığı (*Young, Klosko ve Weishaar, 2003*) göz önünde bulundurulduğunda, gelecekte yapılacak çalışmalara Young Telafi Ölçeği ve Young-Rygh Kaçınma Ölçeği'nin dahil edilmesinin, antisosyal davranışlar ve erken dönem uyumsuz şemalar arasındaki ilişkiyi daha anlaşılır kılacağı düşünülmektedir.

Son olarak çalışmada incelenen değişkenlere ilişkin tekrar çalışmalarının yapılması, sonuçların güvenilirliği ve genellenebilirliği açısından önem taşımaktadır.

6. SONUÇ

Çalışmada genel popülasyonda antisosyal davranışlar sergileyen kişilerin oranı % 7.7 olarak saptanmıştır. Antisosyal davranışlar gösterenlerin daha çok genç, erkek ve bekar kişilerden oluştuğu görülmüştür. Antisosyal davranışlar sergileyen kadınların erkeklere göre daha genç, eğitim düzeylerinin daha yüksek ancak çalışma oranının daha düşük olduğu saptanmıştır.

Kriminal Düşünce Ölçeği için yapılan Türkçe'ye uyarlama çalışmasında elde edilen sonuçlar, ölçeğin Türkçe formunun yapı geçerliliği ve güvenilirliğinin kabul edilebilir düzeyde olduğunu göstermiştir.

Ölçeklerin değerlendirilmesine ilişkin analiz sonuçları farklı alanlara yayılmış uyumsuz şema boyutlarının ve bu şemaların içerdiği inançlarla ilişkili kriminal düşünce biçimlerinin antisosyal davranışları yordadığını göstermiştir. Bulgular, erken dönem uyumsuz şemaların, olayların nasıl algılandığı ve yorumlandığı üzerinde etkili olan bilişsel çarpıtmalara ve işlevsel olmayan davranış biçimlerine yol açtığı yönündeki literatür bulgularını destekler nitelikte olup, kendisi ve diğerlerine yönelik uyumsuz temel inançların suça eğilim oluşturan bilişsel çarpıtmalar ve antisosyal davranışlar üzerindeki yordayıcı etkisini ortaya koymaktadır.

Suçlu kişiler üzerinde yapılan çalışmalar, şema odaklı ve bilişsel-davranışçı müdahalelerin, antisosyal davranışların temelinde yatan bilişsel çarpıtmaların değişmesinde etkili olduğunu (*Brazao ve ark.,2015*) ve suç tekrarı riskini azalttığını (*Lipsev ve Landenberger, 2006*) göstermektedir. Bu doğrultuda elde edilen bulguların, suç riskinin azaltılması bakımından, antisosyal davranışlar üzerinde etkisi olan şemalar ve içerdikleri inançlarla ilişkili kriminal düşüncelere yönelik müdahalelerde bilimsel katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

Abele, A. E., & Wojciszke, B. (2007). Agency and Communion from The Perspective of Self Versus Others. *Journal of personality and social psychology*, 93(5), 751.

Akduman, G., Akduman, B., & Cantürk, G. (2007). Ergen Suçluluğunda Bazı Kişisel ve Ailesel Özelliklerin İncelenmesi Orijinal Araştırma. *Türk Pediatri Arşivi*, 42(4), 156-161.

Akın, Ü., Akın, A., & Abacı, R. (2007). Öz-Duyarlılık Ölçeği: Geçerlik ve Güvenilirlik Çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(33), 1-10.

Amerikan Psikiyatri Birliği, *Psikiyatride Hastalıkların Tanımlanması ve Sınıflandırılması El Kitabı, Yeniden Gözden Geçirilmiş Dördüncü Baskı (DSM-IV-TR)*, Amerikan Psikiyatri Birliği, Washington DC, 2000'den çeviren Köroğlu E., (2001). (s.287). Ankara: Hekimler Yayın Birliği

Amerikan Psikiyatri Birliği, *Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı, Beşinci Baskı (DSM-5) Tanı Ölçütleri Başvuru Elkitabı'ndan*, Çev. Yay. Yön. Köroğlu E., Hekimler Yayın Birliği, Ankara, 2014.

Arkan, B., & Üstün, B. (2009). Davranım Bozukluğu Olan Çocuklara Psikiyatrik Yaklaşımında Anne-Baba Eğitim Programları: İki Örnek Bağlamında Bir Değerlendirme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 1(2), 155-174.

Ayhan, İ., & Çubukcu, K. M. (2007). Suç ve Kent İlişkisine Ampirik Bakış: Literatür Taraması. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(5), 30-55.

Aytac, M., Aytac, S., & Bayram, N. (2007). Suç Türlerini Etkileyen Faktörlerin İstatistiksel Analizi. *İnönü Üniversitesi Türkiye Ekonometri ve İstatistik Kongresi*, 24-25.

Babinski, L.M., Hartsough, C.S., & Lambert, N.M. (1999). Childhood Conduct Problems, Hyperactivity-Impulsivity, and Inattention as Predictors of Adult Criminal Activity. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 40(3), 347-355.

Baker, L. A., Jacobson, K. C., Raine, A., Lozano, D. I., & Bezdjian, S. (2007). Genetic and Environmental Bases of Childhood Antisocial Behavior: A Multi-Informant Twin Study. *Journal of Abnormal Psychology*, 116(2), 219-235.

Bal, L., (2010). Antisosyal İnanç ve Tutumlar Ölçeğinin Uyarlama Çalışmaları. Çukurova Üniversitesi. SBE. Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi. Adana

Ball, S. A., & Cecero, J. J. (2001). Addicted Patients with Personality Disorders: Traits, Schemas, and Presenting Problems. *Journal of Personality Disorders*, 15(1), 72-83.

Barriga, A. Q., & Gibbs, J. C. (1996). Measuring Cognitive Distortion in Antisocial Youth: Development and Preliminary Validation of The "How I Think" Questionnaire. *Aggressive Behavior*, 22(5), 333-343.

Barriga, A. Q., Landau, J. R., Stinson, B. L., Liau, A. K., & Gibbs, J. C. (2000). Cognitive Distortion and Problem Behaviors in Adolescents. *Criminal Justice and Behavior*, 27(1), 36-56.

Barriga, A.Q., Morrison, E.M., Liau, A.K.& Gibbs J.C. (2001). Moral Cognition: Explaining The Gender Difference in Antisocial Behavior. *Merrill-Palmer Quarterly*, 47(4), 532-562.

Barriga, A. Q., Hawkins, M. A., & Camelia, C. R. (2008). Specificity of Cognitive Distortions to Antisocial Behaviours. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 18(2), 104-116.

Beaver, K. M., Schwartz, J. A., & Gajos, J. M. (2015). A Review of the Genetic and Gene-Environment Interplay Contributors to Antisocial Phenotypes. In *The development of criminal and antisocial behavior* (s. 109-122). Springer International Publishing.

Beck, A. T., Rush, A. J., Shaw, B. F., & Emery, G. (1979). *Cognitive Therapy of Depression*. New York: Guilford Press. Erişim Tarihi: 20.12.2017, <http://www.books.google.com.tr>

Beck, A. T., Davis, D. D., & Freeman, A. (2015). *Cognitive therapy of personality disorders* (Third Edition). New York: Guilford Press. Erişim Tarihi: 27.12.2017, <http://www.books.google.com.tr>

Bernstein, D. P., Arntz, A., & Vos, M. D. (2007). Schema Focused Therapy in Forensic Settings: Theoretical Model and Recommendations for Best Clinical Practice. *International Journal of Forensic Mental Health*, 6(2), 169-183.

Best, D., Day, E., Campbell, A., Flynn, P.M., & Simpson, D.D. (2009). Relationship Between Drug Treatment Engagement and Criminal Thinking Style Among Drug-Using Offenders. *European Addiction Research*, 15(2), 71-77.

Bird, H.R., Canino, G.J., Davies, M., Zhang, H., Ramirez, R., & Lahey, B.B. (2001). Prevalence and Correlates of Antisocial Behaviors Among Three Ethnic Groups. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 29(6), 465-478.

Boduszek, D., & Hyland, P. (2012). Psycho-Sociological Review of Criminal Thinking Style. *Journal of Humanistics and Social Sciences*, 1(1), 28-36.

Brazao, N., Da Motta, C., Rijo, D., Do Ceu Salvador, M., Pinto-Gouveia, J., & Ramos, J. (2015). Clinical Change in Cognitive Distortions and Core Schemas After A Cognitive-Behavioral Group Intervention: Preliminary Findings From A Randomized Trial With Male Prison Inmates. *Cognitive Therapy and Research*, 39(5), 578-589.

Brennan, P.A., & Raine, A. (1997). Biosocial Bases of Antisocial Behavior: Psychophysiological, Neurological, AND Cognitive Factors. *Clinical Psychology Review*, 17(6), 589-604.

Brooks Holliday, S., Heilburn, K., & Fretz, R. (2012). Examining Improvements in Criminogenic Needs: The Risk Reduction Potential of A Structured Re-Entry Program. *Behavioral Sciences & The Law*, 30(4), 431-447.

Brooner, R.K., King, V.L., Kidorf, M., Schmidt, C.W., & Bigelow, G.E. (1997). Psychiatric and Substance Use Comorbidity Among Treatment-Seeking Opioid Abusers. *Archives of General Psychiatry*, 54(1), 71-80.

Budak, S. (2000). *Psikoloji Sözlüğü*. (s. 79). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Buehler, C., Anthony, C., Krishnakumar, A., Stone, G., Gerard, J., & Pemberton, S. (1997). Interparental Conflict and Youth Problem Behaviors: A Meta-Analysis. *Journal of Child and Family Studies*, 6(2), 233-247.

Burkay, S. (2008). Teorik Çerçeve ve Suç. *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, (2), 4.

Büyüköztürk, Ş. (2002). Faktör Analizi: Temel Kavramlar ve Ölçek Geliştirmede Kullanımı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 32(32), 470-483.

Büyüköztürk, Ş., Akgün, Ö. E., Kahveci, Ö., & Demirel, F. (2004). Güdülenme ve Öğrenme Stratejileri Ölçeğinin Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 4(2), 207-239.

Cadoret, R. J., Cain, C. A., & Crowe, R. R. (1983). Evidence for Gene-Environment Interaction in The Development of Adolescent Antisocial Behavior. *Behavior Genetics*, 13(3), 301-310.

Calvete, E. (2008). Justification of Violence and Grandiosity Schemas as Predictors of Antisocial Behavior in Adolescents. *Journal of abnormal child psychology*, 36(7), 1083.

Camara, M., & Calvete, E. (2012). Early Maladaptive Schemas as Moderators of The Impact of Stressful Events on Anxiety and Depression in University Students. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 34(1), 58-68.

Cantürk, G., & Cantürk, N. (2004). Suçlu Profili. *Adli Tıp Dergisi*, 18(2), 27-37.

Carr, S. N., & Francis, A. J. (2010). Early Maladaptive Schemas and Personality Disorder Symptoms: An Examination in A Non-Clinical Sample. *Psychology and Psychotherapy: Theory*,

Research and Practice, 83(4), 333-349.

Carvalho, J., & Nobre, P. J. (2014). Early Maladaptive Schemas in Convicted Sexual Offenders: Preliminary Findings. *International Journal of Law and Psychiatry*, 37(2), 210-216.

Caspi, A. (2000). The Child is Father of The Man: Personality Continuities from Childhood to Adulthood. *Journal of Personality and Social Psychology*, 2000, 78(1), 158-172.

Caspi, A., McClay, J., Moffitt, T.E., Mill, J., Martin, J., Craig, I.W., & Poulton, R. (2002). Role of Genotype in The Cycle of Violence in Maltreated Children. *Science*, 297(5582), 851-854.

Cauffman, E., Steinberg, L., Piquero, A.R. (2005). Psychological, Neuropsychological and Physiological Correlates of Serious Antisocial Behavior in Adolescence: The Role of Self-Control. *Criminology*, 43(1), 133-176.

Ceyhun, B., Oral, N. (1998). *Minesota Çok Yönlü Kişilik Envanteri Değerlendirme Kitabı*. Bilimsel Tıp Yayınevi, Ankara.

Chakhssi, F., Bernstein, D., & Ruiter, C. (2014). Early Maladaptive Schemas in Relation to Facets of Psychopathy and Institutional Violence in Offenders with Personality Disorders. *Legal and Criminological Psychology*, 19(2), 356-372.

Cheng, T. (2004). Impact of Family Stability on Children's Delinquency: An Implication for Family Preservation. *Journal of Family Social Work*, 8(1), 47-60.

Clark, D. B., Vanyukov, M., & Cornelius, J. (2002). Childhood Antisocial Behavior and Adolescent Alcohol Use Disorders. *Alcohol Research and Health*, 26(2), 109-115.

Clark, M. (2011). The Role of Social Cognition in The Development of The Criminal Career. *Internet Journal of Criminology*, 1-24.

Compton, W. M., Conway, K. P., Stinson, F. S., Colliver, J. D., & Grant, B. F. (2005). Prevalence, Correlates, and Comorbidity of DSM-IV Antisocial Personality Syndromes and Alcohol and Specific Drug Use Disorders in The United States: Results From The National

Epidemiologic Survey on Alcohol and Related Conditions. *The Journal of Clinical Psychiatry*, 66(6), 677-685.

Cömertler, N., & Kar, M. (2007). Türkiye’de Suç Oranının Sosyo-Ekonomik Belirleyicileri: Yatay Kesit Analizi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 62(2), 37-57.

Cross, S. E., & Madson, L. (1997). Models of The Self: Self-Construals and Gender. *Psychological Bulletin*, 122(1), 5-37.

Cuadra, L.E., Jaffe, A.E., Thomas, R., & DiLillo, D. (2014). Child Maltreatment and Adult Criminal Behavior: Does Criminal Thinking Explain Yhe Association? *Child Abuse & Neglect*, 38(8), 1399-1408.

Çakır, Z. (2007). Antisosyal Kişilik Bozukluğunda Erken Dönem Uyumsuz Şemalar, Algılanan Ebeveynlik Stilleri ve Şema Sürdürücü Başa Çıkma Davranışları Arasındaki İlişkiler: Şema Terapi Modeli Çerçevesinde Bir İnceleme. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Çakmak, C. (2015). Suçu Açıklayan Sosyo-Ekonomik Temelli Yaklaşımlar. *International Journal of Political Science Researches*, 1(2), 1-49.

Çetin, Ö. (2007). Canlı Vericiden Karaciğer Nakli Sonrası Vericinin Ruhsal ve Bedensel Sağlığının Araştırılması. İzmir: Ege Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Tıpta Uzmanlık Tezi.

Davison, G.C., Neale, J.M., (2004). Anormal Psikolojisi. (7. Baskı) (Dağ, İ., Çev.) (s.354). Ankara: Türk Psikologlar Derneği.

Dembo, R., Turner, C.W., & Jainchill, N. (2007). An Assessment of Criminal Thinking Among Incarcerated Youths in Three States. *Criminal Justice and Behavior*, 34(9), 1157-1167.

Deniz, M. E., Özer, E., & Işık, E. (2013). Duygusal Zeka Özelliği Ölçeği-Kısa Formu: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Eğitim ve Bilim*, 38(169), 407-419.

Dereboy, C., Güzel, H. S., Dereboy, F., Okyay, P., & Eskin, M. (2014). Personality Disorders in a Community Sample in Turkey: Prevalence, Associated Risk Factors, Temperament and Character Dimensions. *International Journal of Social Psychiatry*, 60(2), 139-147.

Dishion, T.J., Capaldi, D., Spracklen, K.M., & Li, F. (1995). Peer Ecology of Male Adolescent Drug Use. *Development and Psychopathology*, 7(4), 803-824.

Dishion, T.J., & McMahon, R.J. (1998). Parental Monitoring and The Prevention of Child and Adolescent Problem Behavior: A Conceptual and Empirical Formulation. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 1(1), 61-75.

Dolan, M., & Völlm, B. (2009). Antisocial Personality Disorder and Psychopathy in Women: A Literature Review on The Reliability and Validity of Assessment Instruments. *International Journal of Law and Psychiatry*, 32(1), 2-9.

Donnellan, M. B., Trzesniewski, K. H., Robins, R. W., Moffitt, T. E., & Caspi, A. (2005). Low Self-Esteem is Related to Aggression, Antisocial Behavior, and Delinquency. *Psychological Science*, 16(4), 328-335.

Dozois, D. J., Martin, R. A., & Faulkner, B. (2013). Early Maladaptive Schemas, Styles of Humor and Aggression. *Humor*, 26(1), 97–116

Dünya Sağlık Örgütü (1992) ICD-10 Ruhsal ve Davranışsal Bozukluklar Sınıflandırılması (Çev. ed.: MO Öztürk, B Uluğ, Çev.: F Çuhadaroğlu, İ Kaplan, G Özgen, MO Öztürk, M Rezaki, B Uluğ). Ankara, Türkiye Sinir ve Ruh Sağlığı Derneği Yayını, 1993.

Eley, T. C., Lichtenstein, P., & Moffitt, T. E. (2003). A Longitudinal Behavioral Genetic Analysis of The Etiology of Aggressive and Nonaggressive Antisocial Behavior. *Development and psychopathology*, 15(2), 383-402.

Elkins, I. J., Iacono, W. G., Doyle, A. E., & McGue, M. (1997). Characteristics Associated with The Persistence of Antisocial Behavior: Results From Recent Longitudinal Research. *Aggression and Violent Behavior*, 2(2), 101-124.

Ellis, L. (1988). The Victimful-Victimless Crime Distinction, and Seven Universal Demographic Correlates of Victimful Criminal Behavior. *Personality and Individual Differences*, 9(3), 525-548.

Engbersen, G., Van Der Leun, J., & De Boom, J. (2007). The Fragmentation of Migration and Crime in The Netherlands. *Crime and Justice*, 35(1), 389-452.

Erkunt, A.Ç. (2003). Associates of Social Deviancy and Violence Among Prisoners. Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Farrington, D. P., Jolliffe, D., Loeber, R., Stouthamer-Loeber, M., & Kalb, L. M. (2001). The Concentration of Offenders in Families, and Family Criminality in The Prediction of Boys' Delinquency. *Journal of Adolescence*, 24(5), 579-596.

Farrington, D. P. (2003). Key Results from The First Forty Years of The Cambridge Study in Delinquent Development. *Taking Stock of Delinquency*, 137-183.

Farrington, D. P. (2005). Childhood Origins of Antisocial Behavior. *Clinical Psychology & Psychotherapy*, 12(3), 177-190.

Farrington, D.P. (2007). Childhood Risk Factors and Risk-Focused Prevention. *The Oxford Handbook of Criminology*, 4, 602-640.

Fazel, S., Singh, J. P., Doll, H., & Grann, M. (2012). Use of Risk Assessment Instruments to Predict Violence and Antisocial Behaviour in 73 Samples Involving 24 827 People: Systematic Review and Meta-Analysis. *Bmj*, 345, e4692, 1-12.

Fergusson, D. M., Horwood, L. J., & Lynskey, M. T. (1994). The Comorbidities of Adolescent Problem Behaviors: A Latent Class Model. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 22(3), 339-354.

Fix, R.L., Fix, S.T. (2015). Trait Psychopathy, Emotional Intelligence, and Criminal Thinking: Predicting Illegal Behavior Among College Students. *International Journal of Law and Psychiatry*, 42(43), 183-188.

Ge, X., Conger, R.D., Cadoret, R.J., Neiderhiser, J.M., Yates, W., Troughton,, E., & Stewart, M.A. (1996). The Developmental Interface Between Nature and Nurture: A Mutual Influence Model of Child Antisocial Behavior and Parent Behaviors. *Developmental Psychology*, 32(4), 574-589.

Gilbert, F., & Daffern, M. (2013). The Association Between Early Maladaptive Schema and Personality Disorder Traits in An Offender Population. *Psychology, Crime & Law*, 19(10), 933-946.

Gökdağ, R. (2000). Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Öğrencilerine Antisozyal Davranış Ölçeği Uygulanmasına Yönelik Bir Çalışma. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 10, 329-343.

Grant, B. F., Hasin, D. S., Stinson, F. S., Dawson, D. A., Chou, S. P., Ruan, W. J., & Pickering, R. P. (2004). Prevalence, Correlates, and Disability of Personality Disorders in the United States: Results From the National Epidemiologic Survey on Alcohol and Related Conditions. *The Journal of Clinical Psychiatry*, 65(7), 948-958.

Grogan-Kaylor, A. (2004). The Effect of Corporal Punishment on Antisocial Behavior in Children . *Social Work Research*, 28(3), 153-162.

Grove, W. M., Eckert, E. D., Heston, L., Bouchard, T. J., Segal, N., & Lykken, D. T. (1990). Heritability of Substance Abuse and Antisocial Behavior: A Study of Monozygotic Twins Reared Apart. *Biological Psychiatry*, 27(12), 1293-1304.

Güllü, İ. (2014). Suç Olgusuna Teorik ve Eleştirel Bir Yaklaşım. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2014(3), 104-107.

Hacıömeroğlu, G. (2012). Matematik İnanç Ölçeği'nin Türkçe'ye Uyarlama Çalışması. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(3), 175-184.

Hatch-Maillette, M.A., Scalora, M.J., Huss, M.T., & Baumgartner, J.V. (2001). Criminal Thinking Patterns: Are Child Molesters Unique? *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 45(1), 102-117.

Henry, B., Caspi, A., Moffitt, T. E., & Silva, P. A. (1996). Temperamental and Familial Predictors of Violent and Nonviolent Criminal Convictions: Age 3 to Age 18. *Developmental Psychology*, 32(4), 614-623.

Henning, K., Jones, A. R., & Holdford, R. (2005). "I didn't do it, but if I did I had a good reason": Minimization, Denial, and Attributions of Blame Among Male and Female Domestic Violence Offenders. *Journal of Family Violence*, 20(3), 131-139.

Hesselbrock, M. N., Meyer, R. E., & Keener, J.J. (1985). Psychopathology in Hospitalized Alcoholics. *Arch Gen Psychiatry*, 42(11), 1050-1055.

Holsinger, A.M. (1999), Assessing Criminal Thinking: Attitudes and Orientations Influence Behavior. *Corrections Today*, 61: 22-25.

Ingoldsby, E.M., Shaw, D.S., Winslow, E., Schonberg, M., Gilliom, M., & Criss, M.M. (2006). Neighborhood Disadvantage, Parent-Child Conflict, Neighborhood Peer Relationships, and Early Antisocial Behavior Problem Trajectories. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 34(3), 293-309.

İlbay, A. B., Göller, L., & Halmatov, S. (2016). Erkeklerin Yaşadığı Yer Değişkeni Bakımından Maskülen-Feminen, Hipokondri ve Sosyal İçer Dönüklük Tepkileri. *International Journal of Education Science and Technology*, 2(2), 118-124.

İnce, A., Doğruer, Z., & Türkçapar, M.H. (2002). Erken ve Geç Başlangıçlı Erkek Alkol Bağımlılarında Sosyodemografik, Klinik ve Psikopatolojik Özelliklerin Karşılaştırılması. *Klinik Psikiyatri*, 5, 82-31.

Jolliffe, D., & Farrington, D.P. (2004). Empathy and Offending: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Aggression and Violent Behavior*, 9(5), 441-476.

Jolliffe, D., & Farrington, D.P. (2006). Examining The Relationship Between Low Empathy and Bullying. *Aggressive Behavior*, 32(6), 540-550.

Juby, H., & Farrington, D.P. (2001). Disentangling The Link Between Disrupted Families and Delinquency: Sociodemography, Ethnicity and Risk Behaviours. *British Journal of Criminology*, 41(1), 22-40.

Junger-Tas, J., Terlouw, G.J., & Klein, M.W. (Eds.) (1994). *Delinquent Behavior Among Young People in The Western World: First Results of The International Self-Report Delinquency Study*. Kugler Publications. Erişim Tarihi: 19.10.2017 books.google.com.

Kalb, G., & Williams, J. (2003). Delinquency and Gender. *Applied Economics Letters*, 10(7), 425-429.

Kaner, S. (1991). Antisosyal Davranış Eğilimi Envanteri'nin (ADEE) Geliştirilme Çalışmaları, 187-194.

Kaner, S. (1992). Suçluluğu Açıklayan Yaklaşımlar, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 25(2), 473-496.

Kazdin, A. E., & Esveltd-Dawson, K. (1986). The Interview for Antisocial Behavior: Psychometric Characteristics and Concurrent Validity with Child Psychiatric Inpatients. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 8(4), 289-303.

Kerig, P. K., & Becker, S. P. (2015). 12 Early Abuse and Neglect as Risk Factors for the Development of Criminal and Antisocial Behavior. In *The development of criminal and antisocial behavior* (s. 181-199). Springer International Publishing.

Kılıç, S. (2016). Cronbach'ın Alfa Güvenirlik Katsayısı. *Journal Of Mood Disorders*, 6(1), 47-48.

Kızmaz, Z. (2005). Sosyolojik Suç Kuramlarının Suç Olgusunu Açıklama Potansiyelleri Üzerine Bir Değerlendirme. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 29(2), 149-174.

Kızmaz, Z. (2006). Kriminolojide Yeni Yönelimler: Bütünleşik Suç Kuramları-2. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16(1), 305-335.

Kızmaz, Z., & Bilgin, R. (2010). Sokakta Çalışan/Yaşayan Çocuklar ve Suç: Diyarbakır Örneği. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 32(32), 269-311.

Knight, K., Garner, B. R., Simpson, D. D., Morey, J. T., & Flynn, P. M. (2006). An Assessment for Criminal Thinking. *Crime & Delinquency*, 52(1), 159-177.

Korkmaz, M.N., & Erden, G. (2010). Çocukları Suç Davranışına Yönelten Olası Risk Faktörleri. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13(25), 76-87.

Kreager, D.A. (2004). Strangers in The Halls: Isolation and Delinquency in School Networks. *Social Forces*, 83(1), 351-390.

Krivo, L.J., & Peterson, R.D. (1996). Extremely Disadvantaged Neighborhoods and Urban Crime. *Social Forces*, 75(2), 619-648.

Lachenal-Chevallet, K., Mauchand, P., Cottraux, J., Bouvard, M., & Martin, R. (2006). Factor Analysis of The Schema Questionnaire-Short Form in A Nonclinical Sample. *Journal of Cognitive Psychotherapy*, 20(3), 311-318.

Lahey, B. B., Waldman, I. D., & McBurnett, K. (1999). Annotation: The Development of Antisocial Behavior: An Integrative Causal Model. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 40(5), 669-682.

Lawton, M. P. (1963). Deliberate Faking on The Psychopathic Deviate Scale of The MMPI. *Journal of Clinical Psychology*, 19(3), 327-330.

Liau, A.K., Barriga, A.Q., & Gibbs, J.C. (1998). Relations Between Self-Serving Cognitive Distortions and Overt vs. Covert Antisocial Behavior in Adolescents. *Aggressive Behavior*, 24(5), 335-346.

Lipsey, M. W., & Landenberger, N. A. (2006). Cognitive-Behavioral Interventions. In *Preventing crime*. Springer, Dordrecht, 57-71.

Lipsitt, P.D., Buka, S.L., & Lipsitt, L.P. (1990). Early Intelligence Scores and Subsequent Delinquency: A Prospective Study. *American Journal of Family Therapy*, 18(2), 197-208.

Loeber, R., Byrd, A. L., & Farrington, D. P. (2015). 5 Why Developmental Criminology Is Still Coming of Age: The Influence of Biological Factors on Within-Individual Change. In *The development of criminal and antisocial behavior* (s. 65-73). Springer International Publishing.

Ludwig, J., Duncan, G. J. & Hirschfield, P. (2001). Urban Poverty and Juvenile Crime: Evidence From A Randomized Housing-Mobility Experiment. *The Quarterly Journal of Economics*, 116(2), 655-679.

Malinosky-Rummell, R., & Hansen, D.J. (1993). Long- Term Consequences of Childhood Physical Abuse. *Psychological Bulletin*, 114, 68–79.

Mandracchia, J. T., Morgan, R. D., Garos, S., & Garland, J. T. (2007). Inmate Thinking Patterns: An Empirical Investigation. *Criminal Justice and Behavior*, 34(8), 1029-1043.

Mandracchia, J. T., & Morgan, R. D. (2011). Understanding Criminals' Thinking: Further Examination of The Measure of Offender Thinking Styles–Revised. *Assessment*, 18(4), 442-452.

Marcus, R.F. (1999). A Gender-Linked Exploratory Factor Analysis of Antisocial Behavior in Young Adolescents. *Adolescence* 34(133), 33-46.

Marmorstein, N. R. (2006). Adult Antisocial Behaviour Without Conduct Disorder: Demographic Characteristics and Risk for Cooccurring Psychopathology. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 51(4), 226-233.

Mason, D. A., & Frick, P. J. (1994). The Heritability of Antisocial Behavior: A Meta-Analysis of Twin and Adoption Studies. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 16(4), 301-323.

Maxfield, M.G., & Widom, C.S. (1996). The Cycle of Violence: Revisited 6 Years Later. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, 150(4), 390-395.

McCoy, K., Fremouw, W., Tyner, E., Clegg, C., Johansson-Love, J., & Strunk, J. (2006). Criminal-Thinking Styles and Illegal Behavior Among College Students: Validation of The PICTS. *Journal of Forensic Sciences*, 51(5), 1174-1177.

Mears, D.P., & Field, S.H. (2002). A Closer Look at The Age, Peers, and Delinquency Relationship. *Western Criminology Review*, 4(1), 20-29.

Miller, W.J., & Matthews, R.A. (2001). Youth Employment, Differential Association, and Juvenile Delinquency. *Sociological Focus*, 34(3), 251-268.

Mills, J. F., Kroner, D. G., & Forth, A. E. (2002). Measures of Criminal Attitudes and Associates (MCAA) Development, Factor Structure, Reliability, and Validity. *Assessment*, 9(3), 240-253.

Moffitt, T.E., (1990). The Neuropsychology of Juvenile Delinquency: A Critical Review. *Crime and Justice*, 12, 99-169.

Moffitt, T.E., & Henry, B. (1991). Neuropsychological Studies of Juvenile Delinquency and Juvenile Violence. In *Neuropsychology of Aggression*, (s.67-91). Springer US.

Moffitt, T.E. (1993). Adolescence-limited and Life-course-persistent Antisocial Behavior: A Developmental Taxonomy. *Psychological Review*, 100(4), 674-701.

Moffitt, T. E., Caspi, A., Dickson, N., Silva, P., & Stanton, W. (1996). Childhood-Onset Versus Adolescent-Onset Antisocial Conduct Problems in Males: Natural History From Ages 3 to 18 Years. *Development and Psychopathology*, 8(2), 399-424.

Moffitt, T. E. (2005). The New Look of Behavioral Genetics in Developmental Psychopathology: Gene-Environment Interplay in Antisocial Behaviors. *Psychological bulletin*, 131(4), 533-554.

Moore, T. M., Scarpa, A., & Raine, A. (2002). A Meta-Analysis of Serotonin Metabolite 5-HIAA and Antisocial Behavior. *Aggressive Behavior*, 28(4), 299-316.

Moran, P. (1999). The Epidemiology of Antisocial Personality Disorder. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 34(5), 231-242.

Morenoff, J.D., Sampson, R.J., & Raudenbush, S.W. (2001). Neighborhood Inequality, Collective Efficacy, and The Spatial Dynamics of Urban Violence. *Criminology*, 39(3), 517-558.

Morizot, J., & Kazemian, L., (Eds.). (2014). *The Development of Criminal and Antisocial Behavior: Theory, Research and Practical Applications*. Springer.

Mulder, R. T., Wells, J. E., Joyce, P. R., & Bushnell, J. A. (1994). Antisocial Women. *Journal of Personality Disorders*, 8(4), 279-287.

Nurnberg, H. G., Rifkin, A., & Doddi, S. (1993). A Systematic Assessment of The Comorbidity of DSM-III-R Personality Disorders in Alcoholic Outpatients. *Comprehensive Psychiatry*, 34(6), 447-454.

Nussbaum, D., Collins, M., Cutler, J., Zimmerman, W., Farguson, B., & Jacques, I., (2002). Crime Type and Specific Personality Indicia: Cloninger's TCI Impulsivity, Empathy and Attachment Subscales in Nonviolent, Violent and Sexual Offenders. *American Journal of Forensic Psychology*, 20(1), 23-56.

Offord, D.R., Boyle, M.H., & Racine Y.A. (1991). The Epidemiology of Antisocial Behavior in Childhood and Adolescence. *The Development and Treatment of Childhood Aggression*, 17, 31-54. Erişim Tarihi:23.10.2017 books.google.com

Ogilvie, J.M., Stewart, A.L., Chan, R.C., & Shum, D.H. (2011). Neuropsychological Measures of Executive Function and Antisocial Behavior: A Meta-Analysis. *Criminology*, 49(4), 1063-1107.

Öter, A., & Bal, H. (2005). Çocuk Suçluluğunun Toplumsal Nedenleri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Özkalp, E., Turan, F., Odabaşı, Z. Y., & Sungur, Z. (2012). *Davranış Bilimleri-I*. (3. Baskı) (s.187). Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayını, 2013.

Öztürk, O. (2002). Ruh Sağlığı ve Bozuklukları. (9. Baskı) (s. 433). Ankara: Feryal Matbaacılık.

Öztürk, E. (2012). Araştırma Topluluğu Ölçeğinin Türkçe 'ye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. İlköğretim Online, 11(2), 408-422.

Padesky, C. A. (1994). Schema Change Processes in Cognitive Therapy. Clinical Psychology & Psychotherapy, 1(5), 267-278.

Pajer, K., Stouthamer-Loeber, M., Gardner, W., & Loeber, R. (2006). Women with Antisocial Behaviour: Long-Term Health Disability and Help-Seeking for Emotional Problems. Criminal Behaviour and Mental Health, 16(1), 29-42.

Pardini, D. A., Waller, R., & Hawes, S. W. (2015). Familial Influences on the Development of Serious Conduct Problems and Delinquency. In The Development of Criminal and Antisocial Behavior (s. 201-220). Springer International Publishing.

Patterson, G.R., DeBaryshe, B.D., & Ramsey, E. (1989). A Developmental Perspective on Antisocial Behavior (Vol.44, No.2, p.329). American Psychological Association.

Patterson, G.R. (2002). Etiology and Treatment of Child and Adolescent Antisocial Behavior. The Behavior Analyst Today, 3(2), 133-144.

Ragatz, L. L., Fremouw, W., & Baker, E. (2012). The Psychological Profile of White-Collar Offenders: Demographics, Criminal Thinking, Psychopathic Traits, and Psychopathology. Criminal Justice and Behavior, 39(7), 978-997.

Rahim, S. (2017). Attitude Toward Honour Killing Among Honour Killers, Murderers and A General Population Sample. FWU Journal of Social Sciences, 11(1), 254-263.

Raine, A. (2002). Biosocial Studies of Antisocial and Violent Behavior in Children and Adults: A Review. Journal of Abnormal Child Psychology, 30(4), 311-326.

Raine, A., Moffitt, T.E., Caspi, A., Loeber, R., Stouthamer-Loeber, M., & Lynam, D. (2005). Neurocognitive Impairments in Boys on The Life-Course Persistent Antisocial Path. *Journal of Abnormal Psychology*, 114(1), 38-49.

Reid, J. B., & Patterson, G. R. (1989). The Development of Antisocial Behavior Patterns in Childhood and Adolescence. *European Journal of Personality*, 3, 107–119.

Rhee, S. H., & Waldman, I. D. (2002). Genetic and Environmental Influences on Antisocial Behavior: A Meta-Analysis of Twin and Adoption Studies. *Psychological bulletin*, 128(3), 490-529.

Rhodes, N. R. (1992). Comparison of MMPI Psychopathic Deviate Scores of Battered and Nonbattered Women. *Journal of Family Violence*, 7(4), 297-307.

Rhodes, J. E., & Fischer, K. (1993). Spanning The Gender Gap: Gender Differences in Delinquency Among Inner-City Adolescents. *Adolescence*, 28(112), 879.

Richardson, G. (2005). Early Maladaptive Schemas in A Sample of British Adolescent Sexual Abusers: Implications for Therapy. *Journal of Sexual Aggression*, 11(3), 259-276.

Ridenour, T. A., Cottler, L. B., Robins, L. N., Campton, W. M., Spitznagel, E. L., & Cunningham-Williams, R. M. (2002). Test of The Plausibility of Adolescent Substance Use Playing A Causal Role in Developing Adulthood Antisocial Behavior. *Journal of Abnormal Psychology*, 111(1), 144.

Romeo, R., Knapp, M., & Scott, S. (2006). Economic Cost of Severe Antisocial Behaviour in Children—and Who Pays It. *The British Journal of Psychiatry*, 188(6), 547-553.

Rothbart, M. K. (1991). Temperament. in *Explorations in Temperament* (s.61-74). Springer US.

Rothbart, M. K., Ahadi, S. A., & Evans, D. E. (2000). Temperament and Personality: Origins and Outcomes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78(1), 122-135.

Rotter, J. B. (1966). Generalized Expectancies for Internal Versus External Control of Reinforcement. *Psychological Monographs: General and Applied*, 80(1), 1-28.

Rutter, M., Giller, H., & Hagell, A., (1998). *Antisocial Behavior by Young People: A Major New Review*. (s.11) Cambridge University Press. Erişim Tarihi: 12.10.2017 books.google.com

Samuels, J., Eaton, W.W., Bienvenu, O.J., Brown, C.H., Costa, P.T., & Nestadt, G. (2002). Prevalence and Correlates of Personality Disorders in A Community Sample. *The British Journal of Psychiatry*, 180(6), 536-542.

Saygılı, G. (2014). Erken Döneme İlişkin Gelişimsel Etmenler ile Psikolojik İyi Hali Arasındaki İlişkide Erken Dönem Uyumsuz Şemaların Aracı Rolünün İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Schwartz, R. L., Fremouw, W., Schenk, A., & Ragatz, L. L. (2012). Psychological Profile of Male and Female Animal Abusers. *Journal of Interpersonal Violence*, 27(5), 846-861.

Scott, K., & Straus, M. (2007). Denial, Minimization, Partner Blaming, and Intimate Aggression in Dating Partners. *Journal of Interpersonal Violence*, 22(7), 851-871.

Séguin, J. R., Pinsonneault, M., & Parent, S. (2015). Executive Function and Intelligence in the Development of Antisocial Behavior. In *The development of criminal and antisocial behavior* (s. 123-135). Springer International Publishing.

Shaw, J., Crosby, K., & Porter, S. (2014). The Impact of A Video Game on Criminal Thinking: Implicit and Explicit Measures. *Simulation & Gaming*, 45(6), 786-804.

Shorey, R. C., Anderson, S. E., & Stuart, G. L. (2012). Gender Differences in Early Maladaptive Schemas in A Treatment-Seeking Sample of Alcohol-Dependent Adults. *Substance Use & Misuse*, 47(1), 108-116.

Shorey, R. C., Anderson, S., & Stuart, G. L. (2014). The Relation Between Antisocial and Borderline Personality Symptoms and Early Maladaptive Schemas in A Treatment Seeking Sample of Male Substance Users. *Clinical Psychology & Psychotherapy*, 21(4), 341-351.

Sigre-Leiros, V. L., Carvalho, J., & Nobre, P. (2013). Early Maladaptive Schemas and Aggressive Sexual Behavior: A Preliminary Study with Male College Students. *The Journal of Sexual Medicine*, 10(7), 1764-1772.

Simoes, C., & Matos, M.G. (2008). Juvenile Delinquency: Analysis of Risk and Protective Factors Using Quantitative and Qualitative Methods. *Cognitie, Creier, Comportament/Cognition, Brain, Behavior*, 12(4), 389-408.

Simourd, L., & Andrews, D.A. (1994). Correlates of Delinquency: A Look at Gender Differences. In *Forum on Corrections Research*, 6(1), 26-31.

Simourd, D.J. (1997). The Criminal Sentiments Scale-Modified and Pride in Delinquency Scale: Psychometrics Properties and Construct Validity of Two Measures of Criminal Attitudes. *Criminal Justice and Behavior*, 24(1), 52-70.

Simpson, D., Flynn, P., Knight, K. (2006). Assessing Offenders in Treatment. *IBR Newsletter*, 16(1-2).

Smith, C.A., & Farrington, D.P. (2004). Continuities in Antisocial Behavior and Parenting Across Three Generations. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45(2), 230-247.

Smith, C.A., Ireland, T.O., & Thornberry, T.P. (2005). Adolescent Maltreatment and Its Impact on Young Adult Antisocial Behavior. *Child Abuse & Neglect*, 29(10), 1099-1119.

Soygüt, G., Karaosmanoğlu, A., & Çakır, Z. (2009). Erken Dönem Uyumsuz Şemaların Değerlendirilmesi: Young Şema Ölçeği Kısa Form 3'ün Psikometrik Özelliklerine İlişkin Bir İnceleme. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 20(1), 75-84.

Stattin, H., & Klackenber-Larsson, I. (1993). Early Language and Intelligence Development and Their Relationship to Future Criminal Behavior. *Journal of Abnormal Psychology*, 102(3), 369-378.

Stermac, L. E., & Segal, Z. V. (1989). Adult Sexual Contact with Children: An Examination of Cognitive Factors. *Behavior Therapy*, 20(4), 573-584.

Stevens, M.C., Kaplan, R.F., & Hesselbrock, V.M. (2003). Executive-Cognitive Functioning in The Development of Antisocial Personality Disorder. *Addictive Behaviors*, 28(2), 285-300.

Straus, M. A., Sugarman, D. B., & Giles-Sims, J. (1997). Spanking by Parents and Subsequent Antisocial Behavior of Children. *Archives of Pediatric and Adolescent Medicine*, 151, 761-767.

Süer, H. (1998). Şiddet İçeren ve İçermeyen Suç Davranışı Gösteren Antisosyal Kişilik Bozukluğu Olgularının, Kişilik Özellikleri ve Geçmiş Yaşam Deneyimleri Açısından Karşılaştırılması. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, Sosyal Bilimler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Sümer, N. (2000). Yapısal Eşitlik Modelleri: Temel Kavramlar ve Örnek Uygulamalar. *Türk Psikoloji Yazıları*. 3(6), 49-74.

Sykes, G. M., & Matza, D. (1957). Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency. *American Sociological Review*, 22(6), 664-670.

Şenyuva, H. Ş. (2007). Aydın İlinden Alınan Normal Bir Örneklemde Kişilik Bozukluklarının Yaygınlık Çalışması. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, Doktora Tezi.

Tanhan, F., Kayri, M. (2013). Deprem Sonrası Travma Düzeyini Belirleme Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 13(2), 1013-1025.

Tarhan, N., Güven, S., Özkan, S., Burkovik, Y., & Yavuz, D. (1990). Antisosyal Kişilik Bozukluğu Gösterenlerin Kognitif Korelantlarının Testler ve CEEG ile Araştırılması. *Türkiye Klinikleri Journal of Case Reports*, 8(4), 427-433.

Taxman, F. S., Giuranna Rhodes, A., & Dumenci, L. (2011). Construct and Predictive Validity of Criminal Thinking Scales. *Criminal Justice and Behavior*, 38(2), 174-187.

Teplin, L.A., Abram, K.M., McClelland, G.M., Dulcan, M.K., & Mericle, A.A. (2002). Psychiatric Disorders in Youth in Juvenile Detention. *Archives of General Psychiatry*, 59(12), 1133-1143.

Topçuoğlu, T. (2013). Risk Odaklı Suç Önleme: Alternatif Bir Yaklaşım. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 71(1), 1165-1176.

Tremblay, R.E., Pihl, R.O., Vitaro, F., & Dobkin, P.L. (1994). Predicting Early Onset of Male Antisocial Behavior From Preschool Behavior. *Archives of General Psychiatry*, 51(9), 732-739.

Tremblay, P. F., & Dozois, D. J. (2009). Another Perspective on Trait Aggressiveness: Overlap with Early Maladaptive Schemas. *Personality and Individual Differences*, 46(5), 569-574.

Tremblay, R. E. (2010). Developmental Origins of Disruptive Behavior Problems: The 'Original Sin' Hypothesis Epigenetics and Their Consequences for Prevention. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 51(4), 341-367.

Trull, T. J., Jahng, S., Tomko, R. L., Wood, P. K., & Sher, K. J. (2010). Revised NESARC Personality Disorder Diagnoses: Gender, Prevalence, and Comorbidity with Substance Dependence Disorders. *Journal of Personality Disorders*, 24(4), 412-426.

Trzesniewski, K. H., Donnellan, M. B., Moffitt, T. E., Robins, R. W., Poulton, R., & Caspi, A. (2006). Low Self-Esteem During Adolescence Predicts Poor Health, Criminal Behavior and Limited Economic Prospects During Adulthood. *Developmental psychology*, 42(2), 381-390.

Tweed, J. L., George, L. K., Blazer, D., Swartz, M., & MacMillan, J. (1994). Adult Onset of Severe and Pervasive Antisocial Behavior: A Distinct Syndrome? *Journal of Personality Disorders*, 8(3), 192-202.

Uluç, P. S., Vatan, P. S., & Işıklı, P. S. (2014). MMPI Lineer T Puanları ve MMPI-2'nin Tek Tip T Puanlarının Türk Yetişkin Örnekleminde Karşılaştırılması. *Türk Psikiyatri Dergisi*; 25(3), 190-200

Uygur, N., Türkcan, S., & Geyran, P. (1994). Adli Psikiyatride Çocuk ve Ergen Suçları. *Düşünen Adam*, 7(3), 20-24.

Van Lier, P.A., Vitaro, F., Wanner, B., Vujik, P., & Crijnen, A.A. (2005). Gender Differences in Developmental Links Among Antisocial Behavior, Friends' Antisocial Behavior, and Peer Rejection in Childhood: Results From Two Cultures. *Child Development*, 76(4), 841-855.

Vaske, J. C., Gehring, K. S., & Lovins, B. (2017). Gender Differences in The Measurement of Criminal Thinking. *Criminal justice and behavior*, 44(3), 395-415.

Veenstra, R., Lindenberg, S., Oldehinkel, A. J., De Winter, A. F., & Ormel, J. (2006). Temperament, Environment, and Antisocial Behavior in A Population Sample of Preadolescent Boys and Girls. *International Journal of Behavioral Development*, 30(5), 422-432.

Van Der Velden, F., Brugman, D., Boom, J., & Koops, W. (2010). Moral Cognitive Processes Explaining Antisocial Behavior in Young Adolescents. *International Journal of Behavioral Development*, 34(4), 292-301.

Vieno, A., Nation, M., Pastore, M., & Santinello, M. (2009). Parenting and Antisocial Behavior: A Model of The Relationship Between Adolescent Self-Disclosure, Parental Closeness, Parental Control, and Adolescent Antisocial Behavior. *Developmental Psychology*, 45(6), 1509-1519.

Wallinius, M., Johanson, P., Larden, M., & Dernevik, M. (2011). Self-Serving Cognitive Distortions and Antisocial Behavior Among Adults and Adolescents. *Criminal Justice and Behavior*, 38(3), 286-301.

Walters, G. D., & White, T. W. (1990). The Thinking Criminal: A Cognitive Model of Lifestyle Criminality. *Women Lawyers Journal*, 76(4).

Walters, G.D. (1992). A-Meta-Analysis of The Gen-Crime Relationship. *Criminology*, 30(4), 595-614.

Walters, G. D. (1995a). The Psychological Inventory of Criminal Thinking Styles: Part I: Reliability and Preliminary Validity. *Criminal Justice and Behavior*, 22(3), 307-325.

Walters, G. D. (1995b). The Psychological Inventory of Criminal Thinking Styles: Part II: Identifying Simulated Response Sets. *Criminal Justice and Behavior*, 22(4), 437-445.

Walters, G. D. (1996). The Psychological Inventory of Criminal Thinking Styles, Part III: Predictive Validity. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 40(2), 105-122.

Walters, G. D., Elliott, W. N., & Miscoll, D. (1998). Use of The Psychological Inventory of Criminal Thinking Styles in A Group of Female Offenders. *Criminal Justice and Behavior*, 25(1), 125-134.

Walters, G. D. (2001). The Relationship Between Masculinity, Femininity, and Criminal Thinking in Male and Female Offenders. *Sex Roles*, 45(9-10), 677-689.

Walters, G. D. (2002). The Psychological Inventory of Criminal Thinking Styles (PICTS): A Review and Meta-Analysis. *Assessment*, 9(3), 278-291.

Walters, G. D. (2003a). Changes in Criminal Thinking and Identity in Novice and Experienced Inmates: Prisonization Revisited. *Criminal Justice and Behavior*, 30(4), 399-421.

Walters, G. D. (2003b). Changes in outcome expectancies and criminal thinking following a brief course of psychoeducation. *Personality and Individual Differences*, 35, 691-701.

Walters, G. D., & Geyer, M. D. (2004). Criminal Thinking and Identity in Male White-Collar Offenders. *Criminal Justice and Behavior*, 31(3), 263-281.

Walters, G. D. (2006). Appraising, Researching and Conceptualizing Criminal Thinking: A Personal View. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 16(2), 87-99.

Walters, G. D., Deming, A., & Elliott, W. N. (2009). Assessing Criminal Thinking in Male Sex Offenders with The Psychological Inventory of Criminal Thinking Styles. *Criminal Justice and Behavior*, 36(10), 1025-1036.

Walters, G. D. (2012). Criminal Thinking and Recidivism: Meta-Analytic Evidence on The Predictive and Incremental Validity of The Psychological Inventory of Criminal Thinking Styles (PICTS). *Aggression and Violent Behavior*, 17(3), 272-278.

Walters, G. D., & DeLisi, M. (2013). Antisocial Cognition and Crime Continuity: Cognitive Mediation of The Past Crime-Future Crime Relationship. *Journal of Criminal Justice*, 41(2), 135-140.

Walters, G. D. (2012). Criminal Thinking and Recidivism: Meta-Analytic Evidence on The Predictive and Incremental Validity of The Psychological Inventory of Criminal Thinking Styles (PICTS). *Aggression and Violent Behavior*, 17(3), 272-278.

Weiss, W. U., Buehler, K., & Yates, D. (1995). The Psychopathic Deviate Scale of The MMPI in Police Selection. *Journal of Police and Criminal Psychology*, 10(4), 57-60.

Welburn, K., Coristine, M., Dagg, P., Pontefract, A., & Jordan, S. (2002). The Schema Questionnaire—Short Form: Factor Analysis and Relationship Between Schemas and Symptoms. *Cognitive Therapy and Research*, 26(4), 519-530.

White, J.L., Moffitt, T.E., Caspi, A., Bartusch, D.J., Needles, D.J., & Stouthamer-Loeber, M. (1994). Measuring Impulsivity and Examining Its Relationship to Delinquency. *Journal of Abnormal Psychology*, 103(2), 192.

Widom, C., & Maxfield, M.G. (1995). Cycle of Violence Revisited Six Years Later. *National Institute Of Justice*, 150(4), 390-395.

Wikström, P.O.H. (2010). Explaining Crime as Moral Actions. In *Handbook of The Sociology of Morality*, (s.211-239), Springer New York.

Yılmaz, M. B., & Orhan, F. (2011). Ders Çalışma Yaklaşımı Ölçeği'nin Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Eğitim ve Bilim*, 36(159), 69-83.

Young, J.E., Klosko, J.S., Weishaar, M.E., Şema Terapi: Terapistin Rehberi, 2003'ten Çev.

Soylu, T.V., Litera Yayıncılık, İstanbul, 2009, s.24-66.

EKLER

T.C
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ADLİ TIP ENSTİTÜSÜ

**Genel Popülasyonda Antisosyal Davranışların Sıklığı ve Antisosyal davranışlar Gösteren
Kişilerde Suça Eğilim ve Erken Dönem Uyumsuz Şemalar Arasındaki İlişkinin İncelenmesi
Konulu Araştırmanın Aydınlatılmış Rıza Formu**

Bu çalışma İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü yüksek lisans öğrencisi Ulviye DUYGUNER tarafından yürütülen tez çalışmasıdır. Çalışma genel popülasyonda antisosyal davranışların sıklığını ve bu kişilerde suça eğilim ile erken dönem uyumsuz şemalar arasındaki ilişkiyi belirlemeyi ve 500 katılımcıya ulaşmayı hedeflemektedir.

Uygulamada size verilen bilgi formu ve ölçekleri samimi bir şekilde cevaplamanız istenmektedir. Çalışma gönüllülük esasına dayanmaktadır. Kimlik bilgileri istenmemektedir. Çalışma kitapçığı üzerinde cevaplar dışında, size ait kimlik bilgisi, sayı, numara vb. işaretler yazılmayacağından cevaplardan yola çıkarak sizin kim olduğunuzu anlamak mümkün olmayacaktır. Verdiğiniz bilgiler isim içermeyen bir şekilde kodlanacaktır. Çalışma sadece bilimsel amaçlar için kullanılacaktır.

Uygulama yaklaşık 30 dakika sürmektedir. Uygulamayı reddedebilir ya da istediğiniz zaman bırakabilirsiniz. Bilimsel bir çalışmaya katılarak yardımcı olduğunuz için çok teşekkür ederiz.

Araştırma ile ilgili herhangi bir soru ya da sorun olduğunda araştırmacılara aşağıda verilen iletişim bilgilerinden ulaşabilirsiniz.

Tel: 0212 414 30 00

Yukarıdaki metni okudum ve çalışmanın amacını anladım. Bu çalışmayı herhangi bir neden belirtmek zorunda kalmadan istediğim zaman bırakabileceğimi anladım. Çalışmaya katılmayı kabul ediyorum.

Tarih:

Adı ve soyadı:

İmza:

Tezi hazırlayan

Ulviye Duyguner

İstanbul Üniv. Adli Tıp Enstitüsü

Yüksek Lisans Öğrencisi

Tez danışmanı

Dr. Öğretim Üyesi Z. Belma Gölge

İstanbul Üniv. Adli Tıp Enstitüsü

Öğretim üyesi

DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

1- Yaş:

2- Cinsiyet:

1. Kadın

2. Erkek

3- Eğitim Durumu:

1. Okur-Yazar

2. İlkokul mezunu

3. Ortaokul mezunu

4. Lise mezunu

5. Üniversite öğrencisi/ mezunu

6. Lisans üstü

4- Çalışma durumu

1.Çalışıyor

2. Çalışmıyor

4.1. Eğer çalışıyorsanız mesleğiniz nedir, lütfen belirtiniz.....

5- Medeni Durum:

1.Bekar 2.Evli

6. Herhangi bir uyuşturucu madde kullanıyor musunuz?

1.Hiç 2. Nadiren 3.Arada sırada 4.Sıklıkla 5.Her zaman

6.1. Eğer kullanıyorsanız hangi madde/maddeleri kullanıyorsunuz, lütfen belirtiniz.....

7. Herhangi bir psikiyatrik hastalığınız rahatsızlığınız var mı?

1.Evet 2. Hayır

8. Daha önce psikiyatrik tedavi gördünüz mü?

1.Evet 2.Hayır

9. Öğrenim yaşamınızda herhangi bir disiplin cezası aldınız mı?

1. Evet 2. Hayır

9.1. Eğer bir disiplin cezası aldıysanız, bu cezayı aldığımızda kaç yaşındaydınız, lütfen belirtiniz....

10. Ergenlik döneminizde sıkça kavga olaylarına karışır mıydınız?

1.Evet 2. Hayır

11. Çocukluk ve/veya ergenlik döneminde hayvanlara zarar verecek davranışlarda buldunuz mu?

1. Evet 2. Hayır

12. Hiç adli bir ceza aldınız mı?

1. Evet 2.Hayır

12.1.Eğer adli bir ceza aldıysanız suçun niteliği nedir?

1. Hırsızlık/gasp

2. Yaralama

3. Adam öldürme

4. Cinsel suç

5.Diğer

PSİKOPATİK SAPMA ALT ÖLÇEĞİ

Lütfen her soruyu okuyarak, kendi durumunuza göre doğru ya da yanlış olup olmadığına karar veriniz.

1. Günlük hayatım beni ilgilendirecek şeylerle doludur.
1.Doğru 2.Yanlış
2. Hayatta kötülükler hep beni bulur.
1.Doğru 2.Yanlış
3. Cinsel yaşamımdan memnunum.
1.Doğru 2.Yanlış
4. Zaman zaman evi bırakıp gitmek istemişimdir.
1.Doğru 2.Yanlış
5. Kimse beni anlamıyor.
1.Doğru 2.Yanlış
6. Zihnimi bir iş üzerinde toplamakta güçlük çekerim.
1.Doğru 2.Yanlış
7. Başımдан çok garip ve tuhaf şeyler geçti.
1.Doğru 2.Yanlış
8. Başkaları engel olmasaydı daha çok başarılı olurum.
1.Doğru 2.Yanlış
9. Cinsel yaşamım yüzünden başım hiç derde girmedim.
1.Doğru 2.Yanlış
10. Gençliğimde bir devre ufak tefek şeyler çaldım.
1.Doğru 2.Yanlış
11. Ailem seçtiğim (ya da seçmek istediğim) mesleği beğenmiyor.
1.Doğru 2.Yanlış
12. Gerektiği gibi bir hayat yaşayamadım.
1.Doğru 2.Yanlış
13. Başkalarının mutlu görüldüğü kadar mutlu olmayı isterdim.
1.Doğru 2.Yanlış
14. Tartışmalarda çabuk yenilirim.
1.Doğru 2.Yanlış
15. Bu günlerde artık hiç ilerleme umudum kalmamış gibi hissediyorum.
1.Doğru 2.Yanlış
16. Benimle alay edilmesine aldırmam.
1.Doğru 2.Yanlış
17. Sonradan pişman olacağım pek çok şeyi yaptığım olur.
1.Doğru 2.Yanlış
18. Ailemle pek az kavga ederim.
1.Doğru 2.Yanlış
19. En büyük mücadelelerimi kendimle yaparım.
1.Doğru 2.Yanlış
20. Çoğu zaman büyük bir hata ya da kötülük yaptığım duygusuna kapılırım.
1.Doğru 2.Yanlış
21. Çoğu zaman mutluyumdur.
1.Doğru 2.Yanlış

22. Bana kötülük etmek isteyen biri var.

1.Doğru 2.Yanlış

23. Dersten kaçtığım için ara sıra müdüre gönderildiğim oldu.

1.Doğru 2.Yanlış

24. Dertlerimin çoğundan kimin sorumlu olduğunu biliyorum.

1.Doğru 2.Yanlış

25. Bazen kafamdaki düşünceler o kadar hızlıdır ki söylemeyi yetiştiremem.

1.Doğru 2.Yanlış

26. Aile hayatımın tanıdığım kimselerin çoğununki kadar iyi olduğuna inanıyorum.

1.Doğru 2.Yanlış

27. Davranışlarımı çoğu zaman etrafımdakilere göre ayarlarım.

1.Doğru 2.Yanlış

28. Ne şişmanlıyorum ne de zayıflıyorum.

1.Doğru 2.Yanlış

29. Başkalarının hakkımda ne düşündükleri beni rahatsız etmez.

1.Doğru 2.Yanlış

30. Bir eğlencede başkaları yapsalar bile ben taşkınlık yapmaktan rahatsız olurum.

1.Doğru 2.Yanlış

31. Okulu severdim.

1.Doğru 2.Yanlış

32. Yeni tanıştığım kimselerle konuşma konusu bulmada güçlük çekerim.

1.Doğru 2.Yanlış

33. Dilencilere para vermeyi doğru bulmam.

1.Doğru 2.Yanlış

34. Keşke bu kadar utangaç olmasam.

1.Doğru 2.Yanlış

35. Çok içki kullandım.

1.Doğru 2.Yanlış

36. Başka ailelere göre bizim evde sevgi ya da arkadaşlık çok azdır.

1.Doğru 2.Yanlış

37. Annem, babam hep beraber olduğum kimselerden çok defa hoşlanıyorlar.

1.Doğru 2.Yanlış

38. Cinsiyet hakkında konuşmayı severim.

1.Doğru 2.Yanlış

39. Aile kurallarından oldukça oldukça bağımsız ve özgürüm.

1.Doğru 2.Yanlış

40. Akrobalarımın hemen hepsi bana karşı anlayış gösterir.

1.Doğru 2.Yanlış

41. Aşkta hayal kırıklığına uğradım.

1.Doğru 2.Yanlış

42. Davranışlarım başkalarınca yanlış anlaşılmaya elverişlidir.

1.Doğru 2.Yanlış

43. Ailem beni olduğumdan daha hatalı bulur.

1.Doğru 2.Yanlış

44. Bazen ortada hiçbir neden yokken hatta işler kötüye gittiği zaman bile kendimi fazlasıyla mutlu hissederim.

1.Doğru 2.Yanlış

45. Topluluk içinde olduğumda üzerinde konuşacak uygun konular bulmada güçlük çekerim.

1.Doğru 2.Yanlış

46. Hakkımda çok konuşulduğundan eminim.

1.Doğru 2.Yanlış

47. Arkadaşlarıma kıyasla beni korkutan şeyler azdır.

1.Doğru 2.Yanlış

48. Bir suçlu, avukatının becerikliliği nedeniyle cezadan kurtulunca kanunlara karşı daima nefret duyarım.

1.Doğru 2.Yanlış

49. Kanunla hiç başım derde girmedi.

1.Doğru 2.Yanlış

50. Hiçbir neden yokken kendimi son derece neşeli hissettiğim zamanlar oldu.

1.Doğru 2.Yanlış

KRİMİNAL DÜŞÜNCE ÖLÇEĞİ

(Başlangıçta uygulanan ve faktör analizinin yapıldığı 36 maddelik form)

Lütfen aşağıda yer alan her bir cümleye, ne kadar katıldığınızı ya da katılmadığınızı işaretleyiniz.

1. Bir doğal felakette her şeyini yitirmiş birisini duyduğunuzda çok üzülürsünüz.

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

2. Kanunlarla başınız şansınız yaver gitmediği için derde girer.

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

3. Kanunlarla başınızın derde girmesinin gerçek nedeni etnik kökeninizdir.

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

4. İnsanlar size ne yapmanız gerektiğini söylediğinde öfkelenirsiniz.

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

5. Eğer doğru bağlantılara sahipseniz, mahkemede her şey ayarlanabilir.

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

6. Birini ağlarken görmek sizi üzer.

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

7. Davranışlarınızı ‘nasılsa herkes bunu yapıyor, öyleyse ben neden yapmayayım’ gibi sözlerle mantıklı gösterirsiniz.

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

8. Bankacılar, hukukçular ve siyasetçiler hemen her gün yaptıkları yasa ihlallerinden yakalarını kurtarırlar.

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

9. Hayatta ödemeniz gereken bedeli ödediniz ve istediğinizi almaya hakkınız var.

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum

3. Kararsızım

4. Katılıyorum

5. Kesinlikle katılıyorum

10. Kontrolsüz bir ortamda, başkaları üzerinde güç kullanma ihtiyacı hissedersiniz.

1. Kesinlikle katılmıyorum

2. Katılmıyorum

3. Kararsızım

4. Katılıyorum

5. Kesinlikle katılıyorum

11. Birisi sizi suçla neyin sevk ettiğini sorduğunda hayatınızın ne kadar zor olduğunu söylersiniz.

1. Kesinlikle katılmıyorum

2. Katılmıyorum

3. Kararsızım

4. Katılıyorum

5. Kesinlikle katılıyorum

12. Bazen bir olaydan o kadar etkilenirsiniz ki, hissettiklerinizi tarif edemezsiniz.

1. Kesinlikle katılmıyorum

2. Katılmıyorum

3. Kararsızım

4. Katılıyorum

5. Kesinlikle katılıyorum

13. Nispeten önemsiz konular hakkında diğer insanlarla tartışırsınız.

1. Kesinlikle katılmıyorum

2. Katılmıyorum

3. Kararsızım

4. Katılıyorum

5. Kesinlikle katılıyorum

14. Biri size saygısızlık yaptığında, fiziksel güç kullanmak pahasına, onu yola getirmek zorundasınızdır.

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

15. Kontrollü olmaktan hoşlanırsınız.

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

16. Kendinizi işlediğiniz bazı suçların kurbanlarını suçlarken bulursunuz.

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

17. İnsanlar sizin için önemlidir.

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

18. Bu ülkenin adalet sistemi, herkese eşit muamele edecek şekilde tasarlanmıştır.

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum

3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

19.Polisler, tutukladıkları suçlulardan daha kötü şeyler yaparlar.

- 1.Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

20.Size sorun çıkaran kişilere bunun bedelini ödetmek zorunda olduğunuzu düşünürsünüz.

- 1.Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

21. Yaptığınız hiçbir şey size yapılan muameleyi değiştirmeyecektir.

- 1.Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

22.Kanunların üzerinde olduğunuzu hissedersiniz.

- 1.Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

23. İhtiyaçlarınızı karşılamak için suç işlemenizde bir sakınca yoktur.

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

24. Toplum size daha iyi bir hayat borçludur.

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

25. Birisine fiziksel bir zarar vermediğiniz sürece kanunları çiğnemek, büyük bir mesele değildir.

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

26. Kendinizi hayatınızdaki sorunlar için toplumu ve çevresel koşulları suçlarken bulduğunuz olur.

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

27. Bir arkadaşımızın sorunları olduğunda endişelenirsiniz.

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum

3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

28.Kendinizi korumanın tek yolu kavgaya hazır olmaktır.

- 1.Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

29.Yaptığınız her şey için suçlanamazsınız.

- 1.Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

30.Bankacılar, politikacılar ve hukukçular işledikleri suçlardan yakalarını kurtarıırken sizin hapse girmeniz adil değildir.

- 1.Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

31.Kanunlar yalnızca zavallı insanları baskı altında tutmanın bir yoludur.

- 1.Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

32.İyi davranışlarda bulunmanız bazen size sorumsuz davranma hakkı vermelidir.

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

33.Hak ettiğiniz hayatı yaşamak için suç işlemekte bir sorun yoktur.

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

34.Savcılar sıklıkla tanıklardan mahkemede yalan söylemelerini isterler.

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

35.Kendinizi işlediğiniz suçlar için ‘eğer ben yapmasaydım başkası yapacaktı’ diyerek haklı bulursunuz.

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

36. Bir suçlu olabilirsiniz, ancak sizi bu hale getiren çevrenizdir.

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

KRİMİNAL DÜŞÜNCE ÖLÇEĞİ

(Türkçe'ye uyarlama çalışması sonucunda ulaşılan 23 maddelik form)

Lütfen aşağıda yer alan her bir cümleye, ne kadar katıldığınızı ya da katılmadığınızı işaretleyiniz.

1. Bir doğal felakette her şeyini yitirmiş birisini duyduğunuzda çok üzülürsünüz.

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

2. Kanunlarla başınız şansınız yaver gitmediği için derde girer.

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

3. Kanunlarla başınızın derde girmesinin gerçek nedeni etnik kökeninizdir.

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

4. Eğer doğru bağlantılara sahipseniz, mahkemede her şey ayarlanabilir.

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

5. Birini ağlarken görmek sizi üzer.

1. Kesinlikle katılmıyorum

2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

6. Bankacılar, hukukçular ve siyasetçiler hemen her gün yaptıkları yasa ihlallerinden yakalarını kurtarırlar.

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

7. Kontrolsüz bir ortamda, başkaları üzerinde güç kullanma ihtiyacı hissedersiniz.

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

8. Nispeten önemsiz konular hakkında diğer insanlarla tartışırsınız.

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

9. Biri size saygısızlık yaptığında, fiziksel güç kullanmak pahasına, onu yola getirmek zorundasınızdır.

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

10. İnsanlar sizin için önemlidir.

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

11. Bu ülkenin adalet sistemi, herkese eşit muamele edecek şekilde tasarlanmıştır.

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

12. Polisler, tutukladıkları suçlulardan daha kötü şeyler yaparlar.

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

13. Kanunların üzerinde olduğunuzu hissedersiniz.

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

14. İhtiyaçlarınızı karşılamak için suç işlemenizde bir sakınca yoktur.

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

15. Toplum size daha iyi bir hayat borçludur.

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

16. Birisine fiziksel bir zarar vermediğiniz sürece kanunları çiğnemek, büyük bir mesele değildir.

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

17. Kendinizi hayatınızdaki sorunlar için toplumu ve çevresel koşulları suçlarken bulduğunuz olur.

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

18. Bir arkadaşınızın sorunları olduğunda endişelenirsiniz.

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

19. Yaptığınız her şey için suçlanamazsınız.

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum

5. Kesinlikle katılıyorum

20.Kanunlar yalnızca zavallı insanları baskı altında tutmanın bir yoludur.

1.Kesinlikle katılmıyorum

2. Katılmıyorum

3. Kararsızım

4. Katılıyorum

5. Kesinlikle katılıyorum

21.İyi davranışlarda bulunmanız bazen size sorumsuz davranma hakkı vermelidir.

1.Kesinlikle katılmıyorum

2. Katılmıyorum

3. Kararsızım

4. Katılıyorum

5. Kesinlikle katılıyorum

22.Hak ettiğiniz hayatı yaşamak için suç işlemekte bir sorun yoktur.

1.Kesinlikle katılmıyorum

2. Katılmıyorum

3. Kararsızım

4. Katılıyorum

5. Kesinlikle katılıyorum

23.Savcılar sıklıkla tanıklardan mahkemede yalan söylemelerini isterler.

1.Kesinlikle katılmıyorum

2. Katılmıyorum

3. Kararsızım

4. Katılıyorum

5. Kesinlikle katılıyorum

YŞÖ-KF3

Yönerge: Aşağıda, kişilerin kendilerini tanımlarken kullandıkları ifadeler sıralanmıştır. Lütfen her bir ifadeyi okuyun ve sizi ne kadar iyi tanımladığına karar verin. Emin olmadığınız sorularda neyin doğru olabileceğinden çok, sizin duygusal olarak ne hissettiğinize dayanarak cevap verin.

Bir kaç soru, anne babanızla ilişkiniz hakkındadır. Eğer biri veya her ikisi şu anda yaşamıyorlarsa, bu soruları o veya onlar hayatta iken ilişkinizi göz önüne alarak cevaplandırın.

1 den 6'ya kadar olan seçeneklerden sizi tanımlayan en yüksek şıkkı seçerek her sorudan önce yer alan boşluğa yazın.

Derecelendirme:

- 1.Benim için tamamıyla yanlış
- 2.Benim için büyük ölçüde yanlış
- 3.Bana uyan tarafı uymayan tarafından biraz fazla
- 4.Benim için orta derecede doğru
- 5.Benim için çoğunlukla doğru
- 6.Beni mükemmel şekilde tanımlıyor

1.....Bana bakan, benimle zaman geçiren, başıma gelen olaylarla gerçekten ilgilenen kimsem olmadı.

2..... Beni terkedeceklerinden korktuğum için yakın olduğum insanların peşini bırakmam.

3..... İnsanların beni kullandıklarını hissediyorum.

4..... Uyumsuzum.

5..... Beğendiğim hiçbir erkek/kadın, kusurlarımı görürse beni sevmez.

6..... İş (veya okul) hayatımda neredeyse hiçbir şeyi diğer insanlar kadar iyi yapamıyorum

7..... Günlük yaşamımı tek başıma idare edebilme becerisine sahip olduğumu hissetmiyorum.

8..... Kötü bir şey olacağı duygusundan kurtulamıyorum.

- 9.... Anne babamdan ayrılmayı, bağımsız hareket edebilmeyi, yaşlıtlarım kadar, başaramadım.
- 10.... Eğer istediğimi yaparsam, başımı derde sokarım diye düşünürüm.
- 11.... Genellikle yakınlarıma ilgi gösteren ve bakan ben olurum.
- 12.... Olumlu duygularımı diğerlerine göstermekten utanırım (sevdiğimi, önemseddiğimi göstermek gibi).
- 13.... Yaptığım çoğu şeyde en iyi olmalıyım; ikinci olmayı kabullenemem.
- 14.... Diğer insanlardan bir şeyler istediğimde bana “hayır” denilmesini çok zor kabullenirim.
- 15.... Kendimi sıradan ve sıkıcı işleri yapmaya zorlayamam.
- 16.... Paramın olması ve önemli insanlar tanıyor olmak beni değerli yapar.
- 17.... Her şey yolunda gidiyor görünse bile, bunun bozulacağını hissederim.
- 18.... Eğer bir yanlış yaparsam, cezalandırılmayı hak ederim.
- 19.... Çevremde bana sıcaklık, koruma ve duygusal yakınlık gösteren kimsem yok.
- 20.... Diğer insanlara o kadar muhtacım ki onları kaybedeceğim diye çok endişeleniyorum.
- 21.... İnsanlara karşı tedbiri elden bırakmam yoksa bana kasıtlı olarak zarar vereceklerini hissederim.
- 22.... Temel olarak diğer insanlardan farklıyım.
- 23.... Gerçek beni tanırlarsa beğendiğim hiç kimse bana yakın olmak istemez.
- 24.... İşleri halletmede son derece yetersizim.
- 25.... Gündelik işlerde kendimi başkalarına bağımlı biri olarak görüyorum.
- 26.... Her an bir felaket (doğal, adli, mali veya tıbbi) olabilir diye hiss ediyorum.
- 27.... Annem, babam ve ben birbirimizin hayatı ve sorunlarıyla aşırı ilgili olmaya eğilimliyiz.
- 28.... Diğer insanların isteklerine uymaktan başka yolum yokmuş gibi hiss ediyorum; eğer böyle yapmazsam bir şekilde beni reddederler veya intikam alırlar.
- 29.... Başkalarını kendimden daha fazla düşündüğüm için ben iyi bir insanım.
- 30.... Duygularımı diğerlerine açmayı utanç verici bulurum.
- 31.... En iyisini yapmalıyım, “yeterince iyi” ile yetinemem.
- 32.... Ben özel biriyim ve diğer insanlar için konulmuş olan kısıtlamaları veya sınırları kabul etmek zorunda değilim.
- 33.... Eğer hedefime ulaşamazsam kolaylıkla yılgınlığa düşer ve vazgeçerim.
- 34.... Başkalarının da farkında olduğu başarılar benim için en değerlisidir.

- 35..... İyi bir şey olursa, bunu kötü bir şeyin izleyeceğinden endişe ederim.
- 36..... Eğer yanlış yaparsam, bunun özürü yoktur.
- 37..... Birisi için özel olduğumu hiç hissetmedim.
- 38..... Yakınlarımla beni terk edeceği ya da ayrılacağından endişe duyarım
- 39..... Herhangi bir anda birileri beni aldatmaya kalkışabilir.
- 40..... Bir yere ait değilim, yalnızım.
- 41..... Başkalarının sevgisine, ilgisine ve saygısına değer bir insan değilim.
- 42.... İş ve başarı alanlarında birçok insan benden daha yeterli.
- 43.... Doğru ile yanlış birbirinden ayırmakta zorlanırım.
- 44.... Fiziksel bir saldırıya uğramaktan endişe duyarım.
- 45.... Annem, babam ve ben özel hayatımız birbirimizden saklarsak, birbirimizi aldatmış hissederek veya suçluluk duyarız
- 46.... İlişkilerimde, diğer kişinin yönlendirici olmasına izin veririm.
- 47.... Yakınlarımla o kadar meşgulüm ki kendime çok az zaman kalıyor.
- 48.... İnsanlarla beraberken içten ve cana yakın olmak benim için zordur.
- 49.... Tüm sorumluluklarımı yerine getirmek zorundayım.
- 50..... İstediklerimi yapmaktan alıkonulmaktan veya kısıtlanmaktan nefret ederim.
- 51..... Uzun vadeli amaçlara ulaşabilmek için şu andaki zevklerimden fedakarlık etmekte zorlanırım
- 52..... Başkalarından yoğun bir ilgi görmezsem kendimi daha az önemli hissedirim.
- 53.... Yeterince dikkatli olmazsanız, neredeyse her zaman bir şeyler ters gider.
- 54..... Eğer işimi doğru yapmazsam sonuçlara katlanmam gerekir.
- 55.... Beni gerçekten dinleyen, anlayan veya benim gerçek ihtiyaçlarım ve duygularımı önemseyen kimsem olmadı.
- 56.... Önem verdiğim birisinin benden uzaklaştığını sezersem çok kötü hissedirim.
- 57.... Diğer insanların niyetleriyle ilgili oldukça şüpheliyimdir.
- 58..... Kendimi diğer insanlara uzak veya kopmuş hissediyorum.
- 59.... Kendimi sevilebilecek biri gibi hissetmiyorum.
- 60.... İş (okul) hayatımda diğer insanlar kadar yetenekli değilim.
- 61.... Gündelik işler için benim kararlarıma güvenilemez.
- 62.... Tüm paramı kaybedip çok fakir veya zavallı duruma düşmekten endişe duyarım.

- 63..... Çoğunlukla annem ve babamın benimle iç içe yaşadığını hissediyorum-Benim kendime ait bir hayatım yok.
- 64..... Kendim için ne istediğimi bilmediğim için daima benim adıma diğer insanların karar vermesine izin veririm.
- 65..... Ben hep başkalarının sorunlarını dinleyen kişi oldum.
- 66..... Kendimi o kadar kontrol ederim ki insanlar beni duygusuz veya hissiz bulurlar.
- 67.... Başarmak ve bir şeyler yapmak için sürekli bir baskı altındayım.
- 68..... Diğer insanların uyduğu kurallara ve geleneklere uymak zorunda olmadığımı hissediyorum.
- 69..... Benim yararına olduğunu bilsem bile hoşuma gitmeyen şeyleri yapmaya kendimi zorlayamam.
- 70..... Bir toplantıda fikrimi söylediğimde veya bir topluluğa tanıtıldığımda onaylanılmayı ve takdir görmeyi isterim.
- 71.... Ne kadar çok çalışırsam çalışayım, maddi olarak iflas edeceğimden ve neredeyse her şeyimi kaybedeceğimden endişe ederim.
- 72.... Neden yanlış yaptığının önemi yoktur; eğer hata yaptıysam sonucuna da katlanmam gerekir.
- 73..... Hayatımda ne yapacağımı bilmediğim zamanlarda uygun bir öneride bulunacak veya beni yönlendirecek kimsem olmadı.
- 74.... İnsanların beni terk edeceği endişesiyle bazen onları kendimden uzaklaştırırım.
- 75.... Genellikle insanların asıl veya art niyetlerini araştırırım.
- 76.... Kendimi hep grupların dışında hissedirim.
- 77.... Kabul edilemeyecek pek çok özelliğim yüzünden insanlara kendimi açamıyorum veya beni tam olarak tanımalarına izin vermiyorum.
- 78.... İş (okul) hayatımda diğer insanlar kadar zeki değilim.
- 79.... Ortaya çıkan gündelik sorunları çözebilme konusunda kendime güvenmiyorum.
- 80.... Bir doktor tarafından herhangi bir ciddi hastalık bulunmamasına rağmen bende ciddi bir hastalığın gelişmekte olduğu endişesine kapılıyorum.
- 81.... Sık sık annemden babamdan ya da eşimden ayrı bir kimliğimin olmadığını hissediyorum.
- 82.... Haklarıma saygı duyulmasını ve duygularımın hesaba katılmasını istemekte çok zorlanıyorum.
- 83.... Başkaları beni, diğerleri için çok, kendim için az şey yapan biri olarak görüyorlar.

- 84.... Diğerleri beni duygusal olarak soğuk bulurlar.
- 85.... Kendimi sorumluluktan kolayca sıyıramıyorum veya hatalarım için gerekęe bulamıyorum.
- 86..... Benim yaptıklarımın, diğer insanların katkılarından daha önemli olduğunu hissediyorum.
- 87..... Kararlarıma nadiren sadık kalabilirim.
- 88.... Bir dolu övgü ve iltifat almam kendimi değerli birisi olarak hissetmemi sağlar.
- 89..... Yanlış bir kararın bir felakete yol ağabileceğinden endişe ederim.
- 90..... Ben cezalandırılmayı hakeden kötü bir insanım.

